

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

**Збірник матеріалів Восьмої заочно-дистанційної наукової
конференції студентів і молодих вчених**

м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.

Тернопіль, 2021 р.

УДК 336
А 43

Восьма заочно-дистанційна наукова конференція студентів і молодих вчених

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»

м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ, д. е. н., професор

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Дем'янишин В. Г. – заступник голови, д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Горин В. П. – д. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Лободіна З. М. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Русін В. М. – к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ
(протокол № 14 від 17.06.21 р.).*

Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Восьма заоч. – дистанц. конф. студентів і молодих вчених, м. Тернопіль, 20 травня 2021 р. Тернопіль: ЗУНУ, 2021.125 с.

Коло проблем, які висвітлюються у збірнику конференції, пов'язані з розробкою основних напрямів фінансової політики держави, реформуванням складових фінансового механізму, удосконаленням системи управління фінансами на макро-, мезо- і макрорівнях. Висновки та рекомендації мають вагомое теоретичне значення і можуть бути використані при написанні наукових статей, курсових та дипломних робіт, проведенні інших форм наукових досліджень.

**УДК 336
А 43**

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність несуть автори.

© THEU, 2021

ЗМІСТ

<i>Андрущенко Н. Є.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ.....	6
<i>Богач Ю. Г.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНУ ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА.....	10
<i>Булавинець В. М., Клянцко В. Р.</i> ДОХОДИ І ВИТРАТИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРНО- АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	14
<i>Гебеш В.-В. В.</i> ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ.....	18
<i>Гнатюк А. С.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	23
<i>Головнич С. С.</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	28
<i>Дем'янишин В. Г., Ништа Ю. Р.</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	33
<i>Джюль В. А.</i> ДЕПОЗИТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДОМІНУЮЧА ФОРМА ЗАОЩАДЖЕНЬ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	37
<i>Довгань М. В.</i> ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	40
<i>Євчук В. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМНО- ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	43
<i>Іванюк Л. В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	45

<i>Гльчишин О. В.</i> КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГРАМОТНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	47
<i>Кириленко О. П., Загалюк С. М.</i> ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН.....	50
<i>Кізима Т. О., Баран М. М.</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДІТЕЙ – СЕРЕД ПРІОРИТЕТІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	55
<i>Ковалькевич Т. В.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	58
<i>Кордас В. Г.</i> ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ОЩАДНО- ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	61
<i>Красій Т. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	64
<i>Кубай Д. В.</i> ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА ВИДАТКАМИ.....	68
<i>Марціясь Б. І.</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	71
<i>Мисливець Р. Ю.</i> ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БОРГОВОГО РИЗИК- МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	74
<i>Отрубчак Д. І.</i> ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР СУТНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	77
<i>Панчук Г. В.</i> СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2022 РІК».....	81

<i>Петько Л. В.</i> ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	84
<i>Пірус Я. Р.</i> МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	88
<i>Повар О. Л.</i> ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	92
<i>Попко О. І.</i> ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ВІД ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ.....	95
<i>Рознопа Є. С.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН.....	100
<i>Русін В. М., Солодка Ю. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ВНУТРІШНІЙ ПЛАТІЖНІЙ СИСТЕМІ КАЗНАЧЕЙСТВА.....	105
<i>Стромчинська Т. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	107
<i>Трендовацька О. Б.</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ШКОЛЯРІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ...	110
<i>Хмельницький Н. Р.</i> ВПЛИВ ЛОМБАРДІВ НА ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	113
<i>Якуц Д. Р.</i> ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ.....	117
<i>Глушко М. С.</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	121

Андрущенко Наталія Євгенівна
студентка гр. ПОФГзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

В нинішньому суспільстві інформація та знання стають базовими ресурсами і джерелом нагромадження окремого індивіда та держави в цілому. Конкурендоздатність економіки будь якої країни сьогодні визначається не обсягом природних чи матеріальних ресурсів, а насамперед інтелектуальним потенціалом та здатністю генерувати нові знання. Дані зміни обумовлюють виокремлення науки та освіти як вищого пріоритету нації в системі цілей розвитку держави. Відтак рівень розвитку ринку освітніх послуг в Україні є одним із визначальних чинників її конкурентоздатності.

Основоположник світової економічної теорії А. Сміт у своїй роботі «Добробут націй» [6] визначив освіту як одну з вагомих чинників у формуванні доходів суспільства і відмінності в їх соціальному статусі. В даній праці автором вперше освіту було схарактеризовано з позиції інвестиційного процесу та визначено проблеми визначення ефективності інвестицій в освітню галузь з позиції учасників цього процесу: учнів, їхніх батьків та суспільства загалом.

Послідовник теорії людського капіталу Г. Беккер визначив освітні послуги як змішані блага, при цьому виокремив спеціальні й загальні інвестиції в освіту, та розмежував межі відповідальності суб'єктів освітнього процесу. Він акцентував увагу на тому, що під час загальної підготовки особа здобуває знання та навички, які може у подальшому використовувати в різних видах професійної діяльності, а спеціальна освітня підготовка передбачає одержання специфічного набору знань і навичок, які можуть застосовуватися в будь-якій вузько спеціалізованій сфері. Г. Беккер вперше обґрунтував показники розрахунку економічної ефективності освіти. Зокрема, доходи, отримані після здобуття вищої освіти, безпосередні витрати на освіту та втрачені під час навчання доходи. Таким чином, автором було визначено віддачу від вкладень в освіту на рівні 12-14 % річного доходу [1].

У 70-ті роки минулого століття відомі економісти й соціологи А. Берг, М. Спенс, Дж. Стігліц, П. Уїлс та К. Ерроу [8] розвинули теорію фільтру, відповідно до якої освіта є механізмом, що відбирає людей за рівнем їх здібностей. Провідна ідея цієї теорії полягає у просуванні на перше місце не продуктивної, а селективної (інформаційної) функції освітнього процесу. Водночас, виникає питання щодо способу та механізму виконання освітою інформаційної функції. Зважаючи на те, що більш обдаровані особи досягають вищих щаблів освіти, то під час навчання має місце відбір учнів за рівнем їхніх здатностей до сприйняття нового і навчання в цілому.

Дослідженням освіти займалися й представники так званої ліворадикальної школи економіки – С. Боулс, Д. Гордон, Г. Джинтіс, М. Карной, Р. Едвардс та ін.

На їхню думку, освіта виконує такі основні функції: робить майбутніх працівників продуктивними, наділяючи їх необхідними професійними знаннями й навичками (при цьому система освіти повинна бути спроможною створювати резервну армію кваліфікованих працівників для сприяння зниження витрат виробництва й підсилення економічної влади підприємців над робітниками); виробляє в учнів емоційні характеристики й стереотипи поведінки, необхідні для роботи на підприємстві, привчає молодь до відносин панування й підпорядкування, що пронизує всю економічну систему капіталізму.

Розглянемо відмінності у трактуванні понять освітньої послуги та ринку освітніх послуг, які використовують сучасні вчені. Зокрема, А. Ченцов при визначенні освітньої послуги виділяє педагогічний компонент: «Освітні послуги створюються у процесі науково-педагогічної праці, що є у свою чергу різновидністю наукової праці. Результатом наукової праці є науковий продукт. Результатом науково-педагогічної праці може бути названо освітнім продуктом. Освітній продукт – це частина інтелектуального продукту, яка адаптована до відповідного сегменту освітніх послуг» [10].

Більш широке тлумачення наводить Т. Сон: освітня послуга «є результатом навчальної, управлінської і фінансово-господарчої діяльності навчального закладу, що спрямована на задоволення виробничого попиту на підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації робочої сили і попиту індивідів на одержання професії чи кваліфікації, перекваліфікації» [56].

Дослідник У. Зиннуров ширше розглядає поняття продукту вищих навчальних закладів і вважає, що вони є виробниками таких видів товару: послуг освітянського характеру (перша вища освіта, друга вища освіта, підвищення кваліфікації, перепідготовка, курси, лекції і т. д.); науково-технічної продукції; інтегрованої продукції на базі науково-технічної продукції й освітянських послуг; учбово-методичної продукції [2].

Багато дослідників зіставляють освітянську послугу з категорією «суспільних благ». Освітянська послуга є благом особистим (для окремої людини) і суспільним для суспільства в цілому. Корисність освіти як суспільного блага має довготривалий характер, на відміну від одноразового споживання освітньої послуги як товару.

У праці Г. З. Чекаловської розглянуто особливість освітянської послуги з трьох точок зору: з економічної, юридичної, нормативно-політичної. Оскільки ці точки зору в деяких аспектах збігаються, то можна стверджувати, що освіта як благо носить змішаний характер. Зокрема відзначено, що освіта виконує три функції: викладання, дослідницької функції і функції надання послуг суспільству.

При реалізації першої функції освіти здійснюється підготовка фахівців, тому освітню послугу можна вважати особистим благом. Реалізація дослідницької функції освіти пов'язується з виробництвом нових знань, які через їх поширення (публікації, конференції) стають суспільними. Законодавчі норми щодо захисту прав інтелектуальної власності обмежують доступ широкого загалу до ознайомлення з результатами науково-дослідної діяльності

у ВНЗ, а вироблені знання у вигляді патентів стають особистим благом науковців, дослідників. Реалізацію третьої функції розглядають у двох аспектах: перший аспект – конкретні послуги, які можуть бути платними чи безплатними; другий аспект пов'язаний з користю, яку вища освіта приносить суспільству. Другий аспект свідчить про те, що освіта є суспільним благом [9].

Треба визнати, що власне термін «освітня послуга» за всієї загальновизначеності та широковживаності не отримав однозначного тлумачення і не набув законного статусу.

Згідно із Законом України «Про освіту» [5], метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта є одним з ключових понять Міжнародної стандартної класифікації освіти (далі –МСКО). Освіта, за визначенням МСКО, – це цілеспрямована й організована діяльність для задоволення навчальних потреб. Освіта містить організовану й сталу комунікацію з метою навчання. За визначенням, прийнятим на 20-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміють процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особи, при якій вона досягає соціальної зрілості й індивідуального зростання [3].

Як відзначає М. Матвійв: «...визначити кінцевий результат діяльності вищих навчальних закладів досить важко через специфіку вищої школи, її кінцеві результати втілюються в зміну якісних властивостей індивіда. Вони носять комплексний характер і відображають тісний взаємозв'язок результатів роботи працівників навчального закладу з впливом інших чинників, не пов'язаних з ефективністю функціонування вищих навчальних закладів» [4, с. 13].

Отже, узагальнюючи різноманіття трактувань особистості, зокрема освітньої послуги у фаховій літературі, під поняттям освітньої послуги пропонуємо розуміти специфічні економічні блага, що надають, для задоволення її різноманітних освітніх потреб, які становлять взаємну зацікавленість суспільства й кожного індивіда в їх подальшому використанні в професійній діяльності. Такий підхід підкреслює, що освітні послуги є специфічними щодо інших нематеріальних послуг, тому що наслідки від споживання цих послуг є благом не тільки для індивіда, але і для економіки й суспільства в цілому.

На розвиток системи освіти в Україні спрямовуються матеріальні та фінансові ресурси. Фінансування установ, закладів та заходів освіти здійснюється на нормативній основі за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур, а також додаткових джерел фінансування.

Згідно Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за

рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей економіки, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування [5].

Основним джерелом фінансування витрат на освіту є державний та місцеві бюджети. Держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність. Кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, одержані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються.

Важливою причиною державної підтримки освіти є суспільно-корисна цінність витрат на освіту. Вигоду від наявності громадян з високим рівнем освіти отримує не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Інакше кажучи, суспільна вигода від освіти перевищує суму тих вигод, які отримують окремі громадяни, й саме тому держава в більшості випадків не залишає питання про визначення рівня освіти на розсуд ринку, тому що ринок не завжди правильно враховує потреби та інтереси всього суспільства, тим більше, що послуги освіти, як правило, носять довгостроковий характер, а отже, й від них залежить довгострокова перспектива економічного та соціального розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Беккер Е. Г. Бренд и экономическая устойчивость вуза: монография / Е. Г. Беккер, Т. Н. Бурделова, А. Ю. Юданов. Москва: КНОРУС, 2012. 208 с.
2. Зиннуров У. Г. Методологические основы и методы маркетинговой деятельности в вузе : автореф. дисс. на соискание учен. степени д-ра эконом. наук / У. Г. Зиннуров. СПб.: 2006. 28 с.
3. Міжнародна стандартна класифікація освіти / Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, 1997.
4. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: Монографія. Київ: 2001. 208 с.
5. Про освіту. Закон України № 2145-19 від 15.09.2017 р. *Відомості ВРУ*. 2017. № 38-39. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй [Текст] / А. Сміт; пер. з англ. О. Васильєва [та ін.] ; наук. ред. Є. Литвин. Київ: Port-Royal, 2001. 594 с.
7. Сон Т. А. Формирование рынка образовательных услуг: URL: www.marketing.spb.ru.
8. Стиглиц Дж., «Экономика государственного сектора», Инфра-М, Москва. 1997 г. 720 с.
9. Чекаловська Г. З. Ефективність функціонування ринку освітніх послуг в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та управління національним господарством*. 2012. № 3. С. 59–64.
10. Ченцов А. О бизнесе образовательных услуг. *Высшее образование в России*. 1999. № 2. С. 120–123.

Богач Юлія Григорівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Коломийчук Н. М.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕКОНОМІЧНУ ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА

Оподаткування нерухомого майна є одним із найважливіших елементів податкового механізму держави, спроможним забезпечити стабільну базу доходів місцевих органів влади, а також регулювати процеси розподілу нерухомості між економічними агентами. Майнові податки належать до числа найдавніших форм оподаткування, однак попри їх довготривалу еволюцію, механізм їхнього справляння поки не може бути визначений як досконалий та універсальний. У світовій практиці розвинулись кілька основних підходів до застосування податку на нерухоме майно, на підставі яких у кожній країні вибудовується власна модель оподаткування з урахуванням економічних та суспільно-політичних умов та історичних традицій.

У науковому середовищі утвердилася думка, що нерухоме майно є ідеальним об'єктом оподаткування з погляду адміністрування та реалізації фіскальної функції податку, адже такий об'єкт складно приховати. Економічна доцільність оподаткування нерухомого майна визначається такими чинниками:

– по-перше, таке оподаткування можливо розглядати як премію платника за збереження його власності. Об'єктивність такого чинника пояснюється тим, що будь-який об'єкт нерухомості розташований на території певної громади, яка опосередковано (через фінансування правоохоронних органів, благоустрій та ін.) підтримує цілісність об'єкта, забезпечує функціонування комунікацій, впорядкування прилеглих до нього територій, а відтак, – сприяє збереженню чи збільшенню його вартості;

– по-друге, нерухомість є джерелом рентних доходів, які об'єктивно мають бути оподатковані. З одного боку, нерухоме майно може бути предметом відносин оренди, що веде до формування відповідних доходів його власника. З іншого боку, за своєю природою нерухоме майно є уособленням накопиченого багатства, вартість якого змінюється у часі. Навіть без здавання нерухомості в оренду, її вартість з часом може зростати під дією сторонніх від власника чинників (загальне зростання вартості нерухомості в населеному пункті, облаштування території, престижність місця розташування та ін.) [1, с. 34-35];

– по-третє, оподаткування нерухомості є одним із засобів для виявлення принципу соціальної справедливості оподаткування та вирівнювання рівня життя населення. Завдяки оподаткуванню нерухомості відбувається вилучення частини доходів у більш заможних верств населення (власників майна), що дає змогу сформувати фінансовий ресурс для фінансової підтримки вразливих верств населення та фінансування суспільних послуг. Однак, ефективність податку на майно у цьому плані залежить від обраної моделі оподаткування (у частині визначення об'єкта, бази оподаткування, принципів надання пільг).

У світовій практиці розвинулись кілька підходів до застосування податку на нерухоме майно, а саме:

– оподаткування окремих видів майна, що передбачає визначення кола платників та виду податку для окремого виду нерухомого майна (землі, житлової чи комерційної нерухомості та ін.). Перевага такого підходу полягає у чіткому визначенні механізму обкладання податком, однак його негативною рисою є висока трудомісткість процесу оцінювання об'єкта оподаткування та контролю за зміною його вартості;

– універсальний податок на майно, який застосовують до сукупної вартості активів платника, не залежно від їх виду (землі, споруди, фінансові активи та ін.). Така модель оподаткування майна ефективна щодо обкладання комерційної та промислової нерухомості, що зумовило її широке впровадження у провідних країнах з ринковою економікою;

– оподаткування операцій з переходу права власності на майно, яке поширюється на платників, що набувають такого права внаслідок отримання спадку чи подарунку. Відмітною особливістю застосування такого підходу до оподаткування нерухомості є те, що при цьому, як правило, застосовують прогресивну шкалу ставок податку, диференційовану залежно від ступеня спорідненості платника із подавцем майна;

– податок на приріст капіталу, що передбачає обкладання доходів від реалізації активів, що перебувають у власності платника. При цьому можуть застосовуватись різні підходи до організації обкладання – через окремий вид платежу, або ж врахуванням цих доходів при оподаткуванні прибутку. Така модель оподаткування нерухомого майна показує високу фіскальну та регуляторну ефективність у країнах зі динамічним ринком нерухомості, який характеризується високими темпами зростання її вартості;

– оподаткування нерухомості як елемента розкошів, що має у своїй основі ідею про вилучення частини надвеликих доходів платника та є інструментом вияву регуляторної функції податків. Така модель оподаткування нерухомого майна отримала достатньо вузьке застосування у світовій практиці та поширена у країнах з високим рівнем майнової нерівності.

В Україні оподаткування нерухомого майна отримало своє вираження у двох фіскальних платежах – податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та, власне, платі за землю (у формі орендної плати за землю та земельного податку). Однак, володіючи вагомим фіскальним та регуляторним потенціалом, податок на майно продовжує залишатись фіскально не значимим джерелом наповнення місцевих бюджетів, формуючи менше однієї відсотка від їх доходів. Також не отримують реалізації регуляторні можливості податку на нерухомість, що ставить під сумнів саму доцільність його існування.

Причини низької фіскальної та регуляторної ефективності оподаткування нерухомого майна в Україні криються у збереженні проблемних моментів його справляння, які мають тривалий період існування й не вирішені дотепер. Так, дискусійними на теперішній час залишаються питання визначення об'єкта оподаткування, оцінювання бази оподаткування (грошовий чи натуральний вимір), визначення кола платників та засад надання пільг. Зокрема, найбільш

дискусійним елементом податку, який нівелює його фіскальні можливості, а також виявляє дискримінаційний характер податку стосовно незаможних громадян, є підхід до визначення бази оподаткування, якою є площа об'єкта нерухомого майна. На думку А. Мельник, така практика створює неоднакові умови для власників нової нерухомості або такої, що має краще розташування, та власників нерухомого майна зі значним ступенем зносу чи менш вдалим розташуванням [2, с. 83]. Таким чином, сума податку до сплати для власника елітної нерухомості у престижному районі та власника «хрущовки» на околиці населеного пункту (за умови рівності площі) буде однаковою, що суперечить принципам справедливості оподаткування. Визначення неоподаткованої площі не вирішує цієї проблеми повною мірою, адже необ'єктивність такого підходу до розрахунку суми податку очевидна. Водночас, застосування кількісного підходу до встановлення бази оподаткування фактично вихолощує такий задум існування податку, як обкладання рентних доходів власників нерухомості.

Іншим проблемним моментом функціонування податку на нерухоме майно є закріплення повноважень щодо встановлення його ставок за органами місцевого самоврядування. Як свідчить практика, можливості диференціації ставок податку органи місцевого самоврядування використовують не для посилення соціального характеру оподаткування чи мобілізації додаткових доходів до бюджету, а в рамках міжтериторіальної податкової конкуренції, досягнення економічних і політичних цілей. У багатьох громадах встановлення низьких ставок податку на нерухомість розглядають як спосіб отримання конкурентних переваг для залучення інвестицій та підвищення інвестиційної привабливості. Місцеві ради зазвичай практикують встановлення ставок податку на нерухомість на значно нижчому за граничний рівні з огляду на побоювання суспільного осуду з боку мешканців територіальної громади та ризик зниження політичної підтримки, а також з метою захисту власних економічних інтересів, оскільки в більшості громад депутати є представниками бізнесу [3, с. 70].

Отже, попри потенційну здатність бути одним із ефективних інструментів формування доходів місцевих бюджетів та соціального регулювання, податок на нерухоме майно в сучасних умовах має невелике фіскальне значення, а також чітко виражену регресивність та дискримінаційний характер стосовно громадян з низьким рівнем доходів. Вирішення цих проблемних моментів, на наш погляд, потребує впровадження комплексу заходів, що мають передбачати не тільки перехід до вартісного принципу встановлення бази оподаткування, перегляд порядку встановлення ставок податку для уникнення їх мінімізації, але також вирішення питань інвентаризації нерухомого майна, яке підлягає оподаткуванню, проведення зваженої політики надання пільг зі сплати податку.

Список використаних джерел:

1. Дулько А. М. Становлення і розвиток оподаткування нерухомого майна в Україні: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Університет ДФС України. Ірпінь, 2017. 207 с.

2. Мельник А. М. Проблеми оподаткування нерухомого майна в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 19. С. 82–86.

3. Раделицький Ю. О., Галамай Р. Я., Симанич Н. Б. Імплементация досвіду ефективного адміністрування майнових податків розвинених країн у вітчизняну практику. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 68-72.

Булавинець Вікторія Михайлівна

к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Клянцко Володимир Русланович

студент гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

ДОХОДИ І ВИТРАТИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Важливою складовою фінансової системи будь-якої держави є фінанси домогосподарств (або ж фінанси населення), під якими науковці насамперед розуміють «сукупність економічних відносин, виражених у грошовій формі, у які вступають домашні господарства з приводу утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів з метою якнайповнішого задоволення матеріальних та духовних потреб своїх членів» [3, с. 123-124]. То ж, виходячи із вищенаведеного визначення, можемо стверджувати, що основними компонентами фінансів домогосподарств є їхні доходи і витрати, як матеріальне вираження фінансових відносин у цій сфері.

Відтак детально проаналізуємо прагматику формування доходів і витрат населення України упродовж останніх років.

Передусім слід акцентувати, що «домашні господарства в процесі своєї економічної діяльності отримують певні доходи, які слугують важливим підґрунтям для характеристики рівня життя населення» [4, с. 274].

За даними Державної служби статистики, доходи українців у 2020 році становили «3,972 трлн. грн., а наявний дохід у розрахунку на одну особу – 73355 грн. (або 6113 грн. на місяць)» [1]. При цьому важливо наголосити, що отримані нашими співвітчизниками доходи – це не лише готівкові кошти, адже доволі значну частину (а саме 33,6%) доходів населення в Україні становлять соціальні виплати з боку держави (рис. 1), третина з яких – соціальні трансферти в натурі (табл. 1).

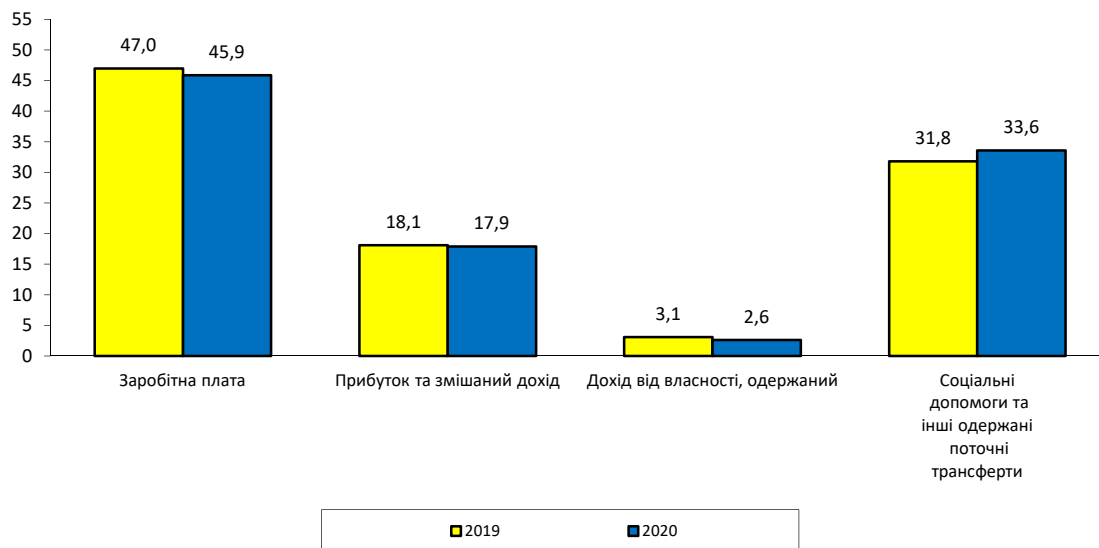

Рис. 1. Структура доходів населення України у 2019-2020 роках, % [1]

Однак левову частку в структурі доходів українців традиційно упродовж останніх років посідає заробітна плата – 45,9% у 2020 році (або 1,823 млрд. грн.). Прибуток і змішаний дохід у 2020 році становив 17,9% усіх доходів населення. Питома вага доходів від власності, як і в попередні роки, є надзвичайно низькою – лише 2,6% у 2020 році (табл. 1).

Таблиця 1

Поквартальна структура доходів населення України у 2020 році, % [1]

Показники	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	2020 рік
Доходи – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Заробітна плата	49,8	45,6	45,4	43,7	45,9
Прибуток та змішаний дохід	15,3	15,2	22,2	18,0	17,9
Дохід від власності, одержаний	2,4	2,3	2,3	3,2	2,6
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	32,5	36,9	30,1	35,1	33,6
у тому числі:					
соціальні допомоги	17,2	18,8	15,4	14,8	16,4
інші поточні трансферти	5,0	5,9	5,9	6,0	5,7
соціальні трансферти в натурі	10,3	12,2	8,8	14,3	11,5

Також важливо акцентувати, що, згідно з результатами опитування «Самооцінка домогосподарствами рівня своїх доходів за 2020 рік», який щорічно проводять фахівці Державної служби статистики України, «до середнього класу себе відносять лише 1% українців; до категорії небідних, однак все ж не представників середнього класу - 31,9%, а бідними себе вважають - 67,1% громадян України» [5].

Цікавим є і той факт, що на запитання щодо величини доходу, необхідного для ідентифікації себе із середнім класом, «71,3% українців вказали на суму понад 22 тис. грн. на місяць» [5]. При цьому наші громадяни у майбутнє дивляться з досить обережним оптимізмом, оскільки «лише 7,1% домогосподарств вважають, що їхній матеріальний стан у 2021 році покращиться, 47,4% - вважають, що матеріальний стан залишиться без змін, 44,3% - погіршиться, а 1,2% - не змогли спрогнозувати свій матеріальний стан» [5].

У контексті нашого дослідження потрібно зазначити, що «для задоволення своїх потреб члени домашнього господарства здійснюють також і певні витрати, тобто використовують наявні у них ресурси на певні цілі» [2, с. 62].

За даними вітчизняних статистиків, у 2020 році «витрати населення в Україні становили 3,989 трлн. грн.» [1], тобто на 17,0 млрд. грн. більше у порівнянні з отриманими доходами. А це фактично означає, що різницю між доходами і витратами українців у 2020 році було покрито саме за рахунок заощаджень населення, про що свідчать і матеріали Державної служби статистики України (рис. 2) – від’ємний приріст заощаджень (тобто їх зменшення) і у 2019, і у 2020 роках становив по 0,4% від загальної величини витрат і заощаджень населення України.

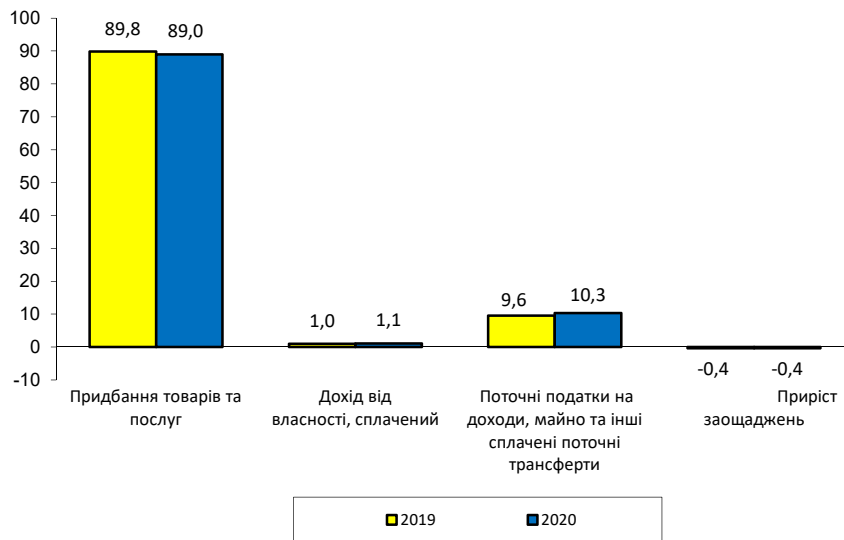

Рис. 2. Структура витрат і заощаджень населення України у 2019-2020 роках, % [1]

Причому за ці останні два роки дещо зменшилися і витрати вітчизняних домогосподарств на придбання товарів та послуг, частка яких становить близько 90% усіх витрат і заощаджень населення (табл. 2).

Таблиця 2

Поквартальна структура витрат і заощаджень населення України у 2020 році, % [1]

Показники	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	2020 рік
Витрати та заощадження – всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Придбання товарів та послуг	93,0	84,7	85,4	92,4	89,0
Дохід від власності, сплачений	1,4	1,3	1,1	1,0	1,1
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	10,4	10,1	10,5	10,1	10,3
у тому числі:					
поточні податки на доходи, майно тощо	8,3	7,9	7,8	7,6	7,9
внески на соціальне страхування	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
інші поточні трансферти	2,0	2,1	2,6	2,4	2,3
Нагромадження нефінансових активів	-1,3	-1,4	0,8	-1,3	-0,8
Приріст фінансових активів	-3,5	5,3	2,2	-2,2	0,4

Насамкінець зазначимо, що структура витрат населення перебуває у прямій залежності від величини отримуваних доходів. А зважаючи на те, що у 2020 році з'явилася досить тривожна тенденція – витрати населення України почали перевищувати їхні доходи, вважаємо, що у сучасних умовах надзвичайно важливим напрямом державної фінансової політики має стати

реалізація низки заходів, спрямованих насамперед на сприяння зростанню доходів громадян одночасно за такими основними напрямками: зростання рівня оплати праці найманих працівників та активізація підприємницької діяльності українців, залучення їх до операцій на фінансовому ринку і збільшення можливостей для реалізації інтелектуального потенціалу наших співвітчизників.

Список використаних джерел:

1. Доходи та витрати населення у 2020 році : Експрес-випуск. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv20_u.htm.

2. Кізіма Т. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2009. № 2. С. 61–70. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/107/807>.

3. Кізіма Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ* : збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. №3 (15). С. 123–129.

4. Кізіма Т. О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : науковий збірник / за ред. І. Г. Ткачук. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V. Т. 1 С. 274–280. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Aprer/2009_5_1/46.pdf.

5. Самооцінка домогосподарствами рівня своїх доходів за 2020 рік : Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/17/Arch_sdrd_zb.htm.

Гебеш Влад-Володимир В'ячеславович
студент гр. ПОФГзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЗВИТОК В УКРАЇНІ

Професійна освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Фінансове забезпечення професійної освіти повинно ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток ПТО з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, громадян, міжнародних освітніх фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо.

В Україні існує проблема фінансування послуг професійної освіти. У держави постійно не вистачає коштів не тільки на розвиток системи освіти, її інфраструктури, але й на забезпечення функціонування закладів. Недостатніми є обсяги фінансування закладів професійної освіти, недосконалими є принципи розподілу і використання виділених коштів, діючий механізм інвестувань у ПТО тощо. У державних документах урядового рівня, неодноразово наголошувалося на необхідності розробки нових механізмів фінансування професійної освіти, запровадження багатоваріантних схем інвестування в освітню галузь, проте проблема залишається невирішеною [5].

Розвиток економіки нашої держави залежить від кваліфікованого і конкурентоспроможного персоналу, підготовка якого здійснюється в системі професійної освіти. За роки незалежності у професійній освіті України відбулися значні трансформації, зокрема:

- перехід до ступеневої системи навчання та інформатизації навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ);
- запровадження нових організаційно-педагогічних форм підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів з інтегрованих (укрупнених) професій;
- оновлення змісту професійної освіти з урахуванням динамічних змін у галузях виробництва;
- посилення уваги до експериментальної роботи в ПТНЗ;
- здійснення незалежної кваліфікаційної атестації майбутніх фахівців;
- розширення співпраці з роботодавцями;
- розвиток міжнародного співробітництва тощо.

Поряд із цим спостерігалися негативні тенденції:

- скорочення мережі та контингенту учнів ПТНЗ;
- повільне оновлення переліку напрямів професійної підготовки;
- зменшення обсягів державного замовлення та фінансування професійної освіти.

Якість професійної підготовки кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів в Україні не повною мірою відповідає вимогам сучасного ринку праці. Основні проблеми спричинені збереженням значної централізації в управлінні професійною освітою, недостатньою взаємодією професійних навчальних закладів, роботодавців і науковців у розробленні державних стандартів професійної освіти, багатотипністю мережі ПТНЗ, недосконалістю механізмів фінансування.

Неефективною є система професійної орієнтації молоді на робітничі професії та консультування з професійної кар'єри в ринкових умовах. Чимало складних проблем накопичилося в організації професійного навчання на виробництві [1].

Модернізація професійної освіти потребує вдосконалення науково-методичного супроводу її розвитку, врахування прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної освіти і навчання, запровадження інноваційних технологій і методик підготовки висококваліфікованих робітників і молодших спеціалістів, а також розроблення і впровадження сучасних моделей управління та фінансування, розвитку співпраці з соціальними партнерами, створення державних стандартів на засадах компетентнісного підходу, підвищення престижності професійної освіти в суспільстві, удосконалення системи професійної орієнтації молоді на робітничі професії та консультування з професійної кар'єри, покращення матеріально-технічного, навчально-методичного та інформаційного забезпечення, підвищення якості педагогічного персоналу.

У процесі реформування професійної освіти мають бути створені заклади нового типу: одно- і багатопрофільні професійні ліцеї і багаторівневі та багатопрофільні професійні коледжі. Системних зусиль щодо розв'язання цих проблем має приділяти НАПН України у співпраці з Міністерством освіти і науки України, регіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України та галузевими асоціаціями, Всеукраїнською асоціацією працівників професійно-технічної освіти та іншими громадськими організаціями.

Професійна освіта повинна бути спрямована на задоволення індивідуальних потреб особистості у здобутті сучасних і затребуваних на ринку праці кваліфікацій, професійний розвиток персоналу підприємств, забезпечення підготовки конкурентоспроможних кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів.

Розвиток професійно-технічної освіти за роки незалежності України пов'язаний із суспільними та соціально-економічними процесами.

Перший етап – 1991-1997 рр. – перехідний. Україна успадкувала розвинену систему професійно-технічної освіти (ПТО), що відповідала політичному, економічному, соціальному устрою колишнього Радянського Союзу. У 1991 р. до її складу входило 1,3 тис. ПТНЗ, у яких здобували професійно-технічну освіту майже 660 тис. випускників загальноосвітніх навчальних закладів більш як за 800 робітничими професіями. Навчальний процес здійснювали 60 тис. педагогічних працівників [2].

З 1991 р. в Україні відбувалося скорочення обсягів виробництва, зростання інфляції, перехід від планової до ринкової економіки. У країні спостерігалися значні соціально-економічні труднощі, різке погіршення якості життя та зростання соціального розшарування. Відбулося зниження статусу та заробітної плати вихователів, викладачів, майстрів виробничого навчання, що спричинило масовий відтік їх із закладів професійної освіти. Погіршується загальноосвітня підготовка учнів у профтехучилищах, зменшується державне замовлення на підготовку кваліфікованих робітників у ПТНЗ, скорочуються потреби у робітничих кадрах з певних професій, передусім, у галузі важкої промисловості.

Другий етап – 1998-2001 рр. – стабілізаційний. Він характеризувався стабілізацією економіки і відновленням темпів її зростання, розвитком нових галузей, зокрема, сфери обслуговування (туризм, готельна справа, бізнес), появою нових та інтегрованих професій. Розпочинається активна модернізація професійно-технічної освіти. На цьому етапі було визначено загальну стратегію розвитку освіти, правове поле функціонування всіх ланок освіти, здійснений перехід до ступеневої системи навчання в закладах професійно-технічної освіти, запроваджено нові організаційно-педагогічні форми підготовки кваліфікованих робітників. З'явилися професійно-технічні навчальні заклади нового типу, деякі з них трансформувалися у багатофункціональні регіональні та галузеві професійні освітні центри. Почали формуватися також інші типи навчальних закладів (вищі професійні училища, центри професійно-технічної освіти, професійні ліцеї), курси для перепідготовки незайнятого населення.

Прийняття у 1998 р. Закону України «Про професійно-технічну освіту» сприяло посиленню уваги органів державної влади і роботодавців до забезпечення підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ різних типів і форм власності.

Третій етап – 2002-2006 рр. – стратегічний. На початку ХХІ ст. система професійно-технічної освіти помітно змінилася. Оновлюються та розширюються її функції, розвивається соціальне партнерство, здійснюється пошук напрямів співпраці з роботодавцями. Формується нормативно-правова база професійно-технічної освіти, розробляються цільові державні програми її розвитку, задекларовано курс на гуманізацію, підвищення якості та доступності освіти.

Четвертий етап – 2007-2011 рр. – стагнаційний. Починаючи з 2007 р., в Україні все більше проявляється світова фінансово-економічна криза. У професійно-технічній освіті загострилися негативні тенденції, що спричинили зниження якості підготовки кваліфікованих робітників, незацікавленість роботодавців і регіональних керівників органів виконавчої влади в розвитку професійної освіти, невідповідність змісту підготовки національним і регіональним потребам. Економічний спад посилювався демографічною кризою. На цьому етапі здійснювався активний пошук оптимальних шляхів удосконалення функціонування системи професійно-технічної освіти України та подолання фінансово-економічної кризи. Водночас, вжиті заходи не спричинили істотного поліпшення якості професійної освіти.

П'ятий етап – 2012 р. – до цього часу – трансформаційний. Із 2012 р. знову інтенсифікуються процеси модернізації професійної освіти. Приймаються стратегічні документи з розвитку професійної освіти і навчання, розробляються нормативні акти щодо формування державного замовлення, забезпечення професійного розвитку громадян, у тому числі персоналу підприємств тощо.

Упродовж останніх років помітно погіршилося фінансово-економічне забезпечення системи професійної освіти. Різке зменшення надходжень у державний бюджет, переструктурування його витрат на користь військово-промислового комплексу спричинили пошук шляхів скорочення бюджету, зокрема, за рахунок не виправданого скорочення витрат на професійно-технічну освіту, необґрунтованого й непідготовленого переведення її фінансування на місцеві бюджети. За таких умов професійно-технічна освіта в ряді областей України опинилася на межі знищення. Сучасна система професійної освіти в Україні має розгалужену мережу навчальних закладів і підприємств різних типів і форм власності (понад 2 тис.), що здійснюють професійну підготовку кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів. Її структура була сформована ще за радянських часів і за роки незалежності нашої держави зазнала лише часткових змін [4, с. 20]. Останнім часом відбулося скорочення мережі закладів професійно-технічної освіти, контингенту учнів, переліку напрямів професійної підготовки.

Професійна (професійно-технічна) освіта є складовою системи освіти України. Професійна (професійно-технічна) освіта є комплексом педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури. Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

Професійне (професійно-технічне) навчання – складова професійної (професійно-технічної) освіти. Професійне (професійно-технічне) навчання передбачає формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності, перспектив її кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійна (професійно-технічна) освіта забезпечує здобуття громадянами професії відповідно до їх покликань, інтересів, здібностей, а також допрофесійну підготовку, перепідготовку, підвищення їх кваліфікації.

Ефективна реалізація політики у сфері освіти неможлива без належного фінансового забезпечення навчальних закладів та освітніх програм, джерелами якого є як бюджетні кошти, так і кошти юридичних та фізичних осіб. Важливість вирішення проблем, що пов'язані з бюджетним фінансуванням освіти, зумовлена обмеженим обсягом та неефективним та недосконалим використанням наявних фінансових ресурсів, вимагає розроблення нових підходів до організації фінансування вказаної галузі.

На розвиток системи освіти в Україні спрямовуються матеріальні та фінансові ресурси. Фінансування установ, закладів та заходів освіти

здійснюється на нормативній основі за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, галузей економіки, підприємницьких структур, а також додаткових джерел фінансування [6, с. 267].

Згідно Закону України «Про освіту» фінансування державних навчальних закладів та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей економіки, державних підприємств і організацій, а також додаткових джерел фінансування [3].

Основним джерелом фінансування витрат на освіту є державний та місцеві бюджети. Держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність. Кошти закладів і установ освіти та науки, які повністю або частково фінансуються з бюджету, одержані від здійснення або на здійснення діяльності, передбаченої їх статутними документами, не вважаються прибутком і не оподатковуються.

Важливою причиною державної підтримки освіти є суспільно-корисна цінність витрат на освіту. Вигоду від наявності громадян з високим рівнем освіти отримує не лише окремо взята людина, але й суспільство в цілому. Інакше кажучи, суспільна вигода від освіти перевищує суму тих вигод, які отримують окремі громадяни, й саме тому держава в більшості випадків не залишає питання про визначення рівня освіти на розсуд ринку, тому що ринок не завжди правильно враховує потреби та інтереси всього суспільства, тим більше, що послуги освіти, як правило, носять довгостроковий характер, а отже, й від них залежить довгострокова перспектива економічного та соціального розвитку країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ващенко А. П. Перспективи розвитку професійної освіти в Україні. URL: <http://ephshair.phdpu.edu.ua/xmlui/handle/8989898989/3083>.
2. Кремень В. Біла книга національної освіти України. Київ: 2009. 376 с.
3. Про освіту. Закон України № 2145-19 від 15.09.2017 р. *Відомості ВРУ*. 2017. № 38-39. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Радкевич В. Науково-методичне забезпечення модернізації професійної підготовки фахівців: результати наукових досліджень. *Професійно-технічна освіта*. 2018. № 2. С. 18–23.
5. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
6. Ткачук С. І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку професійної освіти в умовах ринку праці. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2017. Вип. 2 (88). С. 266-270.

Гнатюк Аліна Сергіївна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., професор Лободіна З. М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Бюджет є головною ланкою фінансової системи для будь-якої країни світу. Акумуляовані у бюджеті ресурси є фінансовим підґрунтям для реалізації основних повноважень, покладених на державу суспільством. Формування фінансових ресурсів бюджету може відбуватись на різних засадах, однак із застосуванням двох ключових методів мобілізації коштів – податкового та неподаткового. Величина питомої ваги податкових надходжень у структурі доходів бюджету, як свідчить практика, перебуває у залежності від рівня розвитку економіки країни – чим більш розвинутою та демократичною є держава, тим більше значення мають податки у наповненні бюджету.

В основу поняття податкових надходжень покладена вихідна категорія податку, яка є однією із базових у фінансовій науці. Розвиток податкових відносин супроводжувався набуттям процесу формування доходів бюджету все більш примусового характеру. Це пов'язано із трансформацією економічної основи функціонування держави, зміною її ролі як суспільного інституту. З утвердженням ринкових відносин держава все більше позбувалась економічних активів на користь приватних власників, трансформуючись у державу-функцію, державу-посередника між потребами суспільства та економічними механізмами їхньої реалізації. За державою було закріплене право втручатися в хід економічних процесів, перерозподіляти доходи у територіальному, соціальному та інших розрізах, реалізувати інші функції з надання загальносуспільних благ. Внаслідок такої трансформації у сучасному суспільстві держава сприймається як сервісний інститут, що виступає механізмом трансформації суспільних потреб у суспільні блага, організовує надання суспільству специфічних послуг, які не можуть бути надані ринком. Взамін за ці блага суспільство зобов'язане сплачувати на користь держави податки.

«Державоцентричний» підхід до трактування податків як інструменту для мобілізації фінансових ресурсів держави започаткував А. Вагнер. Він розглядає податки як дієвий інструмент держави, за допомогою якого вона може стягувати кошти з окремих домогосподарств для здійснення державних видатків та змін у розподілі суспільного продукту [2]. Серед більшості пропонованих у сучасній науковій літературі дефініцій наголошено на таких важливих ознаках податку, як примусовий характер, безеквівалентність чи зв'язок із суспільними потребами, однак невивиправдано упускається той аспект, що продуктом функціонування податку є формування відповідних надходжень бюджету.

Важливим аспектом розкриття сутності податкових надходжень бюджету є характер та джерела їхнього утворення. Як зазначає І. Чугунов, примусовий характер податкових надходжень обумовлюється самою природою податкових

відносин, зокрема вилученням частини доходів та інших активів платників податків на користь держави для забезпечення суспільно необхідних витрат та перерозподілу ВВП. Такий характер утворення податкових відносин визначає склад джерел формування податкових надходжень, зокрема частини доходу чи інших активів платника, з яких сплачуються податкові зобов'язання [4, с. 7-8]. Відповідно до цього, сучасна структура податкових надходжень державного бюджету об'єднує такі їх підгрупи:

– податки на доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості. До цієї групи податкових надходжень державного бюджету зараховують поступлення від сплати ПДФО, податку на прибуток. У зарубіжній фіскальній практиці для оподаткування окремих видів доходів громадян чи підприємств застосовують також інші види податків, зокрема податок на спадщину і дарування, податок на приріст капіталу, на дивіденди та ін. Натомість, в Україні усі ці види доходів оподатковуються в рамках функціонування податку на доходи фізичних осіб;

– рентна плата, в тому числі плата за користування надрами, спеціальне використання водних, лісових та інших ресурсів. Виокремлення цієї підгрупи податкових надходжень проведене з прийняттям нової редакції Бюджетного кодексу України, раніше платежі, які до неї зараховуються, обліковувались у різних підгрупах податкових та неподаткових надходжень. Однак зважаючи на економічний зміст цих платежів, які виражають відносини між платниками податків, які використовують природні ресурси (водні, лісові ресурси, повітря, радіохвилі та ін.) та державою як представника власника цих ресурсів (народу України) щодо їх залучення у господарський оборот та отримання плати, вважати їх складовою податкових надходжень цілком аргументовано;

– внутрішні податки на товари і послуги, куди зараховують надходження від сплати податку на додану вартість та акцизного податку. У світовій практиці функціонують альтернативні види універсальних акцизів, зокрема податок з продажу, податок з обороту. Однак, податок на додану вартість на теперішній час запроваджений у більшості країн світу, а в країнах об'єднаної Європи він є обов'язковим для введення. Щодо специфічних акцизів, то їх роль у податкових надходженнях державного бюджету визначається політикою держави стосовно визначення кола підакцизних товарів, а також розмежування цих платежів у розрізі складових бюджетної системи;

– податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, до якої належать надходження від ввізного та вивізного мита. До приєднання України до СОТ важливою за фіскальним значенням складовою цієї підгрупи податкових доходів були також митні збори за проходження митних процедур. Однак, в сучасних умовах ці збори в більшості скасовані, що звело відповідні надходження до мінімуму. Більш того, з лібералізацією торговельних відносин, поширенням зони вільної торгівлі на все більш широкий перелік країн, митні платежі з кожним роком втрачають свою фіскальну значимість як джерело доходів бюджету;

– інші податки та збори, які не зараховані до попередніх груп. До цієї підгрупи зараховують надходження від екологічного податку, а також інші фіскально незначні платежі. На наш погляд, фіскальна слабкість екологічного

податку в сучасній Україні є наслідком проведення відповідної політики, що покликана захищати інтереси великого капіталу. Посилення гостроти проблем збереження екосистем, забезпечення екологічного безпечного середовища для життєдіяльності людини фіскальна та регулююча роль екологічного податку буде швидко зростати. Більш того, зважаючи на зарубіжну практику, можна прогнозувати розвиток екологічного оподаткування, зокрема впровадження в Україні нових фіскальних інструментів, які довели свою ефективність у країнах Європи (податок на авіаперевезення, податок на транзит, податок на емісію CO₂ та інші), а отже присвоєння відповідній підгрупі податкових надходжень назви «екологічні податки».

Провідним чинником, який визначає параметри податкової системи країни, а відтак об'ємно-структурні показники податкових надходжень як результату її функціонування є податкова політика. На думку М. Рубан, «структуру системи оподаткування можливо розглядати як комбінацію податкових ставок та баз окремих податків. Така структура чинить більш вагомий вплив на економічне зростання, ніж рівень оподаткування (частку податкових надходжень відносно ВВП), з огляду на те, що рівень оподаткування характеризує вибір платниками податків відповідної соціально-економічної моделі розвитку країни» [3, с. 106]. Таким чином, рівень оподаткування визначається на основі суспільного консенсусу щодо того, який обсяг державного регулювання економічного та соціального розвитку є найбільш прийнятним для даної країни. Для прикладу, в об'єднанні найбільш успішних країн світу ОЕСР рівень оподаткування різниться від 20% у Мексиці та Чилі до близько половини ВВП у Данії та Норвегії.

Щодо структури податкових надходжень, то на думку В. Танзі, їй також слід приділяти увагу при формуванні податкової політики держави, на рівні із вирішенням питання про допустимий рівень перерозподілу ВВП через податкову систему. Найважливішим, за В. Танзі, є відслідковування структури податкових надходжень у розрізі податків на доходи і прибуток та податків на споживання, оскільки вони найбільше впливають на показники економічного розвитку в середньо- та довгостроковій перспективі [5]. В умовах глобалізації, звертає увагу І. Чугунов, при побудові податкової системи у державах з відкритим типом економіки необхідно враховувати досвід розвитку податкових систем тих країн, які виступають найбільшими конкурентами на ринках збуту товарів, оскільки податкова система в сучасних умовах виступає важливим чинником формування загального рівня конкурентоспроможності країни. Невідповідність податкової системи країни рівню її економічного і соціального розвитку, ігнорування при її побудові чинника міждержавної податкової конкуренції може стимулювати виведення капіталу за межі держави, використання схем мінімізації податкових платежів, пригнічувати розвиток економіки [1, с. 216].

Зарубіжний досвід доводить, що країни з розвинутою економікою перш за все при формуванні податкових надходжень бюджету опираються на пряме оподаткування, тобто податки на особисті та корпоративні доходи. Фіскальна ефективність цих податків залежить від рівня економічного розвитку країни,

добробуту населення, тобто від ширини бази оподаткування. Натомість, у країнах з економікою, що розвивається, де спостерігаються високі показники майнового розшарування, характерною ознакою податкових доходів бюджету є превалювання надходжень від оподаткування процесів споживання, зокрема від податку на додану вартість та специфічних акцизів. В умовах глобалізації та зняття обмежень на міжнародну торгівлю спостерігається загальна тенденція до зменшення фіскального значення податків на зовнішні операції, питома вага яких у структурі доходів бюджету в розвинутих країнах не перевищує 2-3%.

Таким чином, податкові надходження є наслідком реалізації фіскальної функції податків та тісно пов'язані із податковою політикою. Через визначення основних параметрів податкової системи держава може забезпечити сприятливі умови для ведення господарської діяльності, стимулювати зростання добробуту різних верств суспільства. Якісний зв'язок між податковими надходженнями та податковою політикою виявляється через механізм фіскального регулювання економіки, коли траєкторія зміни податкових надходжень визначається через вдосконалення окремих елементів податкової системи в рамках реалізації цілей податкової політики. Зростання потреб держави у фінансових ресурсах стає причиною коригування поточної податкової політики, що має наслідком зміну обсягів та структури податкових надходжень бюджету.

Вплив податкової політики на формування структури податкових доходів бюджету підсилюється значним рівнем взаємозалежності фіскальних платежів. Для прикладу, обсяги надходжень від оподаткування доданої вартості значною мірою залежать від ставок та бази оподаткування акцизним податком, ввізним митом, а також масштабів ухилення від їхньої сплати. Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств залежить від параметрів усіх податків та зборів, які згідно чинного законодавства, враховують при визначенні валових витрат, зокрема ресурсних платежів, єдиного соціального внеску та ін. Поряд з цим, умови перебування на спрощеній системі оподаткування та привабливість її застосування для суб'єкта господарювання також визначають динаміку обсягів надходжень від оподаткування прибутку підприємств. Не менш вагомий вплив на податкові надходження справляють рівень виконання податкових зобов'язань, що виражається у показниках податкової заборгованості та переплат, масштаби надання податкових пільг та можливості для мінімізації податкових платежів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / за ред. І. Я. Чугунова. К.: НІОС, 2003. 488 с.
2. Дубовик О. Ю. Теоретичні основи оподаткування. Податкова система: навчальний посібник / за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. С. 8-47. URL: [http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2436/1/Теоретичні основи оподаткування.pdf](http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2436/1/Теоретичні_основи_оподаткування.pdf).
3. Рубан М. О. Податкова політика як інструмент регулювання економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 105-109.

4. Чугунов І., Островецький В. Формування податкових надходжень бюджету як складова системи бюджетно-податкового регулювання. *Наукові праці НДФІ*. 2006. № 3 (36). С. 3-14.

5. Tanzi V. Fiscal policies in economies in transition. Washington, DC: International Monetary Fund, 2004. 359 p.

Головнич Сюзанна Сергіївна
студентка гр. ПОФГзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Розглядаючи рівень життя через призму людського розвитку варто сказати, що дане поняття потрібно трактувати наступним чином – це соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості задоволення різноманітних потреб населення та справляє значний вплив на можливості людського розвитку кожного окремого індивіда зокрема та суспільства загалом. Саме тому активне сприяння забезпеченню гідного рівня життя населення, підвищення його добробуту – найактуальніше і основне завдання, яке має вирішуватися урядом як країни в цілому, так і кожної області зокрема [1].

Залучення домашніх господарств до розподільчих відносин обумовлюють активізацію даного суб'єкта щодо управління власними фінансовими ресурсами, залучення додаткових джерел доходів, здійснення інвестиційних операцій, що передбачає визначення реальних показників життєдіяльності та соціальних стандартів населення. Зазначені показники дозволять членам домогосподарства здійснювати процеси планування майбутніх витрат з метою забезпечення власного добробуту, розробляти стратегію власного бюджету особистості та визначення перспективних джерел фінансування витрат тощо. Ринкові умови господарювання дають змогу домогосподарствам значно розширити можливі шляхи інвестування нагромаджених грошових коштів та залучити до даних процесів професійних учасників, наприклад інститути спільного інвестування, пайові та інвестиційні фонди – які, з огляду на мету функціонування, значно покращують процес ефективного управління заощадженнями для населення [6].

До складу власних фінансових ресурсів, окрім тих, які зароблені самостійно членами домогосподарства (заробітна плата, стипендія, пенсія та інші) є доходи, отримані від держави, органів місцевого самоврядування у вигляді забезпечення соціальних стандартів та гарантій. Саме тому, сьогодні досить важливим питанням є економічна обґрунтованість рівня такого виду соціального забезпечення для окремих категорій громадян, адже невідповідність соціальних стандартів реальним потребам життя вітчизняних домогосподарств унеможливує чіткість і достовірність планування та прогнозування фінансових ресурсів для населення, а саме у питаннях визначення потреб у здійсненні додаткового пенсійного та медичного страхування, заощадження грошових коштів на здобуття освіти і т. ін. Дієвість таких заходів може бути ефективною за умови чіткого врегулювання інтересів між державою та населенням щодо затвердження певного рівня соціальних стандартів життя та формування належної фінансової бази для їх забезпечення [7].

Держава, забезпечуючи певний рівень життя населення, встановлює державні соціальні гарантії. Державними соціальними гарантіями є встановлені законами України мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму.

До основних соціальних гарантії в Україні відносять: мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсій за віком; мінімальний розмір заробітної плати робітників різної кваліфікації в установах та організаціях, що фінансуються з бюджетів усіх рівнів; стипендії учням професійно-технічних та вищих навчальних закладів; індексація доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх доходів під час зростання цін; забезпечення пільгових умов задоволення потреб у товарах і послугах окремим категоріям громадян, які потребують соціальної підтримки [4, с. 16].

Надання державою соціальних гарантії передбачає соціальну підтримку тих категорій громадян, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто заходи, які включають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим групам населення (найбільш вразливим верстви), створення соціальних гарантії для економічно активної частини населення та комплекс законодавчо закріплених гарантії, які протидіють дестабілізуючим факторам (інфляція, економічна криза, безробіття тощо).

В Україні стандартів, які визначають рівень та якість життя населення не існує, а в основу соціальної політики покладено поняття соціальних мінімумів. Однак, поняття «соціальний мінімум» і «соціальний стандарт» не тотожні. На відміну від соціального мінімуму, соціальний стандарт – це гарантія високого рівня і якості життя, який держава зобов'язується забезпечити своїм громадянам.

Формування соціальних стандартів пов'язане із визначенням соціальних нормативів, які в свою чергу класифікуються за характером задоволення соціальних потреб на:

- нормативи споживання (розмір споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та деяких видів послуг за визначений проміжок часу);
- нормативи забезпечення;
- нормативи доходу [2].

Визначення прожиткового мінімуму, який названо в законі базовим соціальним стандартом, суперечить самому поняттю «стандарт». Мінімальні набори послуг, ніколи не можуть бути стандартом, адже не можуть задовольнити основні соціально-культурні потреби населення країни.

Невідповідність соціальних стандартів, норм та нормативів реальним потребам населення ставить під сумнів дієвість та ефективність бюджетних соціальних і економічних програм, що мають місце в державі, зокрема нівелює значення базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму – як показника мінімальної вартості життя, тобто вартості забезпечення

мінімальних, як фізіологічних, так і соціальних потреб для вітчизняних домогосподарств.

Зважаючи на вище зазначене, надзвичайно важливою є необхідність проведення заходів щодо приведення показників соціальних стандартів у відповідність до законодавчо закріпленої сутності, насамперед це стосується:

- доцільності перегляду складу споживчого кошика у відповідності з сучасними медичними стандартами та враховуючи зміни у потребах населення, викликаних вимогами часу та економічними трансформаціями у країні;

- необхідності чіткого дотримання законодавчо закріплених термінів та строків щодо формування, розрахунку та корегування соціальних стандартів і норм;

- важливості чіткого врегулювання законодавчо закріплених соціальних стандартів з реальною необхідністю та важливістю їх для забезпечення гарантованих державою потреб, а також можливістю їх фактичного отримання за умов функціонування домогосподарств в умовах ринкової економіки [30].

Держава, шляхом державного регулювання господарської діяльності може стимулювати отримання фінансових ресурсів домогосподарствами знімаючи із державного бюджету надмірні соціальні видатки сприяючи набуття домогосподарствами більшої самостійності щодо забезпечення власного добробуту та збільшенню джерел формування доходів населення. Зокрема, нагального розв'язання потребують питання щодо необхідності:

- розвитку і підтримки малого підприємництва та сімейного бізнесу. Адже саме приватні підприємці виступають основою формування «середнього» класу, наявність якого є однією з умов розвитку економіки країни та підвищення матеріального добробуту громадян;

- проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливих шляхів та інструментів інвестування грошових коштів з метою отримання додаткових джерел доходів.

Як зазначає колектив авторів монографії «Фінансові важелі подолання бідності в Україні», головним засобом поліпшення благополуччя населення є забезпечення поступального розвитку економіки країни. Гострі соціальні проблеми потрібно вирішувати шляхом прискорення структурної перебудови економіки, нарощення виробничого потенціалу, оновлення технологічної бази господарського комплексу, підвищення конкурентоспроможності та ефективності національного бізнесу, активізації участі громадян у виборчих процесах. Державна фінансова політика повинна бути спрямована на виконання таких завдань:

- забезпечення економічного зростання, яке відображається в динаміці показників приросту ВВП;

- раціональне використання фінансових ресурсів держави та інших суб'єктів фінансових відносин в частині зміцнення фінансового потенціалу вітчизняного бізнесу, підвищення його конкурентоспроможності та ефективності, забезпечення зростання заробітної плати зайнятих працівників [6, с. 91].

Зростання заробітної плати та інших доходів населення має стати основним важелем подолання бідності та джерелом підвищення добробуту суспільства. В Україні сьогодні вартість вітчизняної робочої сили залишається недооціненою, а сама заробітна плата ще не стала ефективним інструментом стимулювання зростання продуктивності праці, адже частка оплати праці найманих працівників у структурі ВВП України незначна, а її питома вага в доходах населення становить менше половини від загальної величини [3, с. 46].

Під впливом соціально-економічних перетворень, що проходять сьогодні, зумовлюються зміни у структурі сектору домашніх господарств, висувуються нові вимоги щодо економічної поведінки та розширюється сфера їхньої діяльності. Зокрема, в умовах економічної кризи, виникає ризик ситуації, коли домашні господарства починають усе частіше працювати в тіньовому секторі. Власне така діяльність домогосподарств у більшості випадків, є їхнім захистом на відсутність існування й розвитку в умовах офіційної економіки. На зростання тіньової діяльності впливають такі фактори як стан економіки, рівень добробуту населення, діяльність владних інституцій, які зумовлюють стимуляцію процесів тінізації тощо. Тіньові доходи не тільки накладають свій відбиток на динаміку доходів населення, але є джерелом глибокої нерівномірності розподілу доходів між різними верствами населення по рівню доходів, наростання соціальних протиріч.

Значною компонентною складовою тіньових доходів населення є тінізація оплати праці. За інформацією Державної служби України з питань праці, частка зайнятих у тіньовому секторі економіки становить приблизно 12%. Високий показник тінізації оплати праці пояснюється низкою причин:

- значна диференціація між обсягом суми, яку отримує працівник за результат своєї праці і ціною на трудові ресурси;
- прийнятністю факту виплати заробітної плати у «конвертах»;
- невідповідність державних послуг тому обсягу податків і внесків, які були сплачені індивідами, і, як результат – подвійна оплата з метою отримання вище зазначених послуг;
- несправедливість у розподілі пенсій, яка пов'язана з наявністю значної кількості спеціальних пільгових режимів щодо її отримання;
- практично відсутність покарання за безчинства у цій сфері.

Вирішення проблеми легалізації доходів домогосподарств потребує узгоджених зусиль держави в різноманітних сферах. Таким чином, на основі вище сказаного основними механізмами вирішенням проблем пов'язаних з тінізацією доходів домогосподарств є:

- проведення реформ на державному рівні у системі фінансового контролю шляхом розроблення дієвих важелів для обмежень діяльності тіньових систем;
- спрощення системи сплати податкових зобов'язань;
- забезпечення оптимальної величини оплати праці;
- гарантування збереження коштів населення у випадку банківської кризи;
- підвищення довіри домогосподарств до фінансових та владних установ;

- проведення різноманітних консультаційних слухань серед населення з метою розуміння важливості зменшення розмірів тіньових доходів для економіки і наголошенням на способах їх легалізації;
- створення та поширення відповідної соціальної реклами в засобах масової інформації;
- боротьба з корупцією тощо.

Процес розвитку системи формування доходів домогосподарства впродовж останніх років є уособленням суперечливих тенденцій. На протипагу наявності темпів збільшення доходів населення, їх середній обсяг залишається доволі малим і дедалі складнішою стає ситуація із диференціацією статків.

Оптимізація структурного рівня доходів домашніх господарств, збільшення їхньої величини лежить у площині переходу до інноваційного типу економічного розвитку, що є необхідним для формування нової основи у поведінці домогосподарства. Людський, інтелектуальний, соціальний капітал та інші наявні джерела домашніх господарств мають бути основою для отримання доходів за рахунок їх інноваційного використання. Важливою особливістю дохідної системи домашніх господарств є її інертність, яка пов'язана з рядом наступних причин: використання адміністративних важелів для збільшення обсягу доходів; відсутність сформованості факторних доходів; недостатній розвиток системи соціального партнерства.

Список використаних джерел:

1. Бортнік І. С., Іщук Х. В. Рівень життя та його вплив на можливості людського розвитку. URL: www.asconf.com/rus/archive_view/635.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної ради України*. 2010. № 50-51. 572 с.
3. Гордей О. Д. Фінансова оцінка суспільного добробуту. *Фінанси України*. 2001. № 7. С. 42-49.
4. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери / За ред. Т. М. Кір'ян та Ю. В. Пасічника. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2012. 398 с.
5. Куцюрубенко Г. Формування заощаджень українських домогосподарств. URL: www.dspace.oneu.edu.ua.
6. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 92-96.
7. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монографія [О. П. Кириленко, І. І. Білоус, Б. С. Малиняк та інші]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, «Економічна думка», 2010. 432 с.

Дем'янишин Василь Григорович

д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Ништа Юрій Романович,

студент гр. ФПФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Центральною стадією бюджетного процесу вважають виконання бюджетів. Адже саме на цій стадії відбувається мобілізація конкретних видів доходів бюджетів, спрямування видатків бюджетів за напрямками, що відповідають затвердженому бюджету. Від результатів виконання місцевих бюджетів залежать темпи соціально-економічного зростання регіонів й об'єднаних територіальних громад, рівень добробуту громадян, якість виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень, надання державних послуг. У процесі виконання місцевих бюджетів забезпечуються економічні та соціально-культурні потреби регіонів і територіальних громад, належний рівень соціального захисту населення. Тому оптимальна модель виконання бюджетів має відповідати конкретним запитам кожної адміністративно-територіальної одиниці.

В економічній літературі питання виконання місцевих бюджетів розглядається досить широко. Однак у більшості наукових публікацій, як правило, висвітлені окремі аспекти виконання цих бюджетів. У них недооцінюється роль фінансової теорії при вирішенні практичних питань, що негативно впливає на кінцевий результат.

На нашу думку, виконання місцевих бюджетів – це упорядкований процес мобілізації доходів та спрямування видатків на реалізацію функцій органів місцевого самоврядування і бюджетних програм відповідно до рішень місцевих рад про відповідні місцеві бюджети.

Практичні питання виконання місцевих бюджетів регулюються Бюджетним кодексом України [1], Податковим кодексом України [2], Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], іншими нормативними актами України [4; 5].

Відповідно до чинних законодавчих та нормативних актів до складових стадій виконання місцевих бюджетів відносять:

- складання і затвердження Бюджетного розпису відповідно до бюджетних програм (відповідальні виконавці – керівники місцевих фінансових органів);

- загальне забезпечення виконання бюджетів (відповідальні виконавці – місцеві державні адміністрації, виконавчі комітети місцевих рад);

- безпосередню організацію та управління виконанням бюджетів, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання місцевих бюджетів (відповідальні виконавці – місцеві фінансові органи);

- здійснення операцій з коштами місцевих бюджетів, розрахунково-касове обслуговування розпорядників бюджетних коштів, контроль бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань, веденні

бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання місцевих бюджетів (відповідальні виконавці – територіальні органи Державної казначейської служби України);

- забезпечення своєчасного та повного надходження доходів до бюджетів (відповідальні виконавці – органи стягнення);

- здійснення видатків (відповідальні виконавці – розпорядники бюджетних коштів);

- організацію та проведення державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів (відповідальні виконавці – територіальні органи Державної аудиторської служби України, інші контролюючі органи);

- внесення змін до рішень місцевих рад про бюджети (відповідальні виконавці – місцеві ради за пропозиціями місцевих державних адміністрацій та виконкомів місцевих рад).

Ми вважаємо, що на ефективність виконання бюджетів органів місцевого самоврядування негативно впливають такі чинники:

- недостатньо чітке розмежування повноважень та виділення доходів для їхнього виконання, а також відповідальності за виконання місцевих бюджетів між розпорядниками коштів та органами місцевого самоврядування;

- низька ефективність механізмів управління коштами місцевих бюджетів;

- неефективна система управління зобов'язаннями розпорядниками бюджетних коштів;

- продовження практики ручного управління бюджетними коштами на всіх його рівнях;

- недосконалість системи державних закупівель;

- відсутність узгодження бюджетних процедур між учасниками бюджетного процесу;

- розбалансованість системи відповідальності за невиконання бюджетів, особливо стосовно їхньої видаткової частини, внаслідок чого обсяг недофінансованих заходів при наявності бюджетних коштів щорічно зростає.

У зв'язку з наявністю великої кількості невирішених питань та проблем, з метою вдосконалення виконання місцевих бюджетів, пропонуємо:

1. Забезпечити реальне збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів у Бюджетному розписі. Домогтися недопущення фактів передбачення видатків бюджетів у розрізі місяців та кварталів поточного бюджетного року без можливого отримання доходів за конкретний період.

2. Не допускати передбачення окремих видатків, особливо капітальних, на кінець року, коли практично їх профінансувати неможливо через об'єктивні причини, наприклад, проведення державних закупівель.

3. Посилити підтримку бюджетної децентралізації шляхом поглиблення та деталізації розподілу відповідних функцій, повноважень і бюджетних ресурсів, забезпечення належного рівня підзвітності усіх місцевих бюджетів.

4. Прискорити запровадження дієвої системи оцінювання якості виконання місцевих бюджетів, їхньої дохідної і видаткової частини. Своєчасно

визначати чинники, які негативно впливають на процес виконання бюджетів та вживати оперативних заходів щодо вирішення проблемних питань.

5. Побудувати сучасну та ефективну систему управління доходами і видатками місцевих бюджетів, яка могла б здійснювати надання якісних державних послуг, ефективно мобілізуючи бюджетні ресурси та розподіляючи їх згідно з пріоритетами розвитку регіонів і об'єднаних територіальних громад у поточному бюджетному році.

6. Модернізувати систему адміністрування податків і зборів, забезпечити підвищення її якості та ефективності, а також попередження фактів порушень податкового і бюджетного законодавства.

7. Посилити контроль за фіскальними ризиками, розробити та реалізувати дієві заходи з метою їхньої мінімізації, особливо щодо комунальних підприємств, місцевих гарантій, а також інших умовних боргових зобов'язань.

8. Посилити державний фінансовий контроль за дотриманням вимог чинного законодавства стосовно своєчасного використання компенсаторів податкових надходжень або скорочення видатків місцевих бюджетів у разі скорочення таких надходжень в результаті прийняття змін до бюджетного чи податкового законодавства.

9. Сприяти постійному розширенню бази державного і місцевого оподаткування шляхом створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього бізнесу, збільшення робочих місць, підвищення рівня оплати праці та доходів підприємців.

10. Забезпечити підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів шляхом якісного та всестороннього проведення комплексного аналізу доцільності й ефективності видатків, модернізації методологічних і практичних підходів до їхнього проведення у результаті переходу від утримання окремих бюджетних установ до надання високоякісних державних послуг.

11. Розробити та запропонувати конкретні заходи стосовно підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо реалізації пріоритетів своєї діяльності у межах затвердження бюджетних програм та ефективного використання таких коштів для їхнього досягнення.

12. Оптимізувати кількість головних розпорядників, розпорядників та отримувачів бюджетних коштів, розширити обсяг делегованих повноважень стосовно розподілу і перерозподілу призначень за бюджетними програмами в межах граничних обсягів видатків, затверджених паспортів бюджетних програм, а також стимулювання ефективнішого управління комунальними активами, особливо відносно комунальних підприємств та майна у сфері управління головних розпорядників коштів. Посилити відповідальність розпорядників бюджетних коштів стосовно досягнення їхніх цілей, публічності результатів оцінки ефективності виконання бюджетних програм.

13. Активізувати проведення систематичного моніторингу комунальних і регіональних інвестицій і забезпечити більш раціональне використання місцевих фінансових ресурсів.

14. Підвищити рівень і якість управлінської підзвітності та ефективності державного внутрішнього контролю та аудиту доходів і видатків місцевих бюджетів в органах місцевого самоврядування.

15. Систематично попереджувати, а також здійснювати ефективний фінансовий контроль стосовно: нецільового витрачання бюджетних коштів; неефективного використання коштів у кінці бюджетного року у зв'язку з можливим вилученням таких коштів до початку майбутнього року; неправильного оформлення бухгалтерських документів, пов'язаних з видатками місцевих бюджетів.

16. Забезпечити реалізацію засад інклюзії в розвитку системи управління місцевими бюджетами шляхом: збільшення ступеня участі всіх зацікавлених громадян у бюджетному процесі на всіх стадіях, включаючи виконання бюджетів, їхнього стимулювання та мотивації; визначення механізму участі громадян на різних стадіях бюджетного процесу, зберігаючи при цьому його цілісність та існуючі часові рамки, а також активного використання практики громадських слухань; реалізації рекомендацій для органів місцевого самоврядування стосовно затвердження і виконання бюджетних регламентів, зокрема «бюджету участі».

17. Реформування практики управління доходами і видатками місцевих бюджетів на засадах транспарентності, які включають поширення у засобах масової інформації матеріалів щодо цілей, правових, інституційних та економічних основ, принципів рішень та оперативних і поточних результатів стосовно формування доходів та спрямування видатків місцевих бюджетів, їх обґрунтування, даних та інформацію прямо або опосередковано пов'язаних з діяльністю органів місцевого самоврядування у бюджетному процесі, а також умов підзвітності в повному обсязі, доступній формі та на своєчасній основі.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.

4. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-р>.

5. Інструкція про складання і виконання розпису Державного бюджету України Затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 28.01.2002 № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0086-02#Text>.

Джуль Вероніка Андріївна
студентка гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Савчук С. В.

ДЕПОЗИТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДОМІНУЮЧА ФОРМА ЗАОЩАДЖЕНЬ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вагомим чинником ефективного розвитку національної економіки будь-якої країни світу є «мобілізація тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб та їх ефективний розподіл між різними секторами економічної системи, що здійснюється за допомогою фінансового ринку» [4, с. 62]. Відтак у нинішніх умовах розвитку української економіки надзвичайно актуальною продовжує залишатися проблема трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції, позаяк збільшення обсягів заощаджень «окрім економічного, має також вагоме соціальне і політичне значення, оскільки сприяє підвищенню життєвого рівня населення та його соціальної захищеності, зміцненню середнього класу й посиленню його фінансової незалежності» [2, с. 171]. Проте слід акцентувати, що навіть не зважаючи на негативний вплив кризових явищ, пов'язаних із пандемією COVID-19, на добробут громадян та обсяги їхніх заощаджень, вважаємо, що «інвестиційний потенціал вітчизняних домогосподарств все ще залишається великим, і його потрібно якнайефективніше використати в сучасних економічних умовах» [5, с. 200].

Передусім зазначимо, що в Україні домогосподарства традиційно надають перевагу такій формі заощаджень як банківський депозит (табл. 1), що можна пояснити низкою переваг, властивих цьому фінансовому інструменту, зокрема: «отримання фіксованого і передбачуваного доходу; можливість отримання інших банківських послуг; гарантоване відшкодування коштів у випадку банкрутства банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; регулювання банківських операцій з боку НБУ; захищеність від крадіїв» [6, с. 89].

Таблиця 1

Динаміка обсягів та структура заощаджень домогосподарств України у 2015–2020 рр. [1; 7; 8]

Установи	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Банки	410,9	99,3	444,7	99,4	495,3	99,5	530,3	99,4	576,1	99,4	730,3	99,5
Кредитні спілки	0,9	0,2	0,8	0,2	0,8	0,1	1,1	0,2	1,2	0,2	1,1	0,2
Недержавні пенсійні фонди	1,9	0,5	1,9	0,4	1,9	0,4	2,0	0,4	2,2	0,4	2,4	0,3
РАЗОМ	413,7	100	447,4	100	498,0	100	533,4	100	579,5	100	733,8	100

Проте варто пам'ятати і про недоліки цієї форми заощаджень, а саме: «невисокий рівень дохідності, інфляційне знецінення депозитних коштів, втрата доходів при достроковому знятті коштів, невідшкодування коштів Фондом гарантування вкладів, які більші за встановлену чинним законодавством суму» [6, с. 89].

Слід зазначити, що члени домогосподарств надають перевагу формуванню заощаджень у банківських установах передусім терміном до 2 років (табл. 2). Причому у «карантинному» 2020 році різко зросла частка депозитів «на вимогу» - майже до 52%, що можемо пояснити прагненням українців у кризових умовах мати безперешкодний доступ до коштів у випадку будь-якої непередбачуваної ситуації.

Таблиця 2

Динаміка обсягів та структура депозитів домогосподарств, залучених банками України, за строками повернення у 2015–2020 рр. [1]

Показники	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн.	%
Депозити - всього	410,9	100,0	444,7	100,0	495,3	100,0	530,3	100,0	576,1	100,0	730,3	100,0
На вимогу	112,5	27,4	129,6	29,1	166,0	33,5	203,4	38,4	240,1	41,7	379,0	51,9
До 1 року	176,4	42,9	171,5	38,6	181,1	36,6	210,2	39,6	237,7	41,3	237,5	32,5
1-2 роки	106,2	25,8	138,2	31,1	142,0	28,7	109,9	20,7	92,7	16,0	104,9	14,4
> 2 років	15,8	3,8	5,4	1,2	6,2	1,2	6,8	1,3	5,6	1,0	8,9	1,2

Традиційно українці зберігали кошти на депозитних рахунках як у національній, так і іноземній валюті (табл. 3). Водночас необхідно відмітити, що частка гривневих депозитів упродовж останніх чотирьох років демонструє тенденцію до зростання, а частка депозитів у доларах США та євро – зменшується, що можна пояснити більш привабливими процентними ставками за гривневими депозитами у порівнянні із депозитами у іноземній валюті.

Таблиця 3

Динаміка обсягів та структура депозитів домогосподарств, залучених банками України, у розрізі валют у 2015–2020 рр. [1]

Показники	2015 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд грн	%	млрд грн.	%	млрд грн	%	млрд грн.	%	млрд грн.	%	млрд грн.	%
Депозити - всього	410,9	100,0	444,7	100,0	495,3	100,0	530,3	100,0	576,1	100,0	730,3	100,0
у тому числі:												
Гривня	198,9	48,4	209,6	47,1	252,4	51,0	289,4	54,6	339,2	58,9	433,4	59,3
Долар США	177,4	43,2	199,3	44,8	203,7	41,1	202,6	38,2	198,4	34,4	241,5	33,1
Євро	33,1	8,1	34,5	7,8	38,1	7,7	37,2	7,0	37,5	6,5	53,8	7,4
Російський рубль	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,3	0,0
Інші валюти	1,3	0,3	1,1	0,2	0,9	0,2	0,9	0,2	0,8	0,2	1,3	0,2

Хоча заради справедливості слід акцентувати, що в Україні все ж таки «основною метою інвестування готівкової національної та іноземної валюти є не стільки отримання доходу, скільки збереження її вартості в умовах інфляції» [2, с. 23-24].

Відтак надзвичайно важливим завданням у сучасних умовах розвитку національної економіки має стати «формування нової економічної культури та нового економічного мислення, які передбачають належний рівень фінансової освіченості та фінансової грамотності громадян України» [9, с. 17], здатних серед усього розмаїття форм заощаджень обирати найбільш оптимальну на найбільш ефективну з них. А це, у свою чергу, дозволить підвищити рівень добробуту як безпосередньо самих громадян, так і країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют і строків погашення. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>.
2. Кізима Т. О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7 (45). С. 171-176. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14554/1/Стаття Інновац економіка Кізима Т.О..pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14554/1/Стаття%20Інновац%20економіка%20Кізима%20Т.О..pdf).
3. Кізима Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 10. С. 22-26.
4. Кізима Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 2 (30). С. 62-69. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14566/1/Стаття Кізима Т.О.%2с Луцишин О.О..pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14566/1/Стаття%20Кізима%20Т.О.%20Луцишин%20О.О..pdf).
5. Кізима Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. Вип. 10 (113). С. 200-206.
6. Методика викладання фінансової грамотності: навч. посіб. / за ред. д. е. н., професора Кізими Т. О. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2017. 200 с. URL : https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=cCNIDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&ots=IUeiXSZen6&sig=kQJRkBtYYmeGyiYZdkngoTnJAfl&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.
7. Підсумки діяльності кредитних спілок за 2020 рік та наглядові дії за результатами аналізу звітності поданої до Національного банку. URL: [https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/КС аналіз II кв \(3\).pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/КС%20аналіз%20II%20кв%20(3).pdf?v=4).
8. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2020 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua.npf_4_kv-2020.
9. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.

Довгань Максим Вікторович

студент гр. ФПФм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Савчук С. В.

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Місцеві бюджети, з одного боку, є складовою частиною бюджетної системи держави, а з іншого – складовою місцевих фінансів і відображають певну систему економічних відносин. Відповідно дані економічні відносини виникають у двох площинах: у процесі формування доходів різних рівнів місцевих бюджетів та при їхньому використанні як цільових фондів грошових коштів місцевих органів самоврядування. Незважаючи на значні відмінності між доходами і видатками місцевих бюджетів, характерним для цих двох напрямів є те, що вони являються носіями розподільних відносин та мають однакове призначення – найповніше задовольняти потреби регіону. У процесі розподілу вартості ВВП шляхом формування та використання місцевих бюджетів грошові відносини виникають між бюджетами середньої ланки та вищими бюджетами, підприємствами комунальної форми власності, закладами культурної сфери та населенням регіону. Тобто особливістю місцевих бюджетів є те, що вони відображають певну чітко обмежену частину грошових відносин, які функціонують на окремій території.

Видатки місцевих бюджетів пов'язані з інтересами широкого кола населення і впливають на соціальні процеси в країні, тобто, на рівень добробуту населення, освіченості, на забезпечення медичними послугами, послугами у сфері культури та спорту, соціального захисту у випадках непередбачуваних обставин [1]. У сучасних умовах соціально-культурні пріоритети у витрачанні бюджетних коштів виступають першочерговими напрямками реалізації бюджетної політики на місцевому рівні [2].

Враховуючи роль видатків місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку території їх переважно поділяють на такі три групи:

1) видатки на економічну діяльність (розвиток житлово-комунального господарства, будівництва, сільського, лісового та рибного господарства, транспорту та інших послуг пов'язаних з економічною діяльністю);

2) видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення (надання соціальних пільг та допомог окремим верствам населення, інші соціальні заходи);

3) видатки на фінансування соціальної сфери (забезпечення функціонування закладів культури і мистецтва, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту).

Аналіз видатків місцевих бюджетів різних рівнів дає можливість дослідити рівень використання бюджетних ресурсів, відповідності потребам регіонів, що виступає необхідною умовою сприяння їх розвитку.

Видатки на фінансування соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура і мистецтво, фізична культура і спорт) займають найбільшу частку у

видатках, що є характерним загальною для місцевих бюджетів України. Найбільш фінансованою галуззю залишається галузь освіти, більшість бюджетів виділяють понад 50% від загального обсягу видатків на соціальну сферу. Заходи з реформування проводяться у галузі охорони здоров'я, що повинно поліпшити якість та умови надання медичних послуг. Активна діяльність проводиться в системі культурного та фізичного виховання.

Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становлять вагомий частку у загальному обсязі видатків місцевих бюджетів. Більше 30% видатків бюджетів спрямовані на покращення добробуту громадян шляхом надання соціальної допомоги. Значна частина видатків цієї групи припадає на виплату допомоги на дітей, інвалідам та малозабезпеченим сім'ям. Видатки на економічну діяльність становлять мізерну частину видатків бюджетів (більше 2%) [3].

Ситуація, що склалася в Україні, зумовлює необхідність жорсткої економії бюджетних коштів. Видатки місцевих бюджетів повинні відповідати пріоритетам сталого розвитку територій та можливостям держави акумулювати відповідні дохідні джерела. Для забезпечення сталого розвитку території доцільним постає оптимізація видатків місцевих бюджетів шляхом:

- формування бюджету з урахуванням пріоритетних напрямків фінансування, тобто розроблення чітких програм для їх розвитку територій;
- здійснення оцінки результативності виконання таких програм;
- щоквартального звітування виконання програм для швидкого реагування на зміну показників;
- посилення відповідальності виконавців за якість надання послуг та їх обсяг;
- проведення громадських слухань та активного залучення населення до бюджетного процесу.

Тому в умовах економії бюджетних коштів для посилення ролі місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку регіонів насамперед необхідним є:

- вдосконалення механізму надання соціальних пільг шляхом впровадження адресного підходу до різних категорій громадян;
- подальше впровадження системи «єдиного вікна» при здійсненні різних видів виплат соціальної допомоги та наданні соціальних пільг населенню;
- ліквідація окремих пільг шляхом реорганізації пільг та обмеження певного контингенту отримувачів;
- сприяння розвитку добровільного медичного страхування для залучення додаткових джерел фінансування охорони здоров'я;
- здійснення поступового переходу з бюджетного фінансування закладів культури до її самофінансування та впровадження комерційного розрахунку.

Список використаних джерел:

1. Василик О. Д., Павлюк К. В. Державні фінанси України: підруч. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 608 с.

2. Письменний В. В. Місцеві фінанси: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2012. 200 с.

3. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

Євчук Вероніка Сергіївна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Савчук С. В.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Враховуючи сучасний стан економіки в державі та регіонах, процес ефективного розподілу коштів місцевих бюджетів потребує особливої уваги, а вітчизняна система управління бюджетними ресурсами потребує модернізації. Поліпшення процесу імплементації бюджетних технологій є вкрай необхідним для нормалізації фінансових відносин та підвищення ефективності використання коштів з бюджетів різних рівнів. Попри розвиток та поширення програмно-цільового бюджетування в державі, якість надання суспільних послуг та рівень соціального забезпечення на сьогодні є незадовільними. Тому застосування ефективних інструментів оцінки бюджетних програм є одним із основних завдань уряду для гарантування ефективного виконання бюджетних зобов'язань.

Так, в умовах реалізації бюджетної реформи найбільш прогресивним і ефективним методом вважається програмно-цільовий, привабливість якого полягає у прогнозуванні результатів виконання кожної бюджетної програми та оцінці ефективності використання бюджетних коштів. Як свідчить практика його застосування в Україні, існування великої кількості бюджетних програм обтяжує процес контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Крім того, варто зазначити, що збільшення кількості програм, у свою чергу, зорієнтовано не на розвиток, а на фінансування поточного споживання. Також досить складним є процес погодження бюджетних програм у довгостроковій перспективі, що призводить до недофінансування та зміни пріоритетів бюджетного фінансування та обумовлює зростання кількості недофінансованих програм, які не досягають своїх кінцевих соціально-економічних цілей.

Крім того, узагальнюючи світовий досвід у реалізації програмно-цільового методу та порівнюючи вітчизняний досвід, можна відмітити й інші проблеми його реалізації в Україні, серед яких:

- незначний рівень інформаційного забезпечення процесу розроблення бюджетів із застосуванням даного методу. Незважаючи на те, що даний метод в Україні використовується вже тривалий період, цілком зрозумілою є відсутність чітко обґрунтованих шляхів його подальшого розвитку, що могло б пояснити причини виникнення тих чи інших проблем при формуванні бюджетних програм або при розподілі бюджетних коштів загалом;
- складність урахування взаємозалежності між бюджетними показниками та державними чи регіональними програмами;
- значні витрати ресурсів (інформаційних, людських, технічних тощо) у зв'язку із застосуванням даного методу;
- низький рівень мотивації суб'єктів використання методу програмно-цільового бюджетування;

- наявність конфліктних ситуацій між розробниками бюджетних програм та суб'єктами бюджетування.

Тому для успішного впровадження програмно-цільового методу на всіх рівнях бюджетної системи в Україні необхідним є: наявність чітко визначених стратегічних програм уряду, впровадження елементів стратегічного бюджетного планування, розробка й удосконалення програм розвитку регіонів та держави, розвиток системи показників виконання бюджетних програм, застосування позитивного досвіду зарубіжних країн в частині програмно-цільового бюджетування.

Зазначимо, що певних здобутків в успішному та ефективному використанні даного методу досягли такі країни як: Австралія, США, Велика Британія, Канада та Франція. Також від них намагаються не відставати Швеція (структурували державний бюджет відповідно до 27 сфер політики; цілі мають довгостроковий характер планування - на 5-7 років), Корея (на одне міністерство є 2 ключові програми, які можуть додатково охоплювати від 1 до 5 програм [5]), Нова Зеландія, усі країни ЄС, Росія. Україна, в свою чергу, намагається не відставати від світових лідерів в даному аспекті, але для досягнення таких результатів у вітчизняній практиці доцільним є подальше врахування зарубіжного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва О. М., Маглаперідзе А. С. Місцеві фінанси: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2013. 354 с.
2. Середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/05/2.pdf>.
3. Котіна Г. М., Степура М. М., Гиренко Х. В. Програмно-цільове бюджетування та ефективність бюджетних програм в Україні: проблеми та протиріччя в імплементації. 2020.: URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/65.pdf.
4. Розпорядження КМУ від 14 вересня 2002 року №538-р «Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-p#Text>.
5. OECD Best Practices for Performance Budgeting, November 2018.

Іванюк Лілія Володимирівна
студентка гр. ФПФм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Русін В. М.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Відповідно до чинного законодавства система публічних закупівель в Україні, покликана забезпечити ефективне та прозоре здійснення закупівель, призначена створити конкурентне середовище у сфері публічних закупівель, запобігти проявам корупції та розвинути добросовісну конкуренцію.

В 2021 році у зв'язку з пандемією Covid-19 основні проблеми сфери електронних закупівель пов'язані із «коронавірусними» закупівлями. Вони залишаються найбільш корупційними і навряд чи будуть вирішені у 2021 році.

Науковці виділили наступні проблеми пов'язані з публічними закупівлями під час пандемії коронавірусу:

- визначення замовником предмета закупівлі не зв'язуючись із постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2020 «Деякі питання закупівлі товарів, робіт і послуг, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на території України»;

- замовники на власний розсуд визначають необхідність предмета закупівлі для боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19;

- здійснюється значна кількість закупівель. Так, з березня минулого року по першу декаду грудня включно було проведено понад 100 тисяч таких закупівель на суму понад 17,5 мільярдів гривень. І всі ці закупівлі залишаються фактично безконтрольними, оскільки виведені з-під дії Закону;

- замовники продовжують помилятися під час оприлюднення інформації про закупівлі. Як і раніше, вони забувають оприлюднювати договір закупівлі або ж додатки до нього;

- протягом усього часу, поки здійснюється коронавірусна закупівля, Перелік зазнавав неодноразових та досить суттєвих змін. Додавалися нові товари та послуги, які можна було додати швидше.

Усі перелічені вище труднощі, показують, що система публічних закупівель в Україні ще потребує значних досліджень та змін в першу чергу у нормативно-правовій базі.

Для покращення якості публічних закупівель товарів, робіт та послуг на момент пандемії, доцільно здійснити наступні заходи:

- проводити моніторинг товарів, робіт і послуг які присутні у переліку;
- оптимізувати єдиний інформаційний ресурс для забезпечення найбільшої прозорості, відкритості та достовірності інформації щодо закупівель;
- контролювати якість та повноту наданої інформації про закупівлі;

– підвищити ефективність механізму фінансування державного замовлення;

– спробувати практику здійснення міжнародних аукціонів як регулярних форм організації торгівлі на зовнішньому ринку, які надають можливість усім зацікавленим експортерам та імпортерам брати участь у торгових операціях.

Підсумовуючи усю інформацію наведену вище та враховуючи, що карантин продовжено до 30 червня 2021 (і, можливо, це ще не кінець), потреба в коронавірусних закупівлях зовсім скоро не відпаде. Тому, на нашу думку, реалізація запропонованих заходів покращення публічних закупівель, сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері публічних закупівель, що у підсумку дасть можливість більш економно й ефективно використовувати публічні кошти.

Список використаних джерел:

1. Кириленко О., Русін В. Напрями мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 2. С. 62-76.

2. Прозорро. продажі на карантині? URL: <https://thetender.com.ua/uk/post/prozorroprodazi-na-karantini> (дата звернення 9.05.2021).

3. Руденко Т. 5 проблемних питань коронавірусних закупівель URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/5-problemnih-pitan-koronavirusnih-zakupivel> (дата звернення 7.05.2021).

Ільчишин Олена Віталіївна
студентка гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., професор Дем'янишин В. Г.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ГРАМОТНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Фінансова грамотність є невід'ємною складовою соціального і життєвого досвіду людини, від якості якої залежить ефективність захисту прав споживачів фінансових послуг і розвиток економіки України. У більшості країн фінансова освіта населення розглядається як продуктивна інвестиція в його розвиток та один із важливих інструментів забезпечення стабільності в суспільстві. Проведені дослідження щодо рівня фінансової грамотності населення України свідчать, що більшість із них не розуміються на особливостях здійснення основних фінансових операцій. Проблема фінансової грамотності ускладнюється ще й недостатнім розумінням прав споживачів у сфері фінансових послуг. З огляду на це, питання підвищення фінансової грамотності населення України набуває важливого значення, бо саме фінансова обізнаність є одним із факторів успішного розвитку країни.

Сьогодні молодь зіткнулася з проблемою відсутності знань та вмінь управління своїми фінансовими ресурсами, та створення власного капіталу. Дитину не навчали цьому цілеспрямовано, як вчили математиці в школі, і вона не може сформувати правильне ставлення до грошей та капіталу, відповідно, і своїх дітей. Ця здатність людині не дається при народженні, а є набутою системою уявлень, цінностей і сформованих звичок. Здебільшого дитина копіює поведінку своїх батьків і тому саме сім'я закладає фундамент майбутньої успішності і фінансового благополуччя дорослої людини [1, с. 32].

Враховуючи те, що фінансова грамотність населення є невід'ємною складовою успішного розвитку суспільства, ми підтримуємо позицію науковців, які вважають, що дане питання повинне вирішуватися на державному рівні. При цьому, з метою забезпечення ефективної реалізації державної політики підвищення рівня фінансової грамотності населення відповідно до стратегічних напрямів, підкреслює І. Соркін, вони повинні бути регламентовані певним стратегічним документом [2, с. 304]. Так, документом, який би сформулював цілі і завдання такої політики, а також визначив механізм її реалізації в сучасних умовах, на думку Т. Кізими, має стати Національна програма підвищення рівня фінансової грамотності населення України, у якій були б відокремлені основні функції і завдання кожного з учасників цього важливого процесу [3, с. 68].

На міжнародному рівні вивченням фінансової грамотності займаються Всесвітній банк і Організація Економічного Співробітництва та Розвитку. В Україні це питання вивчають Національний банк України, Міністерство фінансів, а також громадські організації та ЗМІ.

Поняття фінансової грамотності Всесвітній банк розглядає як здатність людини приймати обґрунтовані рішення з використання і управління власними

грошима. Міжнародне співтовариство все частіше додає до цього формулювання і уміння приймати ефективні фінансові рішення з короткостроковою і довгостроковою перспективою.

Вперше на державному рівні проблема фінансової освіченості населення була піднята у США. Причому зміст поняття «фінансова грамотність» сьогодні у Сполучених Штатах трактується дуже широко, включаючи, окрім питань ведення домашньої бухгалтерії, управління кредитами, пенсійного планування тощо, навіть дії щодо управління грошовими доходами і витратами під час стихійних лих, терористичних актів або ж у випадку раптової хвороби [4, с. 73].

За даними дослідження USAID «Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні» у 2019 році близько 65% українців мають незадовільний рівень фінансової обізнаності [5]. Серед основних причин такого становища наступні:

- майже 30% громадян взагалі не роблять заощаджень, а ті, що все ж таки заощаджують, роблять це, відкладаючи свої кошти на «чорний день»;
- більша частина населення не знає як працюють фінансові установи держави та які переваги вони мають;
- великий відсоток українців не довіряють фінансовим установам та фінансовим організаціям;
- населення має лише загальне уявлення про свій бюджет, тобто вони не розуміють як правильно розподілити свої доходи та витрати;
- багатьох лякає величезна кількість ризиків та страх втратити вже надбаний капітал.

Більшість населення користуються лише базовими фінансовими послугами, серед них:

- оплата комунальних платежів через банк (72%);
- користування банківським рахунком та пластиковою карткою (68%);
- споживчий кредит (30%);
- проведення платежів через термінали платіжних систем (38%);
- користуються послугою переказу грошей через банк (92%);
- обмін валюти (31%) та інше.

При цьому, рівень самооцінки фінансової грамотності є суттєво завищеним у порівнянні з результатами реальних тестів фінансової математики та фінансової термінології. Понад 50% респондентів володіють фінансовою математикою та термінологією на рівнях «незадовільно» або «нічого не знаю».

Найбільш проблемними є питання, які стосуються кредитування: обчислення реальної ставки відсотка, відповідальність банків розкривати цю реальну ставку позичальникам, поняття плаваючої ставки та відповідальність поручителя за споживчим кредитом.

Очевидно, що українці цікавляться лише тими фінансовими темами, які мають для них персональну важливість. Ми погоджуємося з думкою вчених, які вважають, що відсутність елементарних фінансових знань і навичок обмежує можливості людей щодо прийняття правильних рішень для забезпечення свого добробуту. Сьогодні необхідно проводити якомога більше заходів з підвищення фінансової грамотності молоді, в основу яких повинно

бути закладено не інформування, а розвиток практичних умінь та навичок громадян, які є частиною ширшого поняття «фінансова культура».

Від загального рівня фінансової грамотності населення країни багато в чому залежить її економічний розвиток. Низький рівень таких знань призводить до негативних наслідків не лише для споживачів фінансових послуг, але і для країни, приватного сектора і суспільства в цілому. Тому, розробка і впровадження програм з підвищення фінансової грамотності населення повинно стати стратегічним напрямом державної політики, який сприятиме підвищенню рівню життя громадян, соціальній стабільності та ефективному розвитку економіки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Слав'янська Н. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність? *Вісник Національного банку України*. 2013. № 4. С. 31–35.
2. Соркін І. В. Методологічні засади розроблення стратегічних документів щодо фінансової грамотності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 2. С. 301–309. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2013_2_40.
3. Кізима Т. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. № 2. С. 64–71.
4. Столярова А. А., Шахназарян Г. Э. Анализ мировой практики развития финансового образования и повышения финансовой грамотности населения. *Финансы и кредит*. 2010. № 34 (418). С. 72–78.
5. Фінансова грамотність, обізнаність та інклюзія в Україні: звіт про дослідження. Додатковий проект IP-FSS в Україні. Проект регіонального економічного розвитку. 2019. 69 с. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83136332>.

Кириленко Ольга Павлівна

д. е. н., проф., зав. кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Загальок Соломія Миколаївна

студентка гр. ПОФГмз-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

ПОНЯТТЯ ТА РОЛЬ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН

Поняття «культура», «грамотність» сягають у далеке минуле людства і тісно пов'язані із розвитком суспільства. Професор-соціолог британського університету Рональд Флетчер дав таке визначення: культура – соціальна спадщина суспільства, що передається від покоління до покоління і складається із спільних ментальних і духовних явищ (систем символів, ідей, вірувань, естетичних поглядів, цінностей та ін.); а також відмітних проявів поведінки (інститути, угруповання, ритуали, способи організації), створених ... конкретними обставинам життя людей [1].

Із плином часу поняття «культура» набуває широкого спектру. Культура вже не обмежується вихованням, а свідчить про цивілізовану поведінку і свідоме громадянство та стосується прав, обов'язків і відповідальності кожної особистості перед суспільством та державою. Із цього органічно формується податкова культура.

Існує безліч тлумачень податкової культури, проте немає однозначного визначення даного поняття. Кожен науковець та й кожна пересічна людина розуміє податкову культуру на свій розсуд. Одним із перших сформулював визначення податкової культури американський економіст українського походження Йозеф Шумпетер у своїй статті "Економіка і соціологія прибуткового податку". На його думку, податкова культура є вираженням людської духовності і творчості [2]. Вчений розглядає розвиток податкової культури як одну із важливих складових розвитку національної податкової системи.

В процесі розвитку та становлення податкової системи розвивається і податкова культура та набуває нових аспектів. Податкова культура безумовно являється складовою загальнодержавної культури кожної країни та відображає відносини в системі оподаткування, зв'язки між особами оподаткування, визначає фактори впливу на сам процес оподаткування.

Науковці дають різні визначення податкової культури. «Податкова культура – це сукупність суб'єктивних та об'єктивних чинників поведінки платника податків. Форм взаємовідносин платників податків з органами податкової служби. Що сприяє гармонійному, еволюційному розвитку податкової системи країни» [3].

«Податкова культура – система соціально психологічних та економіко правових відносин між платниками податків та працівниками податкової служби з приводу сплати податкових платежів до бюджетів усіх рівнів та управління державних цільових фондів, що ґрунтуються на принципах професійності, відповідальності та культурно етичних принципах» [4].

Податкова культура – «своєчасна сплата податків і обов'язкових відрахувань до державних цільових фондів у терміни, що встановлюються законодавчими та нормативними документами» [5].

Кожне з цих, та багатьох інших визначень, вірне та несе в собі якісну характеристику податкової культури в тих аспектах, в яких розглядають її науковці. З цих характеристик можемо зробити висновок, що податкова культура це не лише свідомість кожного платника податків щодо обов'язковості та вчасності сплати податків, але й суспільні відносини, які формують податкову систему та фактори її розвитку.

Як елемент загальнодержавної культури, податкова культура має відношення до різних верств населення та формує взаємовідносини у сфері оподаткування, виступаючи засобом людської діяльності в податковій сфері. Підтверджує таку думку німецький економіст Біргер Нерре, консультант з питань оподаткування багатьох урядів, у тому числі України, визначивши, що податкова культура кожної країни являється цілісним результатом усіх значимих формальних і неформальних інститутів, пов'язаних зі специфікою національної податкової системи та її практичного функціонування, що історично вкорінене в культуру даної країни [2].

Як і рівень культури в цілому, рівень податкової культури залежить від певних факторів. Перш за все, від особливостей національного характеру; від традицій населення кожної окремої держави; свідомості громадян; рівня корупції в державних установах, їх репутації; наявності та поширеності тіньової економіки в країні; дотримання норм податкового законодавства, як платниками податків, так і фіскальними та контролюючими органами.

Рівень податкової культури напряму залежить від усіх процесів оподаткування, правовідносин між платниками податків та контролюючими органами, від рівня податкових знань кожним суб'єктом податкового процесу, об'єктивної оцінки механізмів оподаткування, податкового навантаження, доцільності та справедливості податкових законів і актів, а також від вміння застосовувати норми податкового законодавства в повному обсязі, включаючи користування податковими пільгами.

Узагальнюючи наявні підходи до визначення сутності податкової культури, відзначаємо вона розглядається науковцями в двох проявах:

- морально-етична культура поведінки всіх учасників процесу оподаткування;

- прикладна процедурно-виконавська культура, тобто свідомість громадян платити податки та висока кваліфікація працівників фіскальних органів справедливо адмініструвати та контролювати податки згідно чинного законодавства.

Тобто, висока свідомість платників податків націлена на добровільну, в повному обсязі сплату податків, а висока кваліфікація та компетенція працівників податкових органів направлена на справляння податків відповідно вимог законів та інших нормативних актів щодо оподаткування.

Досконале знання та правильне застосування законодавчих норм, професійна підготовка спеціалістів високого рівня, сумлінність платників

податків та їх впевненість в почесності сплати податків сприяє своєчасному наповненню бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів.

В ст. 6 Податкового Кодексу України зазначено, що "податок" це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [6]. А швейцарський економіст та історик Жан Симонде Сімонді дає таке визначення: податок – ціна, що сплачується громадянином за отримані ним насолоди від громадського порядку, справедливості правосуддя, забезпечення свободи особистості і права власності. За допомогою податків покриваються щорічні витрати держави, і кожен платник податків бере участь таким чином у загальних витратах, що здійснюються заради нього і заради його співгромадян [7, с. 397].

Процес розвитку податкової культури – це процес розвитку суб'єктів податкової системи, це чітке дотримання податкового законодавства, це усвідомлення важливості своєчасної сплати та надходження податків до бюджету. Отже, основна роль податкової культури полягає у забезпеченні добровільної, в повному обсязі сплати і надходження податків до бюджетів країни та наступне спрямування цих коштів на соціально-економічний розвиток країни, задоволення потреб громадян. В цьому, на наш погляд, і полягає основне призначення податкової культури.

Розвиток податкової культури, її формування, передбачає взаємодію держави та громадян, яка повинна забезпечити проведення податкової політики в нормативно правовій сфері та підвищити рівень розвитку податкового законодавства, сформувати податкову правосвідомість платників податків та надати їм можливість брати участь в правотворчій діяльності щодо оподаткування.

Однак, в умовах сьогодення, в Україні рівень податкової культури залишається на досить низькому рівні. Громадяни не відчують моральної необхідності чесної сплати податків, всіяко намагаються ухилитися від їх сплати, внаслідок чого виникають податкові правопорушення та податкові злочини. Практично у всіх країнах Європи та Америки людина, що ухиляється від сплати податків, викликає громадський осуд, а в нашій країні до такої людини ставляться з симпатією. Багато громадян України не вагаючись згодяться уникнути оподаткування, не усвідомлюючи, що тим самим обкрадають державу, а отже і себе. Тому, що основним джерелом наповнення державної скарбниці виступають саме податки. Високий рівень податкової культури сприяє зростанню податкових надходжень шляхом забезпечення добровільної, повної та своєчасної сплати податків.

Ступінь податкової правосвідомості та відповідальності українських платників податків безпосередньо пов'язана із довірою населення до податкової системи. Податкове законодавство в Україні є досить нестабільним, окремі норми потребують детальних роз'яснень та тлумачень, і це також негативно впливає на рівень податкової культури громадян. Такий стан потребує проведення широкомасштабної масово-роз'яснювальної роботи, особливо зі сторони органів податкової служби та спрямування її на зближення держави та населення.

Усвідомлюючи важливість підвищення податкової культури населення і як наслідок, збільшення податкових надходжень до скарбниці держави, органами Державної податкової служби України системно вдосконалюються методи та напрямки консультативно-інформаційної роботи з платниками податків, громадянами.

Так, в межах реалізації ініціатив Електронного Уряду було створено інформаційний сервіс Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс «ЗІР». У листі Державної фіскальної служби України від 30.09.2015 року зазначено, що інформація, розміщена в «ЗІР», містить загальну позицію ДПС із застосування норм податкового законодавства без врахування особливостей конкретного платника податків та специфіки конкретних ситуацій, а отже не є податковою консультацією в розумінні глави третьої Податкового кодексу та не спричиняє правових наслідків. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс створено у рамках Електронного Уряду з урахуванням тенденцій розвитку інформаційних технологій у сфері побудови веб-ресурсу. В цілому, «ЗІР» направлена на забезпечення суспільства своєчасною, достовірною і повною довідковою інформацією.

Органи податкової служби України акцентують свою діяльність на налагодженні партнерських відносин між владою та бізнесом, на збільшення рівня податкової культури шляхом надання безкоштовних податкових консультацій, проведення активної масово-роз'яснювальної роботи, семінарів, тренінгів тощо.

Одним з пріоритетних напрямів роботи ДПС з підвищення податкової культури є підвищення якості обслуговування платників, у тому числі у Центрах обслуговування платників (ЦОП). На сьогоднішній день в органах ДПС функціонує 481 ЦОП, в яких надається 96 видів адміністративних послуг [8].

Як один з напрямів налагодження партнерських відносин з платниками податків і підвищення податкової культури, а відтак і фінансової грамотності, з 1.01.2018 р., на базі існуючого з 2014 року електронного сервісу «Електронний кабінет платника», ДПС України запроваджено інформаційно-комунікаційну систему «Електронний кабінет». «Електронний кабінет» працює цілодобово у всі дні, включаючи вихідні та святкові дні. Він забезпечує надання цілого спектра безкоштовних послуг, частина яких надається без електронної ідентифікації користувача. Для отримання послуг не потрібно відвідувати ЦОП, спілкуватись з працівником податкової служби, можна в on-line режимі отримати доступ до інформації з реєстрів та електронних систем. Впродовж 2020 року послугами «Електронного кабінету» скористались більше 12,3 млн. користувачів [8].

Зазначені, та багато інших заходів мають великий вплив на формування обізнаності громадян про податки, усвідомлення необхідності сплати податків і зборів, їх розміри, порядок перерахування до бюджету, пільги тощо. Все це разом сприяє формуванню особистостей з високим рівнем податкової культури, а, отже, підвищенню їх суспільної свідомості та громадської активності, що вкрай необхідно для побудови демократичного ладу в державі.

Список використаних джерел:

1. The Norton Dictionary of Modern Thought / Edited by Allan Bullock and Stephen Trombley. Assistant editor : Alf Lawrie. New York–London : W. W. Norton & Company, 1999. P. 191.
2. Nerre Birger (2001): The Concept of Tax Culture. In: National Tax Association. Proceedings NinetyForth Annual Conference 2001. Baltimore, Maryland. Edited by Sally Wallace. NTA, Washington DC.
3. Выходец А. М., Кизилова Э. А. Культура и этика взаимоотношений налоговых инспекторов с налогоплательщиками. ВНСУ. 1999. 32 с.
4. Суббот А., Зикун Н., Жарова А. Формування податкової культури як завдання процесу модернізації ДПС України. *Науковий вісник ДПА України*. 2003. № 4. С. 62-69.
5. Податковий менеджмент: навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. К.: Знання, 2008. 525 с.
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755VI. URL: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/275517> (дата звернення 1.05.2021).
7. Годме П. М. Финансовое право. М.,1970. 429 с.
8. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/> (дата звернення 1.05.2021).

Кізима Тетяна Олексіївна

д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Баран Михайло Михайлович

студент гр. ПОФГм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДІТЕЙ – СЕРЕД ПРІОРИТЕТІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У нинішніх умовах розвитку українського суспільства надзвичайно велика увага приділяється проблемі підвищення рівня фінансової грамотності дітей та молоді, що є актуальним загалом і для інших країн світу. Таку ситуацію можна вважати цілком логічною і закономірною, оскільки «стрімке поширення фінансових відносин на усі сфери життєдіяльності людини, залучення до участі на фінансовому ринку усе ширшого кола приватних інвесторів, наявність низки інвестиційних ризиків при вкладанні коштів у різноманітні фінансові проекти» [4, с. 16] спонукають молодих українців цікавитися основами розвитку особистих фінансів та формувати належний рівень фінансової грамотності. Адже, за результатами дослідження незалежного агентства федерального уряду США USAID «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні», індекс фінансової грамотності населення в Україні становить 11.6 пункта з 21 можливого (рис. 1).

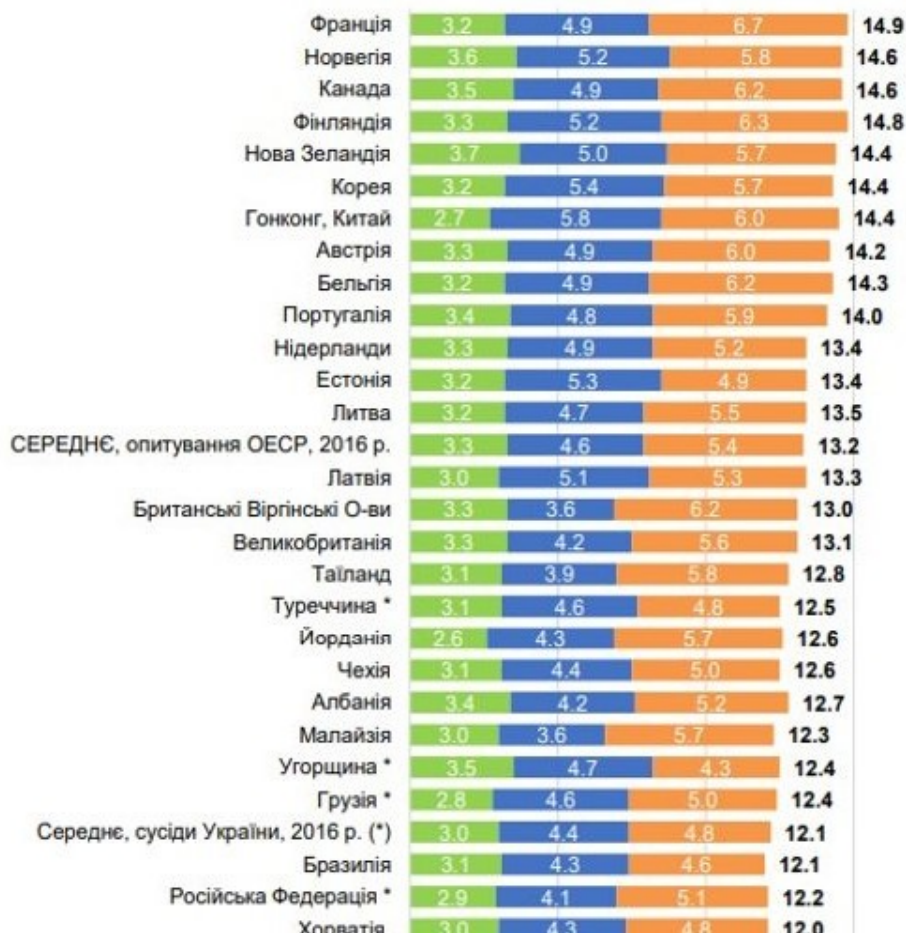

Рис. 1. Індекс фінансової грамотності населення в окремих країнах світу та Україні у 2018 році [1]

Як свідчать дані рис. 1, Україна посідає останнє місце в рейтингу серед 30 обраних для дослідження країн, причому серед українців «найнижчі показники знань, поведінки і ставлення до грошей зафіксовано у віковій категорії від 18 до 24 років» [1], позаяк більшість юнаків та дівчат відповіли, що їм бракує знань у сфері особистих фінансів, оскільки управляти ними їх не навчали ані в родині, ані у школі. До того ж, близько 70% дорослих респондентів згаданого опитування вказали, що хотіли б, аби їхні діти вивчали у школі такий предмет як фінансова грамотність.

То ж і не дивно, що одним із пріоритетів Нової української школи було визнано фінансову грамотність і в осучаснену навчальну програму закладено предмет «Підприємливість та фінансова грамотність», який покликаний допомогти школярам «зрозуміти практичні аспекти фінансових питань (поняття заощаджень, інвестицій, позик тощо), а разом впливатиме на розвиток лідерських якостей та вміння адаптуватися до змін» [5]. Цей предмет включено до типових навчальних планів для учнів 5-9 класів, що свідчить про те, що нова типова освітня програма для базової школи побудована на компетентнісному підході і відповідних реформаторських засадах.

Оскільки до базових компетентностей учнів належить, зокрема, і підприємливість та фінансова грамотність, то дуже важливо нині розвивати у дітей ініціативність, спроможність реалізовувати власні ідеї, ухвалювати зважені рішення, здатність працювати в команді при втіленні у життя власних проєктів, які мають відповідну суспільну чи фінансову цінність. При цьому важливо наголосити, що розуміння сутності та структури доходів і витрат сімейного бюджету, їх оптимізація і формування майбутніх фінансових стратегій допоможе школярам без зайвих проблем знаходити вихід зі складних життєвих чи фінансових ситуацій. Діти досить швидко і легко засвоюють інформацію (у тому числі і фінансову) та одразу ж починають застосовувати її на практиці. Відтак експерти переконують, що навчати дітей фінансової грамотності слід якомога раніше.

Цікаво, що у більшості розвинених країн світу азам фінансової грамоти починають навчати ще із дитячого садка. Скажімо, у Японії з учнями молодших класів практикують бесіди на тему простих розрахунків бюджету (наприклад, на приготування піци), де діти мають можливість: порахувати, скільки для цього необхідно коштів (тобто, визначити, з яких інгредієнтів складається піца, скільки вони коштують, де їх можна купити); зрозуміти, як правильно скористуватися грошми; як отримати те, чого прагнеш. До того ж, японську малечу з дитинства таким чином привчають шанувати працю інших людей.

Надзвичайно корисним є також формування у дитячому віці навичок підприємливості та вміння нести відповідальність за формування доходів сім'ї. При цьому слід пам'ятати, що «в економічній науці поняття доходу є одним із найскладніших» [2, с. 274]. Тож у зазначеному контексті не зайвим буде попросити дитину озвучити перелік варіантів, як можна заробити власні кошти. Доцільно підказати декілька ідей та обговорити, скільки грошей можна заробити на тій чи іншій роботі. Можна попрактикувати розв'язування простих

фінансових задач (скажімо, скільки грошей можна заробити, якщо працювати певну кількість годин за певну плату).

Досить важливо також долучати школярів до надзвичайно різноманітного і захопливого світу заощаджень та інвестицій, «адже саме через інвестиції здійснюється вплив заощаджень на функціонування усієї економічної системи» [3, с. 23]. Для цього потрібно розповідати про можливості збільшення власних доходів, різновиди скарбничок та про те, чому важливо заощаджувати і правильно зберігати гроші. Досить корисно читати цікаві книги із зазначеної тематики, що дасть можливість дітям бути більш впевненими у собі та власному майбутньому. Важливо регулярно підраховувати із малечю заощадження та цікавитися, як діти планують заробляти власні гроші та на що їх витратять.

Насамкінець зазначимо, що підвищення рівня фінансової грамотності – процес доволі тривалий. Навчаючи дітей фінансової грамотності, дорослі роблять їхнє майбутнє більш успішним та безпечнішим. Причому експерти стверджують, що чим раніше батьки почнуть розвивати у своїх нащадках фінансові навички, тим швидше діти зможуть застосовувати їх на практиці.

Список використаних джерел:

1. Індекс фінансової грамотності: яке місце посіла Україна – інфографіка. URL: https://education.24tv.ua/indeks-finansovoyi-gramotnosti-yake-mistse-posila-ukrayina-novini_n1537778.
2. Кізима Т. О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : наук. зб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V, Т. 1. С. 274–280.
3. Кізима Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 10. С. 22-26.
4. Юрій С.І., Кізима Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.
5. Як говорити з дітьми про гроші. Фінансова грамотність і НУШ. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/yak-govoriti-z-ditmi-pro-groshi-finansova-gramotnist-i-nush-50073790.html>.

Ковалькевич Тетяна Василівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Савчук С. В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

Питання підвищення ефективності бюджетних витрат не втрачає своєї актуальності в умовах обмежених фінансових ресурсів. Ефективність стратегічного управління державними фінансами в державі залежить від ступеня раціональності бюджетної системи та ефективності бюджетного процесу.

Вступ України до Європейського Союзу вимагає кардинальних змін у системі управління державними фінансами, реформи бюджетної системи, що обумовлює актуальність питання щодо вдосконалення законодавства та розробки чіткої бюджетної стратегії з використанням зарубіжного досвіду. При цьому розробка бюджетної стратегії базується на бюджетному плануванні, яке ґрунтується на фінансовій оцінці бюджету. Особлива роль в сучасних умовах відводиться середньостроковому бюджетному плануванню.

Середньострокове планування/прогнозування бюджету вважається ефективним інструментом консолідації державних фінансів у багатьох країнах світу. На даний час більшість європейських країн мають законодавчо затверджене середньострокове бюджетне планування. При цьому на бюджетний період одночасно складається бюджет і прогноз. Середньостроковий план готується на поточний рік, а також на наступні декілька років. Середньостроковий прогноз вважається частиною плану на наступний рік, а також на найближчі кілька років. Така модель вважається стандартною – «наступний за поточним + 2 наступні роки» [1; 2, с. 77].

Сучасна модель середньострокового бюджетування передбачає використання «рухомого» плану [2, с. 79] і реалізується з урахуванням середньострокових прогнозів та планів. Прогнози створюються та оновлюються на наступний за поточним та подальші роки з урахуванням економічної ситуації (щорічно або частіше). Надалі із більшим чи меншим ступенем коригування, прогноз перетворюється у відповідний план.

Щодо досвіду зарубіжних країн у використанні середньострокового бюджетного планування, то варто зазначити, що у більшості країн, включаючи Великобританію, Канаду, Нідерланди, Швецію, Францію, Нову Зеландію та інші, середньостроковий бюджет розробляється та коригується одночасно з річним бюджетом.

У Великобританії використовується середньострокове планування бюджету строком на три роки. Прогнози перевіряються кожні два роки, після чого середньострокове бюджетне планування переноситься на наступні два роки. При плануванні та контролі державних витрат у середньостроковій перспективі дотримуються двох основних правил:

1. Уряд може позичати лише для інвестицій, а не для фінансування поточних витрат.

2. Співвідношення державного чистого боргу до ВВП слід підтримувати на законодавчому рівні.

Особливість середньострокового бюджетування у Великобританії полягає в тому, що розпорядники бюджетних коштів мають право переносити невикористані кошти у планах видатків з одного року на інший [3].

У Швеції середньострокове планування бюджету діє протягом трьох років і становить основу річного бюджету. Середньострокове планування бюджету дотримується принципу трирівневого складання фіскального плану.

Для того, щоб надійні макроекономічні прогнози були необхідними для планування бюджету, створено спеціальний відділ прогнозування. Цей орган незалежний від уряду, тому його прогнози нейтральні. Основні прогнозні показники – темпи зростання ВВП, рівень безробіття, індекс інфляції – є основою для виконання середньострокового прогнозу доходів і видатків бюджету.

Метою бюджетного процесу у Німеччині в умовах федеративного устрою держави через історичну неоднорідність є встановлення суворої фінансової дисципліни. Середньострокове фінансове планування в країні базується на обмеженні витрат. Для цього уряд реалізує різні програми, спрямовані на систематичне зменшення витрат. Усі плани розробляються з урахуванням інтересів федерації та кожної землі [1].

Слід зазначити, що запровадження програмно-цільового методу у зазначених зарубіжних країнах сприяло встановленню пріоритетів держави у формуванні бюджетної політики, вплинуло на бюджетну дисципліну та ефективне використання бюджетних коштів. Цей результат був досягнутий завдяки підтримці урядом реформи державного управління.

Такий підхід до організації бюджетного планування дозволяє ефективніше здійснювати управління державними фінансами як у поточному році, так і на перспективу.

Таким чином, застосування програмно-цільового методу у розвинутих зарубіжних країнах у середньостроковій перспективі сприяє їх економічному розвитку, реалізації соціальних програм, покращує діяльність уряду та сприяє їх підзвітності. Загалом світовий досвід застосування середньострокового бюджетного планування має позитивний вплив у країнах Євросоюзу, а також і у інших розвинутих країнах. Для підвищення ефективності середньострокового бюджетного планування в Україні є необхідним урахування їх досвіду.

Список використаних джерел:

1. Овчаренко Т. Модель фінансового менеджменту в умовах переходу до середньострокового бюджетного планування у територіальній громаді. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/702/Financial_Management_Mode1.pdf.

2. Козоріз А. В. Зарубіжний досвід здійснення середньострокового бюджетного планування у контексті можливостей його застосування в

Україні. *Наукові праці НДФІ*. Вип. №2. 2012. С. 75-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2012_2_10.

3. Затонацька Т. Г., Шиманська О. А. Зарубіжний досвід середньострокового планування у бюджетному процесі. *Фінанси України*. Вип. № 8. 2011. С. 90-100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2011_8_9.

4. Середньострокове бюджетне планування в Швеції URL: <http://ecofin.org.ua/midter-swedrn>.

Кордас Владислав Геннадійович
студент гр. ПОФГм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., професор Кізима Т. О.

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА ОЩАДНО-ІНВЕСТИЦІЙНУ АКТИВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У сучасних вітчизняних реаліях надзвичайно гостро актуалізувалися питання підвищення рівня фінансової грамотності населення. Це і не дивно, адже «стрімке поширення фінансових відносин на усі сфери життєдіяльності людини, залучення до участі на фінансовому ринку усе ширшого кола приватних інвесторів, наявність низки інвестиційних ризиків при вкладанні коштів у різноманітні фінансові проекти» [6, с. 16] вимагають від українців неабияких знань та докладання чималих зусиль для того, щоб навчитися оптимально формувати власний (сімейний) бюджет та ефективно управляти особистими фінансами.

Насамперед зазначимо, що «вітчизняна фінансова наука, на превеликий жаль, вивченню фінансів домогосподарств загалом та особистих фінансів (авт.) зокрема належної уваги не приділяє, хоча у зарубіжних країнах – це доволі розвинений і перспективний напрямок наукових та академічних досліджень» [3, с. 274]. Відтак дослідження основних трендів ощадно-інвестиційної активності громадян на фінансовому ринку України є надзвичайно актуальним і своєчасним у нинішніх економічних реаліях.

Принагідно слід акцентувати, що під трансформацією заощаджень населення в інвестиції вітчизняні науковці розуміють «механізм перетворення тимчасово вільних коштів (грошових ресурсів) домогосподарств у фінансові та нефінансові (матеріальні і нематеріальні) активи з метою отримання майбутнього доходу на ці вкладення» [4, с. 23-24]. А оскільки українці традиційно надають перевагу передусім такому інвестиційному інструменту як банківський депозит, то є необхідність проаналізувати їх інвестиційну діяльність на ринку банківських послуг.

Слід зазначити, що станом на початок 2021 року в Україні функціонувало 74 комерційних банки, з них 33 банки – з іноземним капіталом (у т. ч. 23 банки – зі стовідсотковим іноземним капіталом) [5]. Депозити домогосподарств України станом на квітень 2021 року становили 743,5 млрд. грн., з них: 452,8 млрд. грн. – у національній валюті і 290,7 млрд. грн. – в іноземній валюті [2].

При цьому важливо наголосити, що у 2020 році «гривневі вклади домогосподарств зросли на 26,4% (рис. 1), що є найвищими темпами зростання з 2010 року» [1]. Водночас «валютні вклади населення зросли лише на 2,2% у доларовому еквіваленті» [1].

Приріст гривневих депозитів за рік

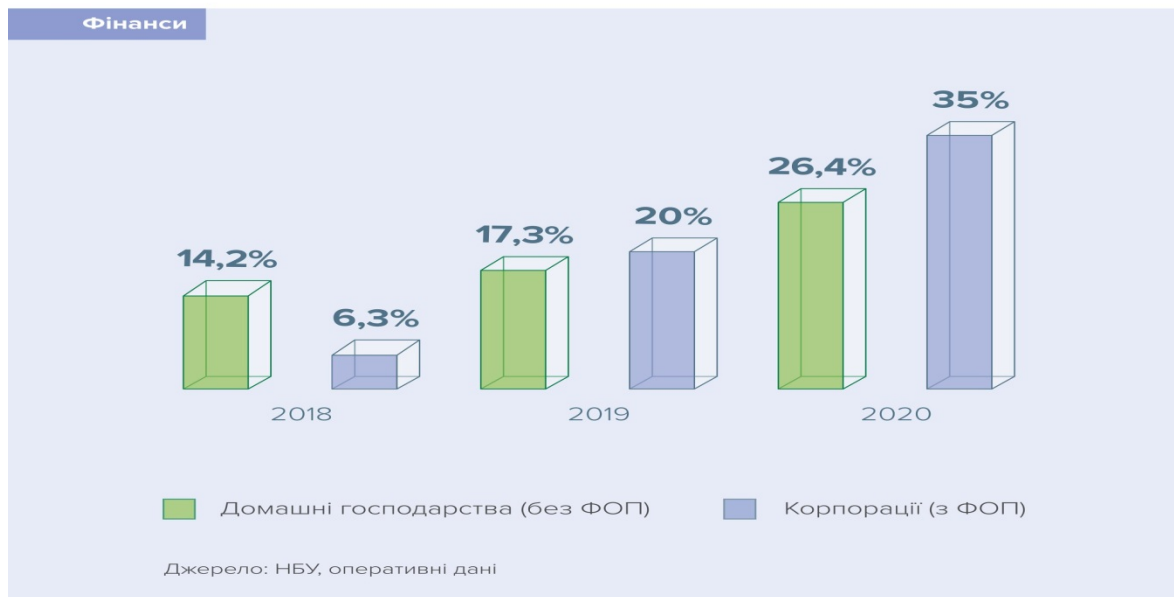

Рис. 1. Динаміка приросту гривневих депозитів населення та підприємств України у 2018-2020 роках [1]

Помітною тенденцією на ринку банківських депозитних послуг стало зменшення вартості депозитів. Для населення у гривні вони зменшилися на 6 в. п. (до 8% річних). У валюті ставки впали на 1,2 в. п. і для домогосподарств становили 1,2% річних (рис. 2).

Процентні ставки за новими депозитами домашніх господарств (крім ФОП)

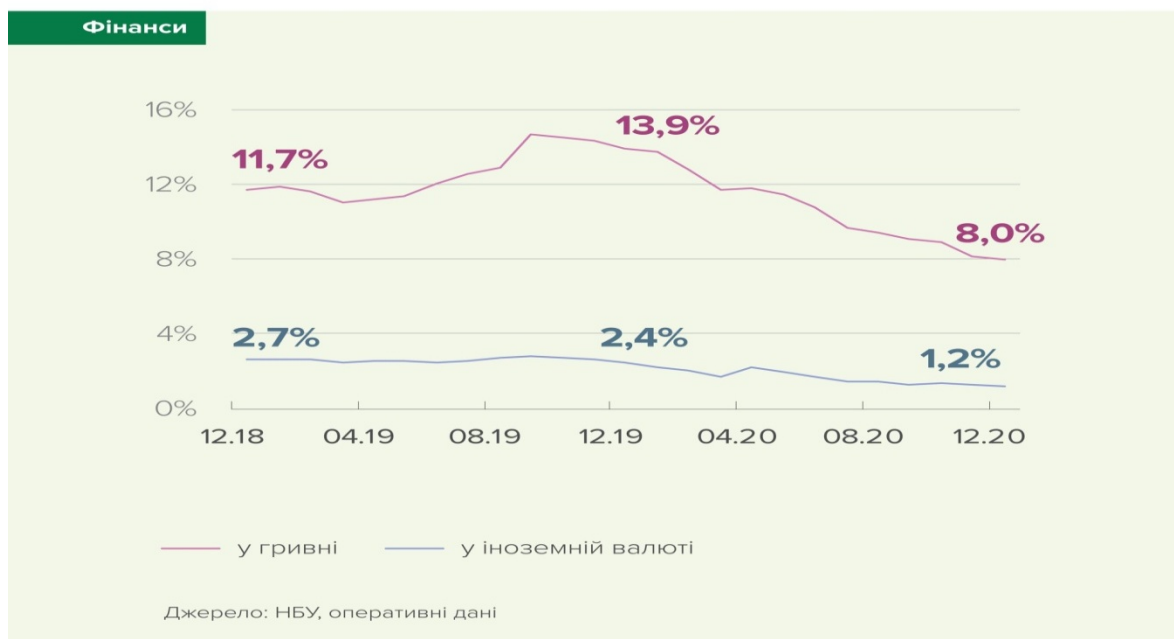

Рис. 1. Динаміка величини процентних ставок за депозитами домогосподарств України у 2018-2020 роках [1]

Також слід акцентувати, що пандемія COVID-19 спричинила у 2020 році зростання частки гривневих коштів «на вимогу» на 6 в. п. (до 56%), що було зумовлено перетіканням коштів населення зі строкових депозитів на карткові й ощадні рахунки, адже «громадяни через невизначеність подальшого розвитку подій прагнули мати вільні гроші на випадок непередбачуваних витрат» [1].

Відтак можемо стверджувати, що ощадно-інвестиційна активність вітчизняних домогосподарств продовжує базуватися на використанні такого традиційного фінансового інструменту як банківський депозит, котрий займає близько 90% в інвестиційному портфелі українців.

Список використаних джерел:

1. Гривневі вклади населення зросли найвищими за 10 років темпами. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/26/670371/>.
2. Депозити домашніх господарств України у розрізі валют і строків погашення. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial>.
3. Кізіма Т. О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : наук. зб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V, Т. 1. С. 274–280.
4. Кізіма Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. №10. С. 22-26.
5. Кількість комерційних банків в Україні у 2021 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.
6. Юрій С. І., Кізіма Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.

Красій Тетяна Михайлівна
студентка гр. ФФзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Домогосподарства є активними учасниками фінансової системи, які створюють потужний фінансовий потенціал для забезпечення власних потреб та розвитку національної економіки в цілому.

Домогосподарства вступаючи у фінансові відносини, формують відповідні грошові фонди, які необхідні для досягнення власних економічних інтересів, або беруть участь у процесі формування, розподілу і використання грошових фондів, створених державою з метою забезпечення суспільних потреб, таким чином виникають фінанси домогосподарств. Матеріальним втіленням та невід'ємною формою фінансів домогосподарств є доходи домогосподарств.

Державна служба статистики України визначає доходи домогосподарств як обсяг нарахованих в грошовій та натуральній формі: заробітної плати (включаючи одержану населенням з-за кордону), прибутку та змішаного доходу, одержаних доходів від власності, соціальних допомог та інших поточних трансфертів [1, с. 73].

Доходи домогосподарств в Україні включають грошові та негрошові джерела їх формування.

Грошові доходи включають: оплату праці; доходи від ведення підприємницької діяльності та самозайнятості; доходи від реалізації сільськогосподарської продукції; пенсії, стипендії, та інші соціальні трансферти надані готівкою; допомогу від родичів у грошовому вираженні та інші грошові доходи.

До негрошових доходів зараховують:

- продукцію, яка споживається з особистого підсобного господарства та від самозаготівель;
- безготівкові пільги та субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива;
- безготівкові пільги на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку;
- інші надходження.

Основним джерелом доходу домашніх господарств виступає заробітна плата, яка є первинним доходом та носить постійний характер. При формуванні фінансових ресурсів домогосподарства важливо розрізнити номінальну та реальну заробітну плату. Номінальна заробітна плата – це надходження у грошовій формі, які одержують працівники за виконаний обсяг робіт, кількість та якість витраченої праці та кінцевих результатів діяльності підприємства. Реальна заробітна плата показує, яку кількість матеріальних та культурних благ

і послуг, може придбати працівник за номінальну заробітну плату. Величина реальної заробітної плати напряму залежить від рівня цін на продукти споживання та послуги і величини номінальної заробітної плати [2, с. 172]. Частка заробітної плати у структурі сукупних доходів домогосподарств з кожним роком збільшується: у 2015 р. вона становила 47,2%, а у 2020 р. – 58,3% [1]. Така тенденція є позитивною, та пов'язана із збільшенням показника мінімальної заробітної плати.

Трансферти населенню – це поточні платежі фізичним особам або надання їм матеріальної допомоги у натуральному вигляді, які передбачені для збільшення їх доходу. Подібні платежі можуть бути окремою добавкою до бюджету певної сім'ї, чи особи або компенсуванням певних видів витрат, наприклад, на харчування, комунальні послуги, оплату за проїзд тощо. До готівкових трансфертів відносять пенсії, стипендії, а також виплати із фондів соціального страхування. У структурі сукупних доходів домогосподарств трансферти займають друге місце. У 2020 році частка трансфертів становила 20,8%, такий показник свідчить про значну підтримку фінансового стану домогосподарств з боку держави [1].

Доходи від підприємницької діяльності – сукупність грошових надходжень за певний період часу, формування яких здійснюється у процесі економічних відносин з іншими суб'єктами господарювання (державою, іншими домогосподарствами, підприємствами та організаціями) на відповідних ринках та збільшують активи домогосподарства, можуть бути використані на заощадження, інвестування, розвиток власної справи, в той час не здійснюючи негативного впливу на фінансові результати [3, с. 76]. Частка доходів від підприємницької діяльності в структурі сукупних доходів є досить незначною, у 2020 р. становила 5,8% [1].

Доходи від власності – це первинні доходи, які одержують власники фінансових та нефінансових активів (землі, майнових прав і т. д.) від надання їх у користування іншим суб'єктам господарювання. До таких доходів відносять: доходи населення від власності на землю, дивіденди, відсотки від акцій, внесків та договорів оренди земельних ділянок та майна, відсотки за вкладами, отримані від банків фізичними особами [4, с. 74]. Таке джерело доходу можна вважати пасивним, оскільки не потребує прямого застосування праці, проте є фінансовим ресурсом для збільшення сукупного доходу домогосподарства.

Доходи від продажу сільськогосподарської продукції – це грошові надходження від продажу продуктів отриманих з особистого підсобного господарства (продуктів рослинництва та тваринництва), що вирощені членами домогосподарства на власній землі. Таке джерело доходу є більш характерним для сільських домогосподарств.

У зв'язку з високим рівнем трудової міграції в Україні, джерелом доходів домогосподарств виступають грошові перекази членів домогосподарств, які працюють закордоном. Грошові перекази трудових мігрантів сприяють підвищенню добробуту сім'ї та зміцненню її фінансового потенціалу. Впродовж останніх п'яти років перекази в Україну зросли удвічі і стали дуже потужним та стабільним джерелом надходження валюти в країну. За даними

Національного банку, за січень-грудень 2020 року обсяг грошових переказів становив 12,121 млрд. дол. США [6].

Також до джерел доходів домогосподарств, можна віднести доходи, які носять одноразовий характер: спонсорські допомоги, виграші у лотереї, грошові позики, страхові виплати, спадщину.

Негрошові або натуральні джерела доходів домогосподарств впливають на формування доходів шляхом економії, відповідного виду витрат, та зекономлені ресурси можуть бути використані для інших потреб домогосподарства.

Охарактеризовані вище джерела доходів домогосподарств належать до офіційних, які фіксуються Державною службою статистики. Проте, окрім офіційних доходів, домогосподарства можуть отримувати тіньові та кримінальні доходи. До таких доходів зараховують:

- види економічної діяльності, які є законними, проте в них приховуються або зменшуються доходи, знижується величина заробітної плати з метою ухилення від податків та інших зобов'язань;

- неформальна економічна діяльність, в процесі якої домашні господарства, здійснюють підприємницьку діяльність в рамках закону, проте не оформлені як особи що ведуть економічну діяльність;

- нелегальна діяльність, яка включає незаконні види виробництва та послуг і підпадає під кримінальну відповідальність (виробництво і продаж наркотиків, контрабанда) [1, с. 170].

Отже, доходи домогосподарств є важливим показником вимірювання добробуту суспільства. Джерела доходів домогосподарств є досить різними, умовно їх можна поділити на офіційні та неофіційні. Джерела формування доходів можуть бути, як у грошовій, так і в натуральній формі. Проте переважно доходи формуються у грошовій формі, найбільшим джерелом доходів домогосподарств виступають доходи від оплати праці та доходи від отриманих трансфертів. Такі доходи мають регулярний характер, що дозволяє домогосподарствам бути впевненими у своїх фінансових можливостях, щодо майбутнього витрачання коштів.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник України 2019 р. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf (дата звернення: 22.04.2021).

2. Економіка праці та соціально-трудова відносини: навч.-метод. посібник / за заг. ред. проф. Качана Є. П. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.

3. Перит І. О. Сутність та управління підприємницькою діяльністю домогосподарств. *Інвестиції практика та досвід*. 2019. № 20. С. 72–77.

4. Ігнатенко Т. С. Чинники формування та регулювання доходів населення України в контексті становлення середнього класу. *Науковий вісник національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 4. С. 71–78.

5. Структура сукупних ресурсів домогосподарств URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdv/dg/ssr/arh_ssr_u.htm.

6. Токарчук Т. Перекази від трудових мігрантів: поточна ситуація та оцінка перспектив. *Департамент монетарної політики та економічного аналізу. Семінар: Практичні аспекти формулювання та реалізації монетарної політики.* URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Transfers_from_migrant_workers_Tokarchuk_2020-06-03.pdf?v=4. (дата звернення: 23.04.2021).

Кубай Діана Василівна

Студентка гр. ФФзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА ВИДАТКАМИ

Видатки Державного бюджету України є важливим елементом у формуванні соціально-економічної політики держави. Маючи у бюджеті належну кількість коштів держава виконує якісно свої завдання та функції. Оскільки за рахунок видатків бюджетів держава забезпечує розвиток пріоритетних галузей економіки, соціально-культурної сфери, підтримує належний рівень соціального захисту населення, обороноздатності країни та діяльність органів державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та ін..

Практику виконання державного бюджету за видатками у своїх наукових працях висвітлювали такі вітчизняні вчені, як Артус М. М., Галушка Є. О., Кириленко О. П., Клець Л. Є., Нечай А. А., Ніколенко Ю. В., Огонь Ц. Г., Пасіник Ю. В., Федосов В. М., Юрій С. І. та інші.

Видатки державного бюджету уособлюють економічні відносини, які виникають із розподілом централізованого фонду грошових коштів і його використанням за цільовим призначенням. Основне їх завдання – задоволення найважливіших потреб людства – безпеки держави, забезпечення громадського суспільства, державного управління, розвитку економіки та соціальної сфери.

Згідно з Бюджетним кодексом України видатки бюджету – це кошти, які спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум [1].

Виконання бюджету за видатками – це здійснення за бюджетний період асигнувань програм та заходів відповідно до закону України «Про Державний бюджет України».

Управління та організацію виконання державного бюджету забезпечує Міністерство фінансів України, виконання державного бюджету здійснюється через Кабінет Міністрів України та органи Державної казначейської служби України.

Відповідно до статті 10 Бюджетного кодексу України, видатки та кредитування бюджету класифікують за:

- програмною класифікацією, яка використовується у разі застосування програмно-цільового методу. Формується Міністерством фінансів України за пропозиціями, які подають головні розпорядники бюджетних коштів під час складання проекту закону про державний бюджет;

- відомчою класифікацією, при якій видатки розподіляються серед бюджетних установ, які мають право на взяття бюджетних коштів та виділення коштів з бюджету. На основі відомчої класифікації місцеві фінансові органи та

Державне казначейство України ведуть реєстр усіх розпорядників бюджетних коштів.

- функціональною класифікацією, яка поділяється на такі групи: загальнодержавні функції, громадський порядок, безпека та судова влада, оборона, охорона навколишнього середовища, економічна діяльність, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, освіта, духовний та фізичний розвиток, соціальний захист та соціальне забезпечення.

- економічною класифікацією, яка в свою чергу поділяється на поточні та капітальні видатки [1].

До поточних видатків належать видатки на товари та послуги, виплата процентів за зобов'язаннями, субсидії й поточні трансферти, до капітальних – придбання основного капіталу, створення державних запасів і резервів, придбання землі й нематеріальних активів, капітальні трансферти та нерозподілені видатки.

Виділяють такі стадії виконання Державного бюджету України за видатками:

- 1) встановлення бюджетним асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису;
- 2) затвердження кошторисів;
- 3) взяття бюджетних зобов'язань;
- 4) отримання робіт, товарів і послуг;
- 5) здійснення відповідних платежів;
- 6) використання цих робіт, товарів та послуг на виконання бюджетних програм [2].

Для забезпечення розвитку держави кошти повинні витратитися раціонально. Вирішення цих питань потребує ефективного використання фінансових ресурсів, визначення основних засад аналізу їх витрачання. Під ефективністю слід розуміти одержання максимального ефекту від проведення певних операцій.

При проведенні аналізу ефективності витрачання бюджетних коштів використовують такі показники:

- використання коштів, які відповідають поставленим цілям;
- забезпечення черговості витрачання коштів за конкретними напрямками;
- рівень задоволення потреб населення;
- оптимізація витрачання коштів з метою вирішення завдань;
- дотримання строків оплати продукції, що купуються за бюджет держави.

Досягнення фінансової ефективності розглядають в економіці як одержання максимального ефекту за умови витрачання визначеного обсягу коштів. Сьогодення вимагає від держави все нових та нових підходів до форм та методів роботи. Потрібно ефективно управляти фінансовими ресурсами, щоб досягати відповідних цілей, та максимально задовольняти потреби громадян. Адже ефективне використання бюджетних коштів сприятиме насамперед стабільності фінансової системи держави, стане запорукою якісного економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Організація виконання державного бюджету за видатками. URL: https://pidru4niki.com/15800119/finansiv/vikonannya_derzhavnogo_byudzhetu_vidatkami_organah_derzhavnogo_kaznacheystva.
3. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2020–2021 рр. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/> та <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/>.

Марціясь Богдана Ігорівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Питання формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, які є основним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку відповідної територіальної громади, набувають особливої актуальності в умовах інтеграційних процесів України в європейське співтовариство, характерною тенденцією якого є адаптація всіх сфер суспільного життя до стандартів спільноти. А тому важливим у цьому контексті є досвід інших країн щодо забезпечення належного функціонування місцевого самоврядування, а зокрема запозичення європейських підходів та методів формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Організація бюджетних відносин в країні залежить від багатьох чинників – державного устрою, розмежування владних повноважень, політики, рівня соціально-економічного розвитку та традицій місцевого самоврядування. Зокрема, зарубіжна практика побудови міжбюджетних відносин будується на таких двох основних моделях:

1. Бюджетний федералізм, суть якого виявляється у законодавчому розмежуванні прав та обов'язків центральної влади і місцевого самоврядування, організації їх взаємодії на усіх стадіях бюджетного процесу. Для реалізації цих прав передбачається перерозподіл бюджетних ресурсів між рівнями бюджетної системи і регіонами. Така модель міжбюджетних відносин характерна для Німеччини, Австрії та інших.

2. Бюджетний унітаризм, для якого характерним є те, що на органи центральної влади покладена основна частина повноважень в сфері надання населенню суспільно важливих послуг відповідної якості, а також встановлення стандартів цієї якості та вирівнювання міжрегіональних відмінностей. При цьому переважає делегування повноважень від органів державної влади до їх територіальних підрозділів, аніж передача їх органам місцевого самоврядування. Така система міжбюджетних відносин характерна для Польщі, Франції та інших [1].

Формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування в кожній країні формується по-різному, проте їхньою основою залишаються доходи місцевих бюджетів, основними складовими яких є: податкові та неподаткові надходження, доходи від підприємницької діяльності, державні трансферти, а також позики (кредити). Однак, провідна роль у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування все-таки належить податковим надходженням. Наприклад, у Великобританії в сфері місцевого оподаткування функціонує лише один місцевий податок – з нерухомого майна. В інших країнах місцевих податків значно більше: в Італії – понад 70, у Франції – більше 50, в Німеччині – близько 45 [2, с. 174]. Щодо загальнодержавних

податків, то до них в більшості унітарних країн переважно зараховують податки від операцій з готовою продукцією. До прикладу, у Великобританії основними загальнодержавними податками є податок на додану вартість, акцизний збір та прибутковий податок з громадян, а у Норвегії – податок на додану вартість та податок на прибуток корпорацій [3, с. 14]. Меншу частку в дохідній частині місцевих бюджетів мають неподаткові доходи, які формуються за рахунок доходів від власності, продажу нерухомості тощо. Частка їхнього надходження у бюджетах місцевого самоврядування коливається в межах 10-25% [4]. Питома вага доходів від користування місцевим транспортом, автомобільними шляхами та іншим в загальній сумі неподаткових надходжень є досить незначною і становить, для прикладу, у Великобританії – 7%, в Німеччині – 6%, у Франції – 2% [5, с. 407]. Досить вагоме значення в країнах Заходу з питань фінансування органів місцевого самоврядування відіграють міжбюджетні трансферти, які надаються у формі бюджетних дотацій та субвенцій. А зокрема, питома вага таких надходжень у сукупних доходах місцевих бюджетів в унітарних країнах є вищою, а в федеративних – значно нижчою. В Італії, Нідерландах, Португалії трансферти становлять 62-80% сукупних доходів місцевих бюджетів. Крім того, органи місцевого самоврядування мають змогу залучати позики при нестачі власних ресурсів. Відповідно до законодавства багатьох зарубіжних країн існує вимога, яка передбачає використання залучених коштів лише на інвестиції. Поширеними формами залучення місцевих запозичень є такі, як: емісія муніципальних облігацій, кредити фінансово-банківських установ та міжбюджетні позики. Варто зауважити, що у ряду європейських країн саме держава виступає гарантом зобов'язань органів місцевого самоврядування, чим створює вигідніші умови для запозичень. Так, в зарубіжних країнах позики формують 10-15% доходів місцевих бюджетів, наприклад: Франції – 10%, Чехії – 11%, на Кіпрі – 12% [1].

Таким чином, підсумовуючи все вище сказане, можемо стверджувати, що будь-який досвід зарубіжних країн навіть найнегативніший можна з користю використати для вдосконалення формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування, але водночас і застосування найкращого досвіду не зможе гарантувати нам позитивних змін. Така ситуація пов'язана з тим, що кожна зарубіжна країна пройшла свій індивідуальний еволюційний шлях, тому використання їхнього досвіду для України має бути адаптованим у відповідності до її історичного досвіду та сучасного стану.

Список використаних джерел:

1. Королюк Б. М. Зарубіжний досвід функціонування місцевих фінансів та перспективи його застосування в Україні. Стратегічні орієнтири 03.06.2014. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=2308> (дата звернення 28.04.2021).
2. Кригіна Д. Г. Зарубіжний досвід встановлення місцевих майнових податків. *Право і суспільство*. 2018. № 2. С. 172–175.
3. Большенко С. Ф., Никифорова Н. І. Особливості формування місцевих бюджетів в європейських країнах. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2009. № 6. С. 12–18.

4. Бюджетний кодекс України: Закон України № 2456-VI від 08.07.2010 р. / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50–51. Ст. 572.

5. Мацедонська Н. В., Вансович А. В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 19. С. 406–409.

Мисливець Роман Юрійович

студент гр. ФПФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Савчук С. В.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БОРГОВОГО РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На сьогоднішній день економіки багатьох держав світу, в тому числі і високо розвинених, обтяжені значними державними боргами. Проблема зростання обсягів державної заборгованості пов'язана із наявністю низки ризиків, котрі несуть великі загрози соціально-економічному розвитку держави. Для управління такими ризиками в межах безпечного діапазону необхідно застосовувати методи боргового ризик-менеджменту.

Ризик-менеджмент державного боргу є надзвичайно важливим, оскільки у вузькому розумінні управління державним боргом зводиться саме до ідентифікації й оцінки боргових ризиків, а також до розробки та реалізації заходів щодо попередження настання зазначених ризиків, їх мінімізації й уникнення. Враховуючи те, що в Україні проблема державного боргу останніми роками суттєво загострилась, органи державної влади повинні приділяти велику увагу ризикам, пов'язаним із управлінням державним боргом, оскільки великий та постійно зростаючий обсяг державного боргу України, його нераціональна структура, а також неефективне використання залучених державою позик зумовлює зростання рівня боргових ризиків та зниження боргової стійкості нашої держави.

Виявлення й оцінка ризиків державного боргу виступає вагомою складовою удосконалення управління державним боргом в контексті підвищення ефективності використання боргових фінансів. Світова динаміка росту залежності державного боргу від макроекономічних ризиків й трансформація боргу в фактор ризику в посткризовому періоді вимагає ґрунтовних досліджень зазначеної проблеми. Всебічний науково обґрунтований аналіз ризиків, стратегічне й оперативне управління ними є на сьогоднішній день одним з найважливіших завдань боргової політики держави [1].

В умовах сьогоднішнього державний борг генерує чимало ризиків для фіскальної стійкості та економічного розвитку нашої держави. До ризиків державного боргу країни можна віднести ризики, пов'язані із неоптимальною структурою зобов'язань за ознакою відсоткової ставки, валюти деномінації зобов'язань й термінів погашення боргу (відсотковий, валютний ризики та ризик рефінансування). Окрему групу становлять ризики, пов'язані із можливістю здійснення витрат у зв'язку із наданням державою кредитів за рахунок коштів, залучених нею, або із наданням державних гарантій (кредитні ризики) [2].

Проведене оцінювання окремих боргових ризиків впродовж 2018–2020 років дало змогу виявити суттєве погіршення показників бюджетного та валютного ризику, ризику рефінансування і процентного ризику. В таких умовах на погашення державного боргу й виплату процентів спрямовується

дедалі більша частка доходів державного бюджету і ВВП. Погіршення показників одного із видів ризиків зумовлює негативний синергетичний ефект стосовно всіх інших боргових ризиків. Варто зазначити, що здійснення запозичень в значних обсягах з метою задоволення поточних потреб в умовах повільного відновлення економічної активності унаслідок пандемії коронавірусу посилює загрози і ризики для макрофінансової стабільності в Україні.

Вагомим завданням боргової політики України являється пошук оптимального співвідношення між витратами на обслуговування державного боргу та ризиками, пов'язаними із даним боргом, оцінювання масштабів та джерел ризиків.

Оптимізація структури боргового портфелю нашої держави й впровадження ефективної системи боргового ризик-менеджменту мають бути невід'ємними складовими середньо- й довгострокової боргової стратегії України, які спрямовані на забезпечення стійкості бюджетів й економічне зростання [3].

Невід'ємними складовими ризик-менеджменту у сфері державного боргу України повинні бути аналіз та моніторинг макроекономічних ризиків, котрі впливають на стан державних фінансів й боргову спроможність уряду. Ключовими факторами, що впливають на таке співвідношення, є розмір державного боргу, "фіскальний простір" та можливості коригування доходів/видатків бюджету, гнучкість монетарної й валютної політики держави, імовірність матеріалізації умовних зобов'язань та постійність або нестабільність доступу до внутрішніх і зовнішніх державних позик [4].

Задля збереження макроекономічної стабільності й досягнення поступового скорочення боргового навантаження, бюджетна політика в Україні повинна ґрунтуватись на ефективній системі боргового ризик-менеджменту та забезпечити зниження дефіциту і подальше запровадження заходів фіскальної консолідації. З цією метою необхідно забезпечити реалізацію глибоких структурних реформ й усунення причин істотних бюджетних ризиків. Зокрема, необхідним є підвищення ефективності податкового адміністрування, розширення податкової бази, реформування системи пенсійного забезпечення, створення фіскального простору для державних інвестицій, й покращення ефективності і результативності видатків в таких секторах, як інвестиційна діяльність та інновації. Без таких комплексних реформ, Україна й надалі буде заручником необхідності підвищувати ставки податків і скорочувати видатки, а також збільшувати запозичення на внутрішньому ринку, що обумовить зростання боргових ризиків та загрожуватиме її борговій стабільності й обмежуватиме потенціал соціально-економічного розвитку в майбутньому.

Таким чином, існування суттєвих проблем щодо функціонування державного боргу зумовлює наявність значної кількості ризиків. Запропоновані напрями реформування дадуть змогу підвищити ефективність боргового ризик-менеджменту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Лубкей Н. П. Дискусійні питання сутності ризиків державного боргу та проблеми їх оцінювання в Україні. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1033>.
2. Волкова О. Г. Моніторинг боргових ризиків України URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5670/1/>.
3. Федорович І. М. Основні ризики державних боргових зобов'язань та концептуальні напрями їх мінімізації URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6578/1.pdf>.
4. Антонов М. С. Ризик-орієнтований підхід до побудови індикативної системи оцінювання боргової стійкості України. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1-2 (61). С. 71-76.

Отрубчак Дмитро Ігорович
студент гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., доцент Горин В. П.

ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР СУТНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

Бюджет являє собою важливу складову системи фінансового регулювання, що відображає розподільчі та перерозподільчі процеси в економіці з метою забезпечення суспільного добробуту. Від ефективності функціонування бюджету значною мірою залежить не тільки реалізація поточних завдань соціально-економічного розвитку країни, але й перспективи її існування. Одним з чинників, який сприяє ефективності функціонування бюджету є належно організоване бюджетне планування. Прорахунки у плануванні бюджетних показників ведуть до їх подальшого невиконання, а отже, до недофінансування важливих програм і заходів, покликаних забезпечити задоволення потреб суспільства.

Бюджетне планування за своєю сутністю являє собою процес визначення напрямів використання бюджетних ресурсів в економіці держави для досягнення її стабільного розвитку. Обґрунтованість та науковість бюджетного планування забезпечує застосування комплексу наукових методів розрахунку і прогнозування бюджетних показників, розподілу бюджетних ресурсів між різними ланками бюджетної системи, у регіональному та галузевому вимірі. В основу бюджетного планування має бути покладена національна програма (стратегія) економічного та соціального розвитку країни (окремого регіону чи територіальної громади), що забезпечить стратегічну спрямованість бюджету.

Організаційно-правові засади бюджетного планування визначені нормами Конституції України і Бюджетного кодексу України. Втім, економічна сутність поняття «бюджетне планування» досі є предметом дискусій у наукових колах. Частина науковців характеризує його у відповідності до стадій бюджетного процесу як діяльність щодо складання, розгляду й затвердження бюджету на наступний рік [6, с. 157; 2, с. 148]. Іноді до цих складових бюджетного планування зараховують також етап виконання бюджету, що на наш погляд, не має належного обґрунтування. Разом з тим, раціональною є позиція В. Опаріна та В. Федосова, які визначають бюджетне планування серцевиною фінансової роботи в країні, оскільки саме на етапі планування бюджетних показників мають бути вирішені усі проблемні питання функціонування бюджету. Завданням бюджетного планування вчені визначають підвищення ефективності, дієвості та прозорості державного сектору економіки.

У наукових працях багатьох вчених знаходимо дефініцію бюджетного планування як науково-обґрунтованого процесу визначення джерел створення й напрямів використання бюджетних ресурсів з певною метою (нею зазвичай визначають забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку країни чи підвищення добробуту населення). Таких поглядів дотримуються М. Артус та Н. Хижа [1, с. 135], О. Василик та К. Павлюк [3, с. 230] та інші вчені. При цьому в багатьох випадках, формулюючи свою дефініцію бюджетного планування,

науковці наголошують на якомусь із аспектів його призначення чи умовах здійснення, що можна пояснити слідуванням предмету дослідження. Зокрема, О. Василик акцентує увагу на умовах ефективності бюджетного планування, зазначаючи, що позитивних результатів від нього можна очікувати тільки тоді, коли воно «базується на пізнанні об'єктивних законів розвитку суспільства, тенденцій руху бюджетних ресурсів, вивченні наявного фінансового стану результатів заходів, що вживалися раніше, цілей, які поставлені на сьогодні» [3, с. 230]. Натомість, Н. Деркач та Л. Гордєєва намагаються наголосити на ролі бюджетного планування як інструменту оптимізації розподілу бюджетних ресурсів між різними рівнями бюджетної системи, галузями економіки та територіями, а також на зв'язку між бюджетом та стратегічними документами розвитку держави [5, с. 168]. Разом з тим, важко погодитись з думкою вчених, що бюджетне планування має місце на етапі виконання бюджету. На наш погляд, хоча розрахунок окремих показників бюджету і має місце в ході виконання бюджету при уточненні його параметрів, однак це скоріш є свідченням недоліків у плануванні початкового варіанту проекту бюджету, в ідеалі секвестрування бюджетних показників проводитись не повинне.

На думку І. Чугунова, найважливішим моментом бюджетного планування є його спрямованість на вирішення найбільш актуальних завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку [7, с. 59]. Таким чином, вчений наголошує на важливості подолання найважливішої проблеми бюджетного планування – його відірваності від стратегічних пріоритетів розвитку держави. Натомість, В. Андрущенко, звертає увагу на необхідності збалансування обох складових бюджету – його доходів і видатків [2, с. 688].

Найбільш вдалою, на наш погляд, є наукова позиція В. Дем'янишина, який охарактеризував бюджетне планування комплексно, як складне економічне поняття. Зокрема, за сутністю його варто визначати як науково-обґрунтований процес встановлення обсягів та джерел формування і напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави. За змістом бюджетне планування, на думку вченого, являє собою особливу сферу фінансової діяльності держави, яка пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень щодо фінансового забезпечення держави. Таким чином, бюджетне планування є особливою сферою управлінської діяльності. За формою воно є процесом складання, розгляду і затвердження державного бюджету як основного фінансового плану держави [4, с. 63]. В цілому поділяючи позицію науковця, мусимо наголосити, що обмеження сфери застосування бюджетного планування виключно державним бюджетом є недоречним, оскільки воно має місце також і в бюджетному процесі на місцевому рівні.

Узагальнюючи розглянуті погляди на сутність бюджетного планування, можна сформулювати такі його характерні особливості:

- об'єктом бюджетного планування виступають бюджетні ресурси держави, сконцентровані у державному та місцевих бюджетах);
- суб'єктами бюджетного планування виступають органи державної влади й управління, а також місцевого самоврядування (Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку та торгівлі, Національний банк України,

виконавчі органи місцевих рад, місцеві державні адміністрації). Крім цього, можна виділити суб'єктів непрямого впливу на процес бюджетного планування, до яких доцільно зараховувати неурядові громадські організації, ініціативні групи та об'єднання, які не мають повноважень щодо прийняття управлінських рішень стосовно формування й розподілу бюджетних коштів, однак можуть створювати громадський тиск на органи влади з метою прийняття цих рішень в інтересах суспільства в цілому чи конкретних цільових груп;

– предметною сферою застосування бюджетного планування є бюджетні відносини, які функціонують в процесі розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту і пов'язані з формуванням і використанням публічних фондів грошових коштів на усіх стадіях відтворювального процесу;

– завдяки бюджетному плануванню забезпечують оптимізацію фінансових пропорцій розподілу ВВП у відповідності з прогнозами соціально-економічного розвитку країни/регіону, встановлюються безпосередні зв'язки між бюджетом та суб'єктами господарювання усіх форм власності й усіма верствами населення;

– бюджетне планування дає можливість визначати найбільш ефективні варіанти/методи формування фінансових ресурсів на усіх рівнях державного управління, а також оптимальні напрями їх використання у відповідності з пріоритетами, закріпленими у стратегічних документах розвитку країни/регіону.

В рамках бюджетного планування реалізується стратегічне економічне завдання спрямування бюджетних коштів на потреби розвитку. Це завдання стратегічного характеру об'єднує у собі кілька тактичних завдань, а саме: по-перше, встановлення пріоритетних напрямів/цілей розвитку держави/території, тобто визначення оптимальних напрямів спрямування бюджетних ресурсів; по-друге, визначення потенційних джерел доходів та способів їхньої мобілізації до доходів бюджету (достовірність планування доходів бюджету значною мірою залежить від наявності у суб'єктів планування повної та достовірної інформації про платників, базу, об'єкти формування доходів, а також використання дієвих методик опрацювання інформації і розрахунку показників); по-третє, досягнення оптимального співвідношення між наявними бюджетними ресурсами та рівнем задоволення потреб держави чи адміністративно-територіальної одиниці, тобто збалансування між собою доходів та видатків бюджету. В рамках реалізації третього завдання бюджетного планування важливо забезпечити формування резервів бюджетних ресурсів на випадок виникнення непередбачуваних витрат, які необхідно буде покрити за рахунок бюджету.

Список використаних джерел:

1. Артус М. М., Хижа Н. М. Бюджетна система України: навч. посіб. К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2005. 220 с.
2. Бюджетний менеджмент: Підручник / [В. Федосов та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. К.: КНЕУ, 2004. 864 с.
3. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 544 с.
4. Дем'янишин В. Г. Бюджетне планування та його особливості в умовах демократичних перетворень. *Світ фінансів*. 2004. Вип. 1. С. 62-71.

5. Деркач Н. И., Гордеева Л. П. Бюджет и бюджетный процесс в Украине. Навч. посібник. Дніпропетровськ: «Пороги», 1995. 256 с.

6. Романенко О. Р. Фінанси: Підручник. К: Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.

7. Чугунов І. Я. Перспективне бюджетне планування як складова системи економічного регулювання. *Вісник Національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2004. № 69. С. 59–61.

Панчук Галина Віталіївна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Малиняк Б. С.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ ПОЛОЖЕНЬ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ УКРАЇНИ НА 2022 РІК»

Важливою реформою, серед тих, які впроваджуються в Україні впродовж останніх років є децентралізація публічного управління. Невід’ємним наслідком цієї реформи є розширення повноважень органів місцевого самоврядування та збільшення ресурсів місцевих бюджетів. Управління країною в умовах децентралізації має низку суттєвих переваг, найважливішими серед яких є наявність повної та достовірної інформації про потреби жителів територіальної громади. Це створює необхідні умови для надання населенню тих суспільних послуг, потреба в яких є найбільшою [1, с. 15]. Децентралізація вже генерує перші позитивні результати в Україні, разом з тим можна відзначити також певні негативні тенденції у сфері місцевих бюджетів, що обмежує економічний та соціальний розвиток територіальних громад.

Проблематика формування місцевих бюджетів та бюджетної децентралізації доволі часто є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. Важливі аспекти місцевих бюджетів України розкрито в публікаціях О. Кириленко, В. Кравченка, І. Луніної, Б. Малиняка, Ю. Пасічника, В. Письменного, С. Юрія. Втім, з часом змінюються соціальні й економічні умови в яких відбувається формування місцевих бюджетів, внаслідок чого втрачається актуальності публікацій, у яких розкрито практику функціонування місцевих бюджетів.

Формування місцевих бюджетів відбувається виходячи з тих умов, в яких перебувають територіальні громади та визначених цілей їх розвитку. Процес бюджетного планування в 2022 р. відбувається в умовах нової структури адміністративно-територіального устрою. Важливим фактом є те, що в цей період вже завершено утворення територіальних громад та здійснення нового районного поділу. Таким чином усі сільські, селищні та міські ради наділені широким спектром повноважень щодо забезпечення населення важливими суспільними благами.

Під час підготовки Державного бюджету України на 2022 органи місцевого самоврядування стикаються з певними викликами, які спричиняють проблеми з формуванням місцевих бюджетів. Сукупний обсяг фінансового ресурсу місцевих бюджетів на 2022 рік заплановано на рівні 587,6 млрд грн, що на 15% більше у порівнянні із 2021 роком, в тому числі за: загальним фондом – 536,1 млрд грн та спеціальним фондом – 51,5 млрд грн [2]. У 2022 році передбачено отримання місцевими бюджетами з державного бюджету базової дотації для 1 089 місцевих бюджетів, у тому числі: 18 обласних бюджетів та 1 071 бюджет територіальних громад. У 2022 році реверсну дотацію до

державного бюджету будуть перераховувати з 211 місцевих бюджетів, у тому числі: 4 обласних бюджетів та 207 бюджетів територіальних громад (рис. 1).

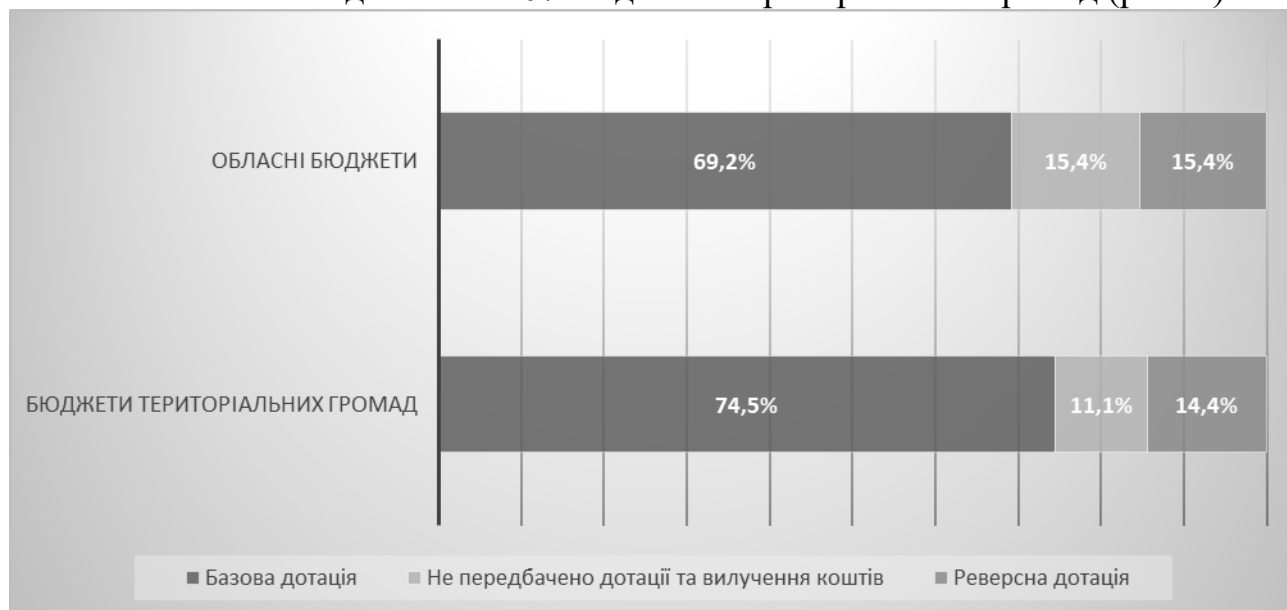

Рис. 1. Місцеві бюджетів, для яких передбачено отримання базової дотації з державного бюджету України, сплату реверсної дотації або ж не передбачено дотації чи вилучення коштів у 2022 р.*

*Складено на основі [2]

Крім базової дотації, для місцевих бюджетів ще передбачено надання з державного бюджету додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я. Її обсяг заплановано на рівні 2,95 млрд грн, що вдвічі менше, ніж у 2021 році. У проекті державного бюджету передбачено розподіл додаткової дотації лише між обласними бюджетами. За підрахунками експертів Асоціації міст України, у Держбюджеті-2022 необхідно передбачити не менше 20 млрд грн додаткової дотації на заклади освіти та охорони здоров'я. Крім цього, експерти звертають увагу на те, що доцільно передбачити відповідний розподіл цієї дотації між бюджетами місцевого самоврядування для усунення негативних наслідків суб'єктивного розподілу облдержадміністраціями такої дотації [3].

Найбільший обсяг ресурсів Державного бюджету України, який заплановано передати місцевим бюджетам стосується освітньої сфери. Так, на 2022 р. заплановано надати місцевим бюджетам 108 млрд грн освітньої субвенції, що на 8,4 млрд грн, або 8,4% більше, ніж у попередньому році. Проте за підрахунками фахівців Асоціації міст України, для належного підвищення заробітної плати освітянам обсяг освітньої субвенції має складати не менше 146 млрд грн. Варто також відзначити, що у проекті передбачаються нові субвенції: субвенція на реалізацію реформи шкільного харчування в обсязі 1,5 млрд грн та субвенцію на пожежну безпеку в обсязі 1,5 млрд грн [3].

Значний ресурс з державного бюджету передбачено надавати місцевим бюджетам передбачено у сфері сталого економічного розвитку, житлово-комунального господарства та землі і майна. На 2022 р. для зазначених цілей передбачено надання місцевим бюджетам 23,1 млрд грн субвенції на

автомобільні дороги місцевого значення, вулиці і дороги комунальної власності, що 5 млрд грн, або 28%, більше, ніж у попередньому році [2]. Варто звернути увагу на необхідність здійснення формульного та безпосереднього у держбюджетів розподілу субвенції на дороги між бюджетами місцевого самоврядування.

Таким чином, у процесі підготовки проєкту Державного бюджету України на 2022 рік допускаються певні протиріччя та невідповідності як принципам бюджетної системи, так і цілям бюджетної децентралізації. На нашу думку, це може мати негативні наслідки для місцевих фінансів, а також для розвитку територіальних громад та людей, які у них проживають.

Список використаних джерел:

1. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. «#аналізуємобюджет: доступно про головне. Тернопіль» : ZAZAPRINT, 2017. 76 с.
2. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=72775&pf35401=552876>.
3. Проєкт Держбюджету на 2022 рік: аналіз та перші висновки АМУ. URL: <https://auc.org.ua/novyna/proyekt-derzhbyudzhetu-na-2022-rik-analiz-ta-pershi-vysnovky-amu>.

Петько Лілія Вікторівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

На сучасному етапі розвитку економічних відносин в Україні основним фондом фінансових ресурсів місцевого самоврядування є місцеві бюджети, які виступають головним каналом доведення кінцевого ефекту суспільно-локалізованого виробництва для територіальних спільнот, які спрямованні на потреби суспільства.

В Україні вагомо посилюється роль місцевих бюджетів в соціальному та економічному розвитку територій, тому виникає питання оптимізації формування та виконання доходів місцевих бюджетів та виявлення додаткових резервів їх зростання в умовах ринкових перетворень українського суспільства.

На сьогоднішній день проблеми України, пов'язані з неналежним функціонуванням місцевих бюджетів як самостійних, мають такий вигляд. Недостатність коштів для фінансування розвитку місцевого самоврядування що компенсується нарощенням обсягів різного роду міжбюджетних трансфертів. У бюджетній системі кожної країни місцеві органи влади повинні володіти вагомим обсягом фінансових ресурсів для своєчасного виконання покладених на них функцій та завдань [11, с. 244]. При цьому основним джерелом фінансових ресурсів місцевого самоврядування є доходи місцевих бюджетів. Фінансовий потенціал кожного окремого регіону країни формується саме завдяки раціональному управлінню обсягами власних та закріплених джерел доходів [8].

Насамперед, для з'ясування сутності та особливостей формування власних і закріплених доходів місцевих бюджетів, необхідно розглянути економічний зміст поняття «доходи бюджету» загалом.

У фінансовій теорії немає єдиного загальноприйнятого визначення доходів місцевих бюджетів. Доходи місцевих бюджетів представляють собою частину централізованих коштів держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для виконання їх функцій на загальнодержавному та місцевому рівнях. Доходи бюджету відображають сукупність розподільчих відносин, які виникають при розподілі вартості валового внутрішнього продукту та формування на цій основі грошових коштів, що перебувають в розпорядженні органів державної влади, управління та місцевого самоврядування.

У Бюджетному кодексі України подано визначення доходів місцевих бюджетів як «податкові та неподаткові, інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, власні надходження бюджетних установ, плату за надання адміністративних послуг)» [4]. У даному визначенні лише перераховуються складові доходи бюджету, а економічний зміст самого поняття не розкрито.

Як свідчать результати ознайомлення з основними науковими працями, в економічній літературі доходи місцевих бюджетів трактуються як певна

частина централізованих ресурсів держави та органів місцевого самоврядування, фонди фінансових ресурсів, сукупність економічних відносин, грошові ресурси. Так, Й. М. Бескид і С. І. Юрій доходи місцевих бюджетів трактують як частину централізованих ресурсів держави, які потрібні для виконання нею відповідних функцій [5]. У даному визначенні головна увага зосереджується на особливостях функціонування цього поняття, зокрема, на вартісному та розподільчому характері, матеріальному змісті, а також призначенні. Подане визначення доходів бюджету є спільним для різних видів бюджету, а тому не враховує специфічних особливостей формування і використання доходів місцевих бюджетів.

Аналогічним до вищесказаного визначення сутності доходів місцевих бюджетів є позиція Ю. Константінової, Л. Окуневої Л. Дробозіної [6], водночас, цими авторами доповнено визначення доходів місцевих бюджетів джерелами їх формування, а саме сказано що формуються вони за рахунок: місцевих податків і зборів, неподаткових доходів, надходжень із бюджетів вищих рівнів.

А. М. Бабич та Л. П. Павлова визначаючи доходи місцевих бюджетів як складову одиницю національного доходу, що централізується у бюджетах різних рівнів та водночас деталізують джерела їх мобілізації, виділяють податкові та неподаткові надходження, доходи від використання майна, що є у державній та муніципальній власності [2].

На відміну від поданих вище позицій стосовно сутності і економічного змісту доходів бюджету Г. Б. Поляк, М. В. Романовський, О. В. Врублевський, Б. М. Сабанті розглядають дане поняття з позиції сукупності економічних (грошових) відносин, що виникають між державою та юридичними і фізичними особами. Науковці наголошують на безповоротності цих надходжень у розпорядження належним органам влади і відповідності діючому бюджетному, податковому законодавству [9].

О. Р. Романенко, розглядає доходи бюджету з точки зору економічної категорії, яка відображає економічні відносини, що складаються у держави з суб'єктами розподілу і перерозподілу ВВП(юридичними та фізичними особами, тощо) в процесі формування бюджетного фонду, відмічає форми прояву цієї категорії [12]. Все ж, таке визначення доходів місцевих бюджетів не в повній мірі розкриває суть цього поняття, оскільки доходи державного та місцевих бюджетів відрізняються джерелами формування відокремлених видів надходжень та напрямками їх цільового використання. Врахувавши такі особливості, годилось б деталізувати економічний зміст доходів місцевих бюджетів.

Ю. В. Пасічник розглядає місцеві фінанси ототожнюючи доходи місцевих бюджетів з фінансовими ресурсами на регіональних рівнях. Такої ж думки дотримуються Л. О. Дроб'язко та О. В. Люта, доповнюючи визначення доходів місцевих бюджетів як фінансові ресурси органів місцевої влади, що використовуються для забезпечення розвитку певного регіону та які повинні відповідати обсягам повноважень, встановленим законодавством [1, с. 227]. Проте таке твердження не є достатньо обґрунтованим, адже фінансові ресурси регіонального рівня окрім доходів бюджетів, ще включають доходи державних

та місцевих цільових фондів, муніципальний кредит, доходи комунального сектора економіки.

І. В. Алексєєв, Н. Б. Ярошевич [3, с. 98] зазначають, що доходи місцевих бюджетів – це ресурси, що формуються за допомогою місцевих податків і зборів та закріплених у встановленому порядку загальнодержавних податків і зборів і інших загальнообов'язкових платежів. В. П. Яцюта М. А. Гапонюк [7, с. 114] відносять до доходів місцевих бюджетів власні, закріплені, регулюючі доходи і трансферти. І. О. Кулик вказує на те, що доходами бюджету є кошти, які перебувають у постійному користуванні та надходять на безповоротній основі, що забезпечує стабільність бюджету і фінансування його видатків [10].

Враховуючи вище сказане, слід зазначити, що серед вчених-економістів домінує дві концепції стосовно розуміння економічного змісту поняття «доходів місцевих бюджетів». В основі першої концепції та поглядів її представників лежить сукупність централізованих грошових коштів держави, які мобілізуються у відповідних фондах фінансових ресурсів для виконання державою та органами місцевого самоврядування своїх функцій.

Інша група авторів в основу визначення доходів місцевих бюджетів вкладають сукупність економічних відносин розподільчого і перерозподільчого характеру, які складаються між державою, з однієї сторони, та юридичними і фізичними особами – з іншої, з метою формування централізованих фондів грошових коштів для виконання органами місцевого самоврядування своїх функцій щодо задоволення суспільних потреб громадян.

Слід зазначити, що сутність доходів місцевих бюджетів потрібно розглядати у контексті їх суспільного призначення, поєднання загальнодержавних інтересів та інтересів територіальних громад у процесі акумулювання коштів до місцевих бюджетів.

Теоретичне узагальнення різних підходів щодо виявлення сутності доходів місцевих бюджетів дало можливість сформулювати нам власне бачення цього поняття. На нашу думку, подані вище визначення необхідно уточнити, деталізувати призначення доходів місцевих бюджетів з позиції зміцнення інституту місцевого самоврядування, що, у свою чергу, передбачає збільшення їх обсягів на фінансування власних повноважень органів місцевої влади. Саме тому, доходи місцевих бюджетів ми будемо розглядати як частину фінансових ресурсів держави, що відповідно до діючого бюджетного законодавства, є власними та закріпленими видами надходжень, які акумулюються у фондах грошових коштів органів місцевого самоврядування та формуються за допомогою податкових, неподаткових видів доходів, надходжень від операцій з капіталом та цільових фондів, коштів, виділених із інших бюджетів для забезпечення ефективного та якісного виконання власних і делегованих функцій та повноважень місцевої влади.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання формування доходів місцевих бюджетів / за ред. Л.О. Дроб'язко, О.В. Люта . *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. 2013. №4. С. 225–235.

2. Бабич А. М., Павлова Л. П. Финансы, денежное обращение и кредит : учеб. пособ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. 687 с.
3. Бюджетна система : навч посіб. / за ред. І.В. Алексєєва, Н.Б. Ярошевич, А.М. Чушак-Голобородько. Харків : Хай-Тек Прес, 2007. 376 с.
4. Бюджетний Кодекс України від 01.01.2018р. №2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
5. Державний бюджет України : навч. посіб. / за ред. С. І. Юрія, Й. М. Бескида. Тернопіль : ЦМДС, 1998. 277 с.
6. Загальна теорія фінансів / за ред. Л. А. Дробозина. Москва: ЮНІТІ, 1995. 256 с.
7. Місцеві фінанси: навч.-метод. посіб. / М. А. Гапонюк, В. П. Яцюта, А. Є. Буряченко, А. А. Славкова. Київ : КНЕУ, 2002. 184 с.
8. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 24–37.
9. Політика субсидування органів місцевого самоврядування : доповідь експертної комісії з проблем місцевих та регіональних фінансів / упоряд. К. Лотцом. м. Страсбург, 1986. 31 с.
10. Програмно-цільовий метод формування бюджету : навч. посіб. / Перун З. В та ін. Київ : Унісерв, 2002. 132 с.
11. Роменська К. М. Зарубіжний досвід бюджетного регулювання. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії*. 2010. № 2. С. 132–140.
12. Романенко О. Р. Фінанси : підруч. Київ: Центр Навчальної Літератури, 2003. 312 с.

Пірус Ярина Романівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., доцент Горин В. П.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

В умовах несприятливих довгострокових тенденцій, що посилюються у період складної соціально-політичної та економічної ситуації в країні, та через існування загрози стійкості бюджету виникла необхідність пошуку балансу між обсягом зобов'язань, пов'язаних з реалізацією соціальної функції держави та рівнем їхнього фінансового забезпечення. «Соціальна функція держави – це діяльність, спрямована не тільки на задоволення суспільних потреб в охороні здоров'я, освіті, підтримці малозабезпечених тощо, але й на регулювання ринку праці з метою підтримки певного рівня зайнятості, матеріального забезпечення людей, які втратили робочі місця або не змогли знайти їх» [6, с. 614].

Основним інструментом фінансового забезпечення реалізації соціальної функції держави є бюджет. За період незалежності відбулися суттєві зміни у бюджетних пріоритетах держави. Сьогодні можна констатувати, що структура видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією відповідає загальноєвропейським тенденціям і відображає модернізацію інструментів державного регулювання економіки для наповнення новим змістом поняття «держава загального добробуту». До трійки визначальних напрямків бюджетного фінансування в Україні входять: соціальний захист та соціальне забезпечення, освіта, охорона здоров'я. Втім, можна констатувати, що стійке зростання обсягів бюджетних асигнувань на соціальні потреби не супроводжується системними змінами у царині підвищення ефективності цих видатків та перебудови системи соціального захисту в країні [2, с. 263]. Як зазначає А. Гальчинський, «проблема оптимізації соціальних видатків давно назріла. Україна вичерпала можливості вирішення соціальних проблем через механізми державного бюджету. На Заході держава широко використовує активні економічні, зокрема й фіскальні, інструменти, що стимулюють приватні соціальні інвестиції. В окремих країнах вони сягають 35-40% загального рівня соціальних видатків» [1].

Серед найбільш вагомих робіт з питань теорії та практики державних фінансів, зокрема щодо фінансового забезпечення соціальної функції держави, можна назвати праці таких відомих економістів, як Ш. Бланкарт, М. Масгрейв, В. Норгауз, А. Пігу, П. Самуельсон, Р. Солоу, Дж. Стігліц, М. Фрідман та інші. Для умов розвитку вітчизняної економіки зазначені питання досліджували А. Гальчинський, В. Геєць, В. Горин, Т. Єфіменко, О. Кириленко, З. Лободіна, І. Луніна та інші. Разом з тим, частина важливих питань стосовно фінансового забезпечення реалізації соціальної функції держави в умовах економічної рецесії та загрозливого зростання державного боргу залишається недостатньо дослідженою.

Зростання значимості соціальної функції держави стало відповіддю на активізацію робітничих рухів та скасування виборчих обмежень, що призвело до посилення позицій партій лівого спрямування. Іншим чинником зростання значимості соціальної функції стали новітні катаклізми суспільного розвитку наприкінці XIX поч. XX ст. (Перша світова війна, державний переворот у Росії, Велика економічна депресія та ін.), які призвели до руйнації усталених суспільних норм, зростання в суспільстві запиту на рівність та справедливість. Цей тренд ще більше посилювався після Другої світової війни, коли видатки на реалізацію тих завдань, які можна зарахувати до «соціальних», почали домінувати у структурі видаткової частини бюджету. Свого «піку» політика розширення соціальної відповідальності держави досягла у 70-х рр. XX ст., коли почали виявлятися негативні наслідки надмірного перерозподілу фінансових ресурсів в економіці, необґрунтованого втручання держави у господарську діяльність та ін. Відповідно, в сучасних умовах необхідність реалізації соціальної функції держави не піддають сумніву, однак наукові дискусії стосуються меж та ефективності її реалізації, а також необхідного для цього інструментарію. У практичній площині до вияву соціальної функції держави зараховують діяльність держави щодо охорони праці та організації системи медичного обслуговування, прийняття стандартів оплати праці, соціальних виплат та нормативів споживання суспільних благ, розробки системи соціального захисту населення від дії соціальних ризиків, забезпечення доступності та якості найважливіших гуманітарних благ (освіти, культури та ін.).

Відповідно до такого тлумачення сутності соціальної функції держави, місцеві бюджети відіграють провідну роль у її забезпеченні. До царини бюджетного фінансування соціальної функції, на наш погляд, належать видатки на освіту, організацію надання медичних послуг, забезпечення населення послугами культурно-мистецького призначення, а також видатки бюджетів на функціонування системи соціального захисту, зокрема надання соціальних трансферів й інших видів соціальної підтримки. Таку позицію підтримують С. Савчук, А. Дем'янюк та М. Гупаловська [5, с. 57], а В. Смочко та Р. Підлипна додатково зараховують до складу видатків бюджетів соціального спрямування видатки на житлово-комунальне господарство та охорону довкілля [4, с. 27]. Натомість, Л. Іщук крім тих видатків, які визначені як видатки соціального спрямування, зараховує до них також фінансування засобів масової інформації [3, с. 114]. На наш погляд, зарахування до прояву соціальної функції держави інших, крім видатків на гуманітарні послуги (освіта, культура), охорону здоров'я та соціальний захист дискусійне. Хоча діяльність підприємств житлово-комунального сектору економіки спрямована на надання послуг населенню, з проведенням реформ комунальні послуги все більше комерціалізуються. Відтак для фінансування цього сектору більш характерні ознаки видатків економічного характеру. Подібні аргументи можливо навести для обґрунтування недоцільності розгляду видатків бюджету на засоби масової інформації як видатків соціального спрямування. Щодо бюджетного фінансування охорони довкілля, то з точки зору напрямів використання цих

коштів (утримання бюрократичних структур нагляду на дотримання екологічного законодавства), ці видатки більшою мірою належать до видатків на управління. Зрештою, за такою логікою усі видатки бюджету слід розглядати як видатки соціального спрямування, оскільки вони тією чи іншою мірою пов'язані із процесом задоволення суспільних потреб.

Визначення конкретних параметрів видатків місцевих бюджетів соціального спрямування відбувається в результаті складного процесу узгодження потреб та інтересів мешканців територіальних спільнот та фінансових можливостей органів місцевої влади та місцевого самоврядування. Правову основу такого процесу закладають норми бюджетного законодавства загальнодержавного рівня, а також нормативні акти, ухвалені на рівні місцевого самоврядування. Управлінські рішення щодо обсягів та структури видатків місцевого бюджету соціального спрямування приймають представницькі органи місцевої влади (місцеві ради) за поданням виконавчих органів. На відміну від загальнодержавного рівня, на рівні місцевих органів влади більшою мірою виявляється дія концепції суспільного вибору, коли рішення політичних сил чи окремих депутатів визначають їхні перспективи зберегти представництво у владі. Відповідно, ухвалюючи рішення щодо місцевого бюджету, місцеві політики крім власних інтересів (бажання переобратися на наступний термін, збереження можливості відстоювати власні економічні інтереси та ін.), змушені також зважати на інтереси виборців. Це є додатковим чинником «соціалізації» видатків бюджету, тобто посилення у їх складі видатків соціального спрямування.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства пріоритетним завданням у питанні реалізації соціальної функції держави є забезпечення соціальної безпеки людини і суспільства. Найважливіша умова безпеки людини і суспільства – забезпечення достатнього життєвого рівня населення на основі науково обґрунтованої політики доходів. Серед бюджетних важелів впливу на рівень життя населення одним з найвагоміших є регулювання оплати праці в бюджетній сфері. Забезпечення належного рівня оплати праці в бюджетній сфері має базуватися на встановленні оптимальних співвідношень шляхом упорядкування системи оплати праці в бюджетних галузях на основі Єдиної тарифної сітки.

Поряд із забезпеченням обґрунтованого рівня мінімальних доходів, одним із найважливіших напрямів забезпечення соціальної стабільності є рівномірний розподіл доходів у суспільстві. Звісно, основним інструментом вирівнювання доходів населення є регулювання ставок податку на доходи, а також правил застосування податкової соціальної пільги. Однак, дієвим важелем зниження масштабів диференціації населення за доходами є соціальні трансферти за рахунок бюджетних коштів. Планування бюджетних видатків на фінансування соціальних програм в сучасних умовах здійснюється на занижених соціальних стандартах, визначених у відповідності з фінансовими можливостями держави. Поряд з цим, відомою проблемою є низька адресність соціальних програм, що значно знижує ефективність використання бюджетних коштів, призводить до соціальної нерівності у користуванні соціальними благами.

Як показує зарубіжний досвід, у практиці існує доволі широкий арсенал методів та інструментів підвищення ефективності бюджетного фінансування соціальних потреб: посилення адресності соціальних трансфертів; скорочення системи пільг; зміна управлінських підходів до фінансування соціальної сфери та ін. Реалізація цих заходів цілком можлива і в нашій державі та потребує лише усвідомлення загроз економічної кризи у вищих щаблях державного управління та наявності політичної волі до втілення непопулярних реформ.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський, А. Три кроки бюджетної. Дзеркало тижня. 15.09.2006. URL: <http://www.dt.ua/publications/2006/09/15/241731/>.
2. Горин В. Роль бюджету держави в умовах перехідної економіки України. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 5. С. 259-265.
3. Іщук Л. Роль бюджетів у фінансуванні соціальної сфери: теоретичні та практичні аспекти. *Економічний форум*. 2020. № 3. С. 110-117.
4. Підлипна Р., Смочко В. Фінансове забезпечення соціальної сфери України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2020. Вип. 38. С. 25-31.
5. Савчук С., Дем'янюк А., Гупаловська М. Роль видатків місцевих бюджетів України у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів. *Вісник ТНЕУ*. 2020. Вип. 4. С. 52-64.
6. Чухно, А. А., Леоненко П. М., Юхименко П. І. Інституціонально-інформаційна економіка: підручник; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. К.: Знання, 2010. 687 с.

Повар Олександра Леонідівна
студентка гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидорчук А. А.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Без перебільшення можемо стверджувати, що у сучасних реаліях фінансова грамотність стає невід'ємним атрибутом суспільного буття у всіх його сферах і проявах. І це цілком закономірно, адже без основ фінансової грамоти пересічним українцям нині досить складно обходитися у повсякденному житті. Тож не даремно однією із базових компетентностей школяра Нової української школи визнано підприємливість і фінансову грамотність. Відтак новий обов'язковий предмет із такою ж назвою уже включено до типових навчальних планів для учнів 5-9 класів, що, на наше тверде переконання, дасть можливість школярам: глибше зрозуміти сутність основних фінансових понять (таких як «заощадження», «депозит», «інвестиція», «кредит» тощо); освоїти практичні навички управління особистим бюджетом та особистими фінансами; навчитися адаптовуватися до нинішніх швидкоплинних змін, формувати необхідні лідерські якості та приймати зважені фінансові рішення.

Принагідно зазначимо, що «вітчизняна фінансова наука, на превеликий жаль, вивченню фінансів домогосподарств належної уваги не приділяє, хоча у зарубіжних країнах – це доволі розвинений і перспективний напрямок наукових та академічних досліджень» [1, с. 274]. Тому «формування нової економічної культури та нового економічного мислення, які передбачають належний рівень фінансової освіченості та фінансової грамотності громадян» [3, с. 17] є надзвичайно актуальним і важливим завданням сьогодення.

Насамперед хочемо акцентувати, що доволі хибною вважаємо думку окремих громадян щодо того, що фінансова тематика є надто далекою і складною для дітей. Адже не секрет, що у віці 6-8 років діти уже прекрасно розуміють, що гроші можна обміняти на якісь потрібні людині чи сім'ї речі; нерідко малеча отримує і свої перші «кишенькові» гроші та самостійно їх витрачає на певні цілі. Починаючи із 6-річного віку, дитині уже можна оформити банківську картку та розповісти, коли і яким чином вона зможе нею користуватися.

Тож помилково думати, що освоювати ази фінансової грамоти у початковій школі ще надто рано. Переконані, що розмовляти з дітьми про гроші, можливі способи їх заробляння, необхідність та форми заощаджень слід якомога раніше. Адже якщо суспільство дійсно піклується про успішне майбутнє підростаючого покоління, то формування фінансової культури і фінансової грамотності має стати невід'ємним елементом сучасного освітньо-виховного процесу.

У зазначеному контексті важливо акцентувати, що навчання дітей фінансовій грамотності має відповідати їхнім віковим особливостям. Скажімо,

для учнів початкових класів доцільно використовувати різного роду ігрові технології, зокрема настільні фінансові ігри (такі як «Мій перший мільйон», «Мій бюджет», «Малі підприємці» та інші) [2]. Для закріплення матеріалу досить корисно проводити уроки в місцях, де школярі зможуть застосувати набуті знання на практиці (наприклад, у супермаркеті, поштовому відділенні, банківській установі тощо).

З метою розвитку у дітей підприємницьких здібностей потрібно не лише навчати школярів можливостям заробляти кошти, але й формувати такі базові навички як: вміння чітко виражати і відстоювати власну думку, переконувати співрозмовника та викликати до себе прихильність тощо. Сприяти цьому можуть допомогти публічні виступи-презентації на різну тематику і цікаві дискусії з учителем та ровесниками.

Дуже важливо у процесі навчання фінансовій грамотності використовувати проектний підхід (скажімо, запропонувати учням здійснити детальний аналіз структури особистих витрат за тиждень) та розвивати критичне мислення, яке допоможе в майбутньому мінімізувати ризики потрапляння до різного роду шахрайських схем, які набули стрімкого поширення в сучасних умовах.

Слід наголосити, що, поряд із розвитком підприємливості, у нинішніх реаліях досить важливо стимулювати дітей до проявів доброчинності та активної громадянської позиції. До прикладу, можна разом із учнями обрати будь-яку благодійну ціль (допомога однокласнику у складній життєвій ситуації, людині пенсійного віку, притулку для тварин тощо) та організувати збір коштів (нехай і зовсім символічних), що навчить дітей не лише цінувати навіть дрібні монети, але й продемонструє важливість соціальної інклюзії у сучасному суспільстві.

Проте якими б важливими не були заходи, здійснювані у межах шкільної програми, все ж вважаємо, що важливу роль у формуванні фінансової культури і фінансової грамотності дитини відіграють і батьки, які мають бути прикладом для наслідування у цьому питанні. Адже дитина, безумовно, переймає звички своїх батьків, спостерігає, як вони витрачають кошти, чи заощаджують їх тощо.

Тож переконані, що ставлення дитини до грошей формується саме у сім'ї. Батьки не повинні боятися делегувати дитині право розпоряджатися грошима (спершу мінімальними кишеньковими, а потім і частково родинними), пам'ятаючи, що у виробленні навиків поводження з особистими фінансами потрібна практика і, що найголовніше, реальні (а не уявні) фінанси. Сучасні діти з якнаймолодшого віку мають долучатися до управління особистими (родинними) фінансами з тим, щоб у дорослому житті не мати проблем із невикладними кредитами чи кабальними боргами.

Насамкінець зазначимо, що Нова українська школа має стати тим середовищем, де не лише виховують свідомого громадянина та справжнього патріота, але й формують ініціативного лідера та креативного, відповідального інноватора. Адже, розвиваючи підприємницький хист та освоюючи ази фінансової грамоти, діти не просто вчать «рахувати гроші», але й формують у собі важливі риси та компетентності, серед яких: ощадливість, виваженість,

ініціативність, незалежність, вміння критично сприймати та аналізувати інформацію, бережливість, повага до праці інших людей тощо.

Відтак сучасна школа покликана допомагати учням здобувати знання у сфері фінансів відповідно до їхнього віку – від елементарних арифметичних операцій із грошима до розуміння складних відсотків, принципів функціонування банків, валютного ринку та інших важливих фінансових питань, які стосуються пересічних громадян.

Фінансова грамотність є однією із невід'ємних компонент фінансової інклюзії, оволодівши якою дитина буде здатна приймати усвідомлені рішення щодо будь-яких фінансових операцій, розуміючи при цьому усі їхні вигоди та ризики.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : наук. зб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V, Т. 1. С. 274–280.

2. Ребуха Л. З., Кізима Т. О., Письменний В. В. Значимість інтерактивних та практико-зорієнтованих ігор у процесі викладання фінансової грамотності в закладах освіти. *Ukrainian Journal of Education Studies and Information Technology*. 2020. Vol. 8. № 4. Р. 38-51. URL: https://www.researchgate.net/publication/348143253_The_importance_of_interactive_and_practically_oriented_games_in_the_process_of_financial_literacy_teaching_at_educational_institutions.

3. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.

Попко Ольга Ігорівна

студентка гр. ФФм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Булавинець В. М.

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ ВІД ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Завершення реформи децентралізації поставило перед органами місцевого самоврядування складне завдання формування такого обсягу доходів місцевих бюджетів, який є достатнім для належного виконання закріплених за ними повноважень. Реформа місцевого самоврядування супроводжувалась розширенням функцій територіальних громад стосовно фінансування низки важливих для суспільства благ, а також закріпленням на місцевими бюджетами додаткових дохідних джерел.

Якщо звернути увагу на склад доходів місцевих бюджетів, то провідну роль у ньому відіграють надходження від застосування податкового методу. На відміну від державного бюджету, за змістом та походженням доходи місцевих бюджетів від податків та зборів можливо розмежувати на дві групи, а саме надходження від загальнодержавних фіскальних платежів, а також від місцевих податків та зборів. Принципова різниця між цими дохідними джерелами у тому, який вплив органи місцевого самоврядування мають на визначення параметрів їхнього встановлення та сплати. Загальнодержавні податки та збори лише наповнюють місцеві бюджети в рамках системи бюджетного федералізму, а органи місцевого самоврядування в Україні не мають повноважень визначати ні їхній склад, ні елементи окремих платежів. Натомість, місцеві податки та збори, хоча й обов'язкові для введення на усій території України (тобто присутнє обмеження права щодо введення цих фіскальних платежів), є об'єктом компетенції місцевого самоврядування щодо встановлення їхніх параметрів (бази оподаткування, ставок, пільг та ін.).

У складі загальнодержавних податків та зборів, які надходять до місцевих бюджетів, впродовж останніх десятиліть провідну роль відіграють податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості, представлені податком на доходи фізичних осіб та податком на прибуток. Більш того, перший із цих фіскальних платежів продовжує залишатись найважливішим у фіскальному значенні джерелом закріплених доходів місцевих бюджетів України.

Вітчизняна практика формування доходів бюджетів від оподаткування особистих та корпоративних доходів відрізняється від зарубіжної. У багатьох розвинених державах ці фіскальні платежі формують доходи бюджету вищого рівня (державного чи федерального), натомість за місцевим самоврядуванням зазвичай закріплені майнові податки. В окремих країнах місцеві органи влади мають право встановлювати надбавки до загальнодержавних податків на доходи (Німеччина), або власні місцеві прибуткові податки (Японія). На відміну від зарубіжної практики, понад половину сплаченого в Україні податку на доходи фізичних осіб надходить до місцевих бюджетів. Більш того, якщо розглянути ситуацію, коли з розрахунку виключити м. Київ (для якого згідно

законодавства встановлені відмінні від загальної практики пропорції розподілу надходжень між державним і місцевим бюджетом), то питома вага зарахування податку на доходи фізичних осіб до доходів місцевих бюджетів була б ще вищою.

Динаміка податкових надходжень місцевих бюджетів України загалом впродовж останніх років мала висхідний характер, навіть у 2020 році, який був позначений новітніми викликами глобального масштабу, обумовленими епідемією коронавірусу. Разом з тим, за підсумками року до місцевих бюджетів надійшло 285,6 млрд грн податкових надходжень, що на 15,0 млрд грн більше, ніж у 2019 році. Всього за останнє чотириріччя доходи місцевих бюджетів від оподаткування зросли майже вдвічі – з 191,9 до 285,6 млрд грн, а на 2021 рік визначені на рівні 303,4 млрд грн. Якщо звернути увагу безпосередньо на групу надходжень від оподаткування особистих і корпоративних доходів, то вона в цілому повторює траєкторію зміни податкових надходжень загалом. У 2020 році за цією групою було мобілізовано 187,6 млрд грн доходів місцевих бюджетів, що в 1,7 рази більше показників 2017 року. На 2021 рік у зв'язку із поліпшенням ситуації в економіці країни через вжиті заходи з подолання епідемії коронавірусу і програми економічного стимулювання, заплановане подальше зростання цих надходжень до 203,2 млрд грн (табл. 1).

Таблиця 1

Надходження податку на доходи фізичних осіб у складі доходів місцевих бюджетів України у 2017-2021 рр., млрд грн*

Показники	2017	2018	2019	2020	2021 (план)
Податкові надходження всього, в т. ч.:					
	201,01	232,53	270,55	285,57	303,42
Податки на доходи, прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, в т. ч.:					
	117,14	147,46	175,73	187,60	203,21
Податок та збір на доходи фізичних осіб					
	110,65	138,16	165,50	177,83	193,90
<i>із доходів платника податку у вигляді заробітної плати</i>					
	<i>93,69</i>	<i>117,33</i>	<i>139,74</i>	<i>149,62</i>	<i>165,29</i>
<i>з грошового забезпечення та інших виплат військовим</i>					
	<i>6,63</i>	<i>8,01</i>	<i>10,58</i>	<i>12,51</i>	<i>13,20</i>
<i>із доходів платника податку інших ніж заробітна плата</i>					
	<i>7,98</i>	<i>10,04</i>	<i>11,48</i>	<i>12,29</i>	<i>11,75</i>
<i>за результатами річного декларування</i>					
	<i>2,26</i>	<i>2,76</i>	<i>3,71</i>	<i>3,41</i>	<i>3,65</i>
Податок на прибуток підприємств					
	6,48	9,30	10,23	9,78	9,32

*Джерело: побудовано за даними звітності Державної казначейської служби України

Понад 9/10 усього обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів за групою надходжень від оподаткування особистих і корпоративних доходів відіграють поступлення податку та збору на доходи фізичних осіб. Цей податок впродовж усієї «бюджетної» історії України відігравав роль найважливішого фіскального інструменту серед джерел власних доходів місцевих бюджетів,

така роль податку збереглася й дотепер. Впродовж останніх років цей податок формує понад половину власних доходів місцевих бюджетів країни, а якщо урахувати надходження від міжбюджетних трансфертів, то кожна четверта гривня у місцевих бюджетах забезпечена за рахунок сплати податку та збору на доходи фізичних осіб.

Зважаючи на характер зайнятості в Україні, де розвиток підприємництва поки не досяг значних масштабів, а доходи від фінансового інвестування у більшості громадян незначні, найважливішу роль у формуванні надходжень від податку на доходи фізичних осіб відіграє оподаткування заробітної плати. За цим підрозділом надходжень від податку на доходи фізичних осіб щорічно до місцевих бюджетів поступає від 80 до 85% сукупного обсягу, решту суми складають надходження від оподаткування грошового забезпечення військових, сплаченого податку з доходів від підприємницької діяльності, самозайнятих (осіб, які надають платні послуги без використання найманої праці).

Однак, таку структуру надходжень від ПДФО не можна вважати такою, що відображає об'єктивні реалії розвитку економіки. В Україні спостерігається високий рівень тінізації економіки, особливо значними масштаби приховування господарських операцій є в сфері відносин оренди житлової нерухомості та малого бізнесу. На малих підприємствах та в фізичних осіб-підприємців значна частина зайнятих працюють без оформлення трудових відносин або на умовах виплати частини заробітної плати у «конвертах». Не врегульованими на теперішній час є питання оподаткування доходів населення від криптовалют та фінансових спекуляцій. Відповідно, структура надходжень місцевих бюджетів від ПДФО відображає ефективність функціонування системи фіскального адміністрування, а не об'єктивні процеси формування доходів населення та їх оподаткування.

Серед усіх статей надходжень від податку на доходи фізичних осіб доцільно відзначити швидше збільшення обсягів від оподаткування грошового забезпечення військових. За останні чотири роки ці надходження зросли вдвічі – з 6,5 до 12,5 млрд грн, а на 2021 рік визначені на рівні 13,2 млрд грн. Така динаміка пояснюється прискореним зростанням розмірів заробітних плат та грошового забезпечення військовим в перші роки після початку іноземної агресії проти України. Зокрема, у 2016 році заробітна плата військових в Україні становила 160% від середньомісячної заробітної плати в економіці. Натомість, в останні роки швидке зростання рівня оплати праці в Збройних силах України припинилось (заробітна плата військових на середину 2021 року була на 27% нижчою за середню в економіці) [1], що не тільки негативно позначається на моральному становищі військових, але й спричиняє зниження ролі оподаткування відповідного виду особистих доходів населення у складі доходів місцевих бюджетів.

Іншою складовою підгрупи податкових надходжень місцевих бюджетів від оподаткування доходів, прибутку та збільшення ринкової вартості є доходи від податку на прибуток. Однак, порівняно з ПДФО, значення цього податку як джерела наповнення місцевих бюджетів непомірно нижче, що пояснюється як особливостями його справляння, так і визначеним законодавством порядком

розщеплення цих надходжень між бюджетами різного рівня. З одного боку, в Україні звичною є практика використання суб'єктами господарювання різних легальних та нелегальних схем ухилення від оподаткування прибутку (в тому числі реєстрація компанії у низько податкових юрисдикціях з метою сплати податку за мінімальними ставками), що «розмиває» базу оподаткування податком на прибуток та негативно впливає на обсяги його надходження до бюджетів різного рівня. З іншого боку, бюджетним законодавством визначено, що до місцевих бюджетів України в повному обсязі надходить тільки податок на прибуток комунальних підприємств, але тільки 10% від сукупних обсягів сплаченого податку на прибуток від підприємств інших форм власності. Зазвичай, комунальні підприємства належать до числа збиткових або таких, що працюють на умовах самоокупності чи з мінімальним рівнем рентабельності. Зважаючи на це, очкувати від них вагомих надходжень податку на прибуток марно. Більш того, у малих територіальних громадах такі підприємства відсутні взагалі, оскільки їхнє створення недоцільне з економічного погляду.

Враховуючи ці обставини, надходження місцевих бюджетів України від податку на прибуток підприємств на порядок нижчі, ніж від оподаткування особистих доходів населення. У 2020 році від цього податку до місцевих бюджетів надійшло всього 9,8 млрд грн. Згідно затверджених показників, у 2021 році очікують продовження негативної тенденції до зменшення обсягу надходжень податку на прибуток – до 9,3 млрд грн, що майже на 0,5 млрд грн менше показників 2020 року.

Із загального обсягу надходжень податку на прибуток понад половину складають платежі приватних підприємств – від оподаткування їхнього прибутку у 2020 році надійшло 5,8 млрд грн, що на 1,1 млрд грн менше рівня 2019 року. Незважаючи на відновлення позитивної динаміки розвитку економіки у 2021 році, очікувані надходження від оподаткування прибутку приватних підприємств визначені всього на 0,1 млрд грн вище, ніж у «кризовому» 2020 році. Відповідно до звітних показників Державної казначейської служби України, в останні два роки відбувається зростання фіскального внеску від підприємств комунальної власності та фінансових установ. Зокрема, обсяги сплаченого комунальними підприємствами податку на прибуток до місцевих бюджетів у 2020 році зросли в 1,5 рази до 0,6 млрд грн, хоча в абсолютних обсягах залишались незначними. Помітне зростання (в 1,3 рази) платежів з прибутку до місцевих бюджетів забезпечили також банківські установи. Причини такої динаміки ми схильні пов'язувати з підвищенням тарифів на послуги комунальних підприємств (що дало позитивний ефект для рівня рентабельності підприємств комунального сектору), а також активізацією кредитування фізичних осіб та подоланням наслідків кризи банківської системи (зменшення частки непрацюючих кредитів, виведенням з ринку проблемних банків, фінансовою допомогою банківській системі з боку Національного банку України). Однак, через високі ризики не прогнозованої зміни економічної ситуації в країні у зв'язку із продовженням епідемії коронавірусу на 2021 рік передбачене зменшення обсягів сплаченого до місцевих бюджетів податку на прибуток від банків та комунальних підприємств падіння заплановане і щодо надходжень від оподаткування

прибутку інших платників (підприємств, які належать іноземним громадянам, приватних підприємств).

Узагальнюючи результати проведеного аналізу можемо констатувати, що в сучасних умовах податки на особисті доходи продовжують відігравати провідну роль у формуванні власних бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування. Натомість, вузькість податкової бази та незначні пропорції зарахування до місцевих бюджетів надходжень від оподаткування корпоративних прибутків зумовлюють їх незначне фіскальне значення як джерел фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Зарплата солдата на чверть менша за середню зарплату по Україні – UMP. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/05/novyna/bezpeka/zarplata-soldata-chvert-mensha-serednyu-zarplatu-po-ukrayini-ump>.

Розпопа Євгенія Сергіївна

студентка гр. ПОФГзмсв-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидор І. П.

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ГРОМАДЯН

Підвищення фінансової грамотності громадян України є одним з основних напрямків формування її інвестиційного ресурсу. Фінансова освіта необхідна людині у будь-якому віці. Дітям вона дає перше уявлення про цінність грошей, прищеплює навички планування бюджету і принципів формування заощаджень. Складність проблеми підвищення рівня фінансової грамотності людини диктує необхідність застосування системи інструментів, яка забезпечить комплексний підхід до вирішення цієї проблеми з найбільш раннього періоду соціалізації людини – його дитинства. Ключову роль в цьому відіграють саме інтерактивні методи навчання як найбільш ефективні засоби завоювання інтересу дитини.

Світова практика налічує безліч варіантів фінансування впровадження інтерактивних інструментів розвитку фінансової грамотності дитини. Такими інститутами виступають центральні банки, фінансові регулятори та їх аналоги, організації та установи з питань зайнятості населення, міністерства освіти та освітні організації, установи з питань урегулювання боргів, фонди тощо. В Україні такими установами виступають освітні заклади, громадські організації, Міністерство освіти і науки України, Національний банк України, центри зайнятості та батьки. Проте, рівень довіри населення України до вітчизняного фінансового сектору є вкрай низьким, відбувається система зміна інформаційного контенту щодо фінансових продуктів та інструментів, а системна криза в країні у більшості негативно позначається саме на добробуті домогосподарств.

За результатами дослідження «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія і фінансове благополуччя в Україні», проведеного за підтримки USAID в червні 2019 року, Україна є на одному рівні з найнижчим значенням серед 30 країн в опитуванні ОЕСР, а саме з індексом Польщі – 55% [3]. Різниця між індексом України та більшістю інших країн-вибірки пояснюється нижчими результатами за індикаторами «ставлення до фінансових питань» і «фінансові знання». Причину такої ситуації варто шукати в найбільш ранніх етапах знайомства людини з особистими фінансами – у дитинстві, зокрема у дошкільному періоду виховання дитини. Саме у дошкільному віці дитина розпочинає досліджувати власне положення в суспільстві, шукати причинно-наслідкові зв'язки між певними подіями та явищами.

У все більш складному суспільстві фінансова грамотність широко сприймається як невід'ємна частина освіти. Діти та підлітки як громадяни можуть реалізувати свій потенціал у повному обсязі лише в тому випадку, якщо вони мають фінансові повноваження та спроможність. Це узгоджується з розробкою інтерактивних інструментів навчання, які зосереджуються на

розвитку активної економічної громадянської позиції дитини. З'ясовано, що наразі громадяни України дуже цікавляться фінансовою грамотністю та підтримують її. Українці прагнуть вдосконалювати власні знання щодо того, як правильно розпоряджатися коштами та усвідомлюють важливість цих знань для дітей. Однак громадяни України демонструють полярне ставлення до обговорення фінансових питань: у той час як 40% обговорюють фінансові питання з родичами, 41% взагалі цього не роблять [3]. Це важливо, оскільки обговорення з родичами, зокрема дітьми, – основний спосіб формування родинних цілей, планування витрат, отримання мотивації для заощадження та фінансової поради або інформації, що й обумовлює актуальність дослідження ефективних заходів підвищення фінансової грамотності дитини. У сучасному навчально-виховного процесі переважне місце займають вербальні інструменти взаємодії, недооцінка значення спілкування для розв'язування ключових задач, відсутність цікавих форм та методів організації навчальної діяльності дітей. Тому нагальною потребою сучасної системи освіти є впровадження саме інтерактивних інструментів навчання дітей дошкільного та шкільного віку як найбільш ефективних методів інтелектуального, соціального, духовному розвитку дитини.

Активні інструменти навчання у побуті є найбільш ефективними методами навчання дитини дошкільного віку. Відносно сім'ї, культура фінансової поведінки починається з планування сімейного бюджету і вироблення стратегії реалізації потреб життєвого циклу.

Розуміння планування та складання бюджету, отримання доходу, заощаджень та інвестицій, витрат і кредитів, а також страхових та банківських послуг, майбутнє пенсійне забезпечення є основними елементами програм фінансової освіти на різних освітніх рівнях в усіх розвинутих країнах світу, зокрема США, Великобританії, Німеччині, Італії, Франції, навіть в деяких країнах, що розвиваються, а саме – Бразилії, Ганні, Південно-Африканській Республіці.

Програми фінансової освіти в початкових школах в основному зосереджені на концепціях планування та бюджетування, заощаджень, витрат, кредитування, соціального і пенсійного забезпечення. У середніх школах більшість програм фінансової освіти спрямовані на витрачання та концепцію кредитування, заощаджень, інвестицій та бюджетування. Програми фінансової освіти в коледжі зосереджуються в основному на питаннях бюджетування, використання кредитних карток та компульсивних рішень щодо витрат.

Ми погоджуємося з думкою вчених, які вважають, що відсутність елементарних фінансових знань і навичок обмежує можливості людей щодо прийняття правильних рішень для забезпечення свого добробуту. Сьогодні необхідно проводити якомога більше заходів з підвищення фінансової грамотності молоді, в основу яких повинно бути закладено не інформування, а розвиток практичних умінь та навичок громадян, які є частиною ширшого поняття «фінансова культура».

Фінансова культура – знання, навички та відношення, необхідні для забезпечення відповідальної фінансової поведінки та підвищення фінансової

інклюдії українців [1]. Важливість формування й розвитку основних фінансових навичок (до яких належать також навички особистого фінансового планування, формування оптимального бюджету доходів і витрат, інвестування, користування різноманітними фінансовими продуктами й послугами) обумовлена дедалі зростаючою роллю вартісних агрегатів у житті сучасної людини.

У багатьох країнах світу вміння заробляти й розпоряджатися коштами слугує критерієм успішної фінансової захищеності особистості в суспільстві. Отже, у цьому контексті питання сприйняття грошей і багатства, фінансових атрибутів у світогляді українців набуває першочергового значення і є невіддільним від проблеми формування фінансової культури молоді [5, с. 19]. У міжнародній практиці використовуються різні способи навчання молоді рахувати власний бюджет, бути фінансово обізнаними, володіти базовими знанням про фінансові інструменти, послуги основи соціального та пенсійного забезпечення. Так, наприклад, у Польщі організація Фундація Кроненберг у кооперації із Citi Bank уже більше двадцяти років розробляє і втілює програми для фінансової освіти населення, зокрема програма «Мої Фінанси» є найбільшою молодіжною програмою економічної освіти в Польщі, метою якої є навчання молодих людей приймати раціональні та вигідні фінансові рішення і регулярно оновлювати свої фінансові знання.

«Підприємницька програма» фінансової освіти адресована студентам старших класів середньої школи. Здійснюється у співпраці з Фондом Досягнень Молоді. Мета проекту полягає в передачі знань про підприємництво студентам та допомозі їм розвинути навички та компетенції в цій галузі. Проект Business Startup є національною програмою, що призначена для студентів та випускників.

Учасники проекту проходять навчання і консультування, що розроблені для допомоги їм у перетворенні їх бізнес-ідей в реальний бізнес. Метою програми є стимулювання підприємництва серед студентів і допомога їм у відкритті своїх власних фірм.

У США популяризація освітніх економічних питань здійснюється досить активно, починаючи з початкової школи. Важливого значення набуває формування поведінкових навичок, культури ділової комунікації, здатності відстоювати свої права без порушення прав інших членів суспільства, вміння вести переговори, працювати в команді, приймати на себе ризики і правильно оцінювати шанси на успіх. Важливим є навчання школярів в межах курсу з особистих фінансів навичок користування кредитними картками, вмінню оцінювати і обирати схеми медичного страхування, розраховувати податкові платежі, аналізувати необхідність і доцільність взяття кредиту тощо [4, с. 53].

Велика Британія вважається однією з країн-лідерів у сфері фінансової грамотності. Цьому сприяють, зокрема, досить високий загальний рівень інформованості населення із зазначених питань, розвиненість демократичних інститутів і фінансового ринку, усі учасники якого активно працюють над фінансовою просвітою населення [2, с. 73].

В Україні заходи із підвищення фінансової грамотності серед молоді проводяться силами окремих організацій, проте вони не мають державного масштабу, а подекуди й несуть на меті популяризацію самих установ, що їх здійснюють. Враховуючи передовий зарубіжний досвід та беручи його за основу в життєвих реаліях нашої країни, вважаємо, що для підвищення рівня фінансової грамотності населення перш за все необхідно вжити наступних заходів:

– розпочинати знайомство дітей з базовими економічними поняттями ще з раннього віку. Надзвичайно важливим є формування у дітей навичок ділової культури та поведінки, вміння працювати в команді, ставити цілі та визначати завдання, виховувати лідерські якості та навички ділової комунікації, здатність досягати поставлених результатів, нести відповідальність за прийняті рішення тощо;

– для школярів та студентів необхідно розробити спеціальні курси з фінансової грамотності та закріпити їх як обов'язкові в навчальних планах. У межах курсів формувати навички планування особистих і сімейних фінансів, раціонального використання власних фінансових ресурсів, поєднання накопичення та інвестування коштів, вміння користуватися банківськими послугами, оцінювати та обирати схеми страхування життя, отримати базові знання з відкриття власного бізнесу, здатність використовувати моделі фінансового управління, вміння виявляти тенденції зміни фінансових показників, з'ясовувати їх причини а також прогнозувати можливі наслідки тощо.

Використання фінансово-психологічних тренінг-ігор, на нашу думку, є одним із найбільш ефективних засобів формування фінансової грамотності та елементарних економічних понять, необхідних для входження молоді в сферу економічної діяльності, розвитку інтересу до економічної сфери життя, формування навичок соціально-економічної поведінки та економічної культури. У процесі її проведення відпрацьовуються ті навички, які необхідні людині для досягнення конкретних цілей.

На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал молоді людини:

– рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної, інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії тощо;

– у напрямках підвищення рівня фінансової грамотності надзвичайно важливим є створення системи навчання викладачів для набуття ними відповідних компетенцій та передачі отриманих знань молодому поколінню;

– популяризувати підвищення рівня фінансової грамотності для всіх верств населення через організацію відповідних майстер класів, круглих столів, лекцій, семінарів, конференцій, друкування методичної літератури тощо;

– створити відповідні інформаційно-консультативні центри з надання допомоги населенню з питань страхування, а також банківських, фінансових, податкових послуг тощо;

– необхідно більш активно залучати до освітньої діяльності з фінансової грамотності засоби масової інформації, використовувати соціальні мережі,

розробити спеціалізований веб-сайт для розвитку навичок з фінансових питань різних верств населення.

Від загального рівня фінансової грамотності населення країни багато в чому залежить її економічний розвиток. Низький рівень таких знань призводить до негативних наслідків не лише для споживачів фінансових послуг, але і для країни, приватного сектора і суспільства в цілому. Тому, розробка і впровадження програм з підвищення фінансової грамотності населення повинно стати стратегічним напрямом державної політики. Запропоновані заходи, в рамках підвищення фінансової грамотності населення, сприятимуть підвищенню рівню життя громадян, соціальній стабільності та ефективному розвитку економіки країни.

Список використаних джерел:

1. Смовженко Т. С., Кузнецова А. Я. Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України. *Регіональна економіка*. 2013. № 2(68). С. 34–42.
2. Столярова А. А., Шахназарян Г. Э. Анализ мировой практики развития финансового образования и повышения финансовой грамотности населения. *Финансы и кредит*. 2010. № 34 (418). С. 72–78.
3. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні: Проект USAID «Трансформація фінансового сектору». К., 2019. 49 с. URL: http://www.fst-ua.info/wpcontent/uploads/2019/06/Financial-Literacy-Survey-Report_June2019_ua.pdf.
4. Шахназарян Г. Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования. *Финансы и кредит*. 2008. № 20 (308). С. 51–58.
5. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16–25.

Русін Віктор Миколайович

к .е. н., доцент кафедри фінансів С. І. Юрія, ЗУНУ, м. Тернопіль

Солодка Юлія Василівна

студентка гр. ФФзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У ВНУТРІШНІЙ ПЛАТІЖНІЙ СИСТЕМІ КАЗНАЧЕЙСТВА

Державне казначейство України було утворене 27 квітня 1995 року Указом Президента України «Про Державне Казначейство України». Основна мета його утворення полягала у необхідності забезпечення ефективного управління коштами Державного бюджету України, підвищенні оперативності у фінансуванні видатків у межах наявних обсягів фінансових ресурсів у Державному бюджеті України. На початкових етапах свого існування для органів казначейства рахунки відкривались у комерційних банках. Однак у 1999 р. з метою створення умов для більш ефективного управління коштами державного бюджету шляхом консолідації рахунків органів Казначейства у Національному банку України була прийнята спільна постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства» [1]. В подальшому це слугувало підставою для отримання Казначейством України статус учасника системи електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ). Це забезпечило можливість зосереджувати кошти державного бюджету уже на своєму єдиному рахунку у Національному банку України.

Сьогодні, в силу розвитку інформаційних технологій, казначейство постійно вдосконалює і розвиває технологічні операції по проведенню платежів у Внутрішній платіжній системі Державної казначейської служби України, а також щодо проведення міжбанківських розрахунків у Системі електронних платежів Національного банку України. Уся ця діяльність реалізовується окремими працівниками, які спеціалізуються на виконанні конкретних операцій. У кожного працівника є затверджена своя посадова інструкція, у якій визначаються основні права і обов'язки працівника, реалізація яких можлива за умови використання автоматизованої інформаційної системи казначейства. Це породжує необхідність функціонування надійної системи безпеки і захисту технічних засобів та інформації.

Сьогодні однією із найбільших загроз для безпеки інформації у внутрішній платіжній системі казначейства є несанкціонований доступ. Зокрема, цей вид загроз є особливо небезпечним у системі казначейства у тих випадках, коли обробляється конфіденційна інформація. Тому, кожен працівник може зайти у систему лише ідентифікувавшись, а усі проведені ним операції повинні бути ним завізовані. В окремих випадка таке візування відбувається шляхом накладення електронного цифрового підпису та відповідно візування таких операцій чи документів іншими працівниками (в першу чергу це стосується платежів, які йдуть за межі казначейства через СЕП Національного банку України). Робота користувачів, які не пройшли

ідентифікацію заблоковується. Так, якщо працівником казначейства використано 3 спроби неуспішної авторизації, таке робоче місце буде заблоковане, і його зможе в подальшому розблокувати лише адміністратор.

Не менш важливим питанням захисту інформації в системі казначейства є захист на етапі підключення до програмних продуктів казначейства клієнтів казначейства. В першу чергу це стосується використання системи дистанційного обслуговування клієнтів казначейства «Клієнт казначейства – Казначейство». Тут клієнти казначейства повинні використовувати ключі згенеровані в акредитованих центрах сертифікації ключів.

Ще однією загрозою для внутрішньої платіжної системи казначейства є вірусні атаки. Тому працівники органів казначейства не мають можливості під'єднувати будь-які пристрої чи носії інформації до своїх автоматизованих робочих місць. Також у користувачів обмежене право під'єднання до мережі інтернету. Особливо гостро питання захисту піднялось у 2016 р., коли невідомі хакери змогли зламати сайт Державної казначейської служби та вивели із ладу частину технічного обладнання у різних територіальних органах казначейства. На певний період часу було зупинено роботу платіжної системи казначейства. В контексті цього, захист інформації вимагає і захисту каналів зв'язку.

Найбільшого захисту вимагають сервери на яких розміщені бази даних, а також складові програмного забезпечення внутрішньої платіжної системи казначейства. Тому доступ до них є лише у визначеного кола працівників апарату казначейства. Підсистема збереження інформації передбачає необхідність дублювання найбільш важливих даних, що в подальшому у випадках виходу із ладу окремого обладнання при його заміні забезпечить можливість повноцінного відновлення роботи.

Отже, підсумовуючи вище викладене, відзначимо, що при використанні сучасних інформаційних технологій у процесі казначейського обслуговування бюджетних коштів повинна функціонувати досить надійна система безпеки і захисту інформації та технічних засобів у внутрішній платіжній системі казначейства.

Список використаних джерел:

1. Про створення внутрішньої платіжної системи Державного казначейства: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 15.09.1999 р. №1721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1721-99-%D0%BF#Text>.

Стромчинська Тетяна Вікторівна
студентка гр. ФФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Коваль С. Л.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В умовах розбудови ринкової економіки якість виконання державою своїх конституційних функцій та її фінансові можливості залежать від величини бюджету. З метою мобілізації необхідних бюджетних ресурсів держава змушена організовувати розподільчі процеси таким чином, щоб забезпечити надходження до бюджету у терміни та обсяги, потрібні для повноцінної реалізації відповідних повноважень. Тому, на кожному етапі розвитку країни актуальними були, є і будуть питання наповнення дохідної частини бюджету.

Доходи бюджетів згідно Бюджетного кодексу України класифікують на податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти. Важливою передумовою соціально-економічного розвитку України є формування достатнього обсягу доходів державного бюджету. Проаналізуємо формування дохідної частини Державного бюджету України у розрізі основних джерел надходжень у динаміці (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та структура доходів Державного бюджету України за 2017–2020 рр.*

Показники	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Податкові надходження	627,2	79,1	753,8	81,2	799,8	80,1	851,1	79,1
Неподаткові надходження	128,6	16,2	164,7	17,7	186,8	18,7	213,0	19,8
Доходи від операцій з капіталом	0,3	0,04	0,7	0,1	0,18	0,02	0,04	0,0
Цільові фонди	29,8	3,8	0,2	0,02	1,8	0,2	0,2	0,02
Трансферти	7,6	1,0	8,8	1,0	9,9	1,0	11,7	1,1
Всього	793,4	100	928,1	100	998,3	100,0	1076,0	100,0

*Складено та розраховано за [1; 2; 3; 4]

Як видно із показників, представлених у табл. 1, податкові надходження становили визначальну частку доходів Державного бюджету України. Так, впродовж аналізованого періоду питома вага податкових надходжень коливалась в межах 79,1–81,2% і становила: у 2017 р. – 79,1% , у 2018 р. – 81,2%, у 2019 р. – 80,1%; у 2020 р. – 79,1%.

Структуру доходів Державного бюджету України у 2020 р. представлено на діаграмі (рис. 1).

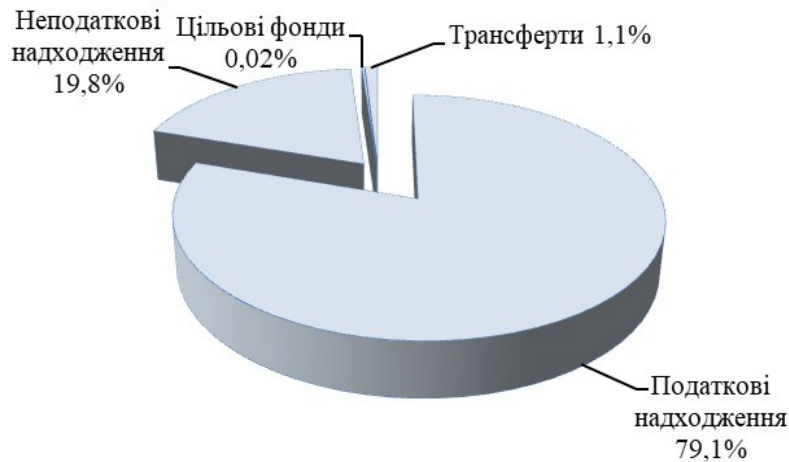

Рис. 1. Структура доходів Державного бюджету України у 2020 р.*

*Побудовано та розраховано за [4]

Як бачимо із показників, відображених на діаграмі (рис. 1), найбільшу питому вагу у доходах державного бюджету за підсумками 2020 р. становили податкові надходження – 79,1%. Неподаткові доходи становили 19,8% доходів державного бюджету; трансферти – 1,1%; цільові фонди – 0,02%.

Враховуючи, що податкові надходження займають переважну частину доходів бюджету проаналізуємо їх структуру (рис. 2).

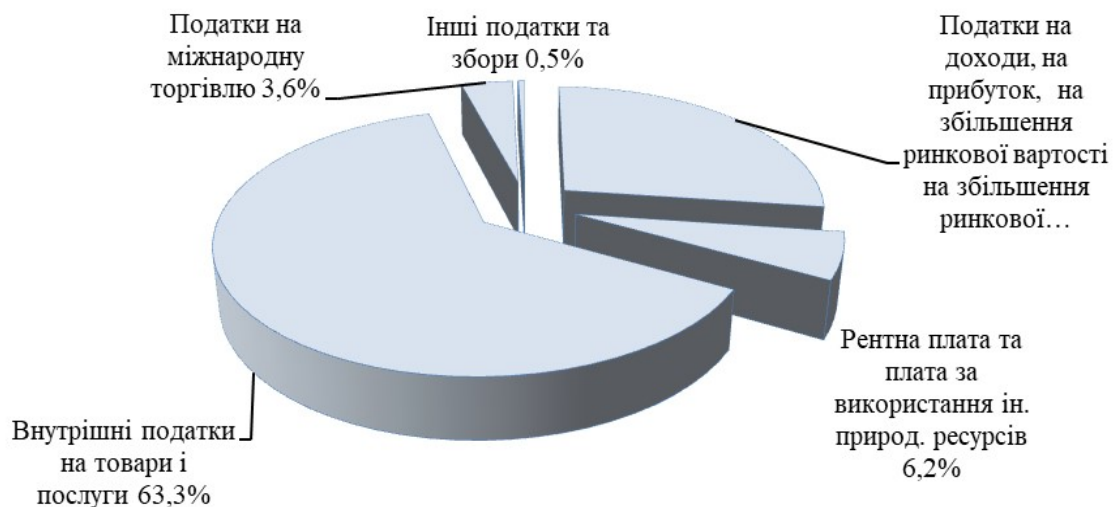

Рис. 2. Структура податкових надходжень Державного бюджету України у 2020 р.*

*Побудовано та розраховано за [4]

Як видно із показників, відображених на діаграмі (рис. 2), податкові надходження державного бюджету розподілилися у такому співвідношенні:

- внутрішні податки на товари і послуги – 63,3%;
- податки на доходи, на прибуток – 26,5%;
- податки на міжнародну торгівлю – 3,6%;
- рентна плата за використання інших природних ресурсів – 6,2%.

Проведений аналіз структури доходів державного бюджету свідчить, що основним джерелом наповнення дохідної частини є податкові надходження (79,1–81,2%). Найбільшу питому вагу в загальній структурі податкових надходжень до державного бюджету склали внутрішні податки на товари та послуги (50,1–65,5%). Не менш важливими є надходження від податків на доходи, податків на прибуток, податків на збільшення ринкової вартості (17,9–21,7%).

Список використаних джерел:

1. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2017-rik>.
2. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2018 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik>.
3. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2019-rik>.
4. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2020-rik>.

Трендовацька Ольга Богданівна
студентка гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. е. н., доцент Сидорчук А. А.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ШКОЛЯРІВ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах поширення глобалізаційних процесів стрімко зростають фінансові ризики, пов'язані із нездатністю окремих громадян вживати ефективних заходів, спрямованих на захист та підвищення особистого добробуту. Відтак у низці країн світу суттєво зріс інтерес до проблем підвищення рівня фінансової грамотності населення, що ознаменувалося включенням до обов'язкових та факультативних освітніх програм відповідних предметів, пов'язаних із цією тематикою.

Надзвичайно актуальним питання підвищення рівня фінансової грамотності стало і для України, адже «більшість наших співгромадян (зважаючи на особливості історичного розвитку держави) не лише мають слабкі уявлення щодо засадничих принципів функціонування фінансового ринку та потенційних можливостей інвестування, але й відчувають колосальну недовіру до вітчизняних фінансових інституцій» [4, с. 64].

При цьому науковці стверджують, що «вітчизняна фінансова наука, на превеликий жаль, вивченню фінансів домогосподарств належної уваги не приділяє, хоча у зарубіжних країнах – це доволі розвинений і перспективний напрямок наукових та академічних досліджень» [3, с. 274]. Відтак «формування нової економічної культури та нового економічного мислення, які передбачають належний рівень фінансової освіченості та фінансової грамотності громадян» [6, с. 17] має стати одним із пріоритетних завдань розвитку українського суспільства.

Принагідно зазначимо, що за результатами дослідження компанії USAID «Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні», індекс фінансової грамотності українців становить 11.6 пункта з 21 можливого (рис. 1). Тобто, Україна посіла останнє місце серед 30 країн, обраних для дослідження. Причому «найнижчі показники знань, поведінки і ставлення до грошей зафіксовано у віковій категорії від 18 до 24 років» [2], оскільки переважна більшість молодих людей відповіли, що їм не вистачає знань у сфері особистих фінансів, адже специфіці управляти ними юнаків і дівчат не навчали ні в школі, ні у родинному колі.

Тож є потреба проаналізувати світовий досвід навчання дітей фінансовій грамотності з подальшим виокремленням перспектив його впровадження у вітчизняну освітню практику.

У контексті нашого дослідження слід акцентувати, що «вперше на державному рівні проблема фінансової освіченості населення була піднята у США» [4, с. 67], де в рамках курсу з особистих фінансів школярів навчають «користування кредитними картками, оцінювати і обирати схеми медичного страхування, розраховувати податкові платежі, аналізувати необхідність і доцільність взяття кредиту тощо» [5, с. 53].

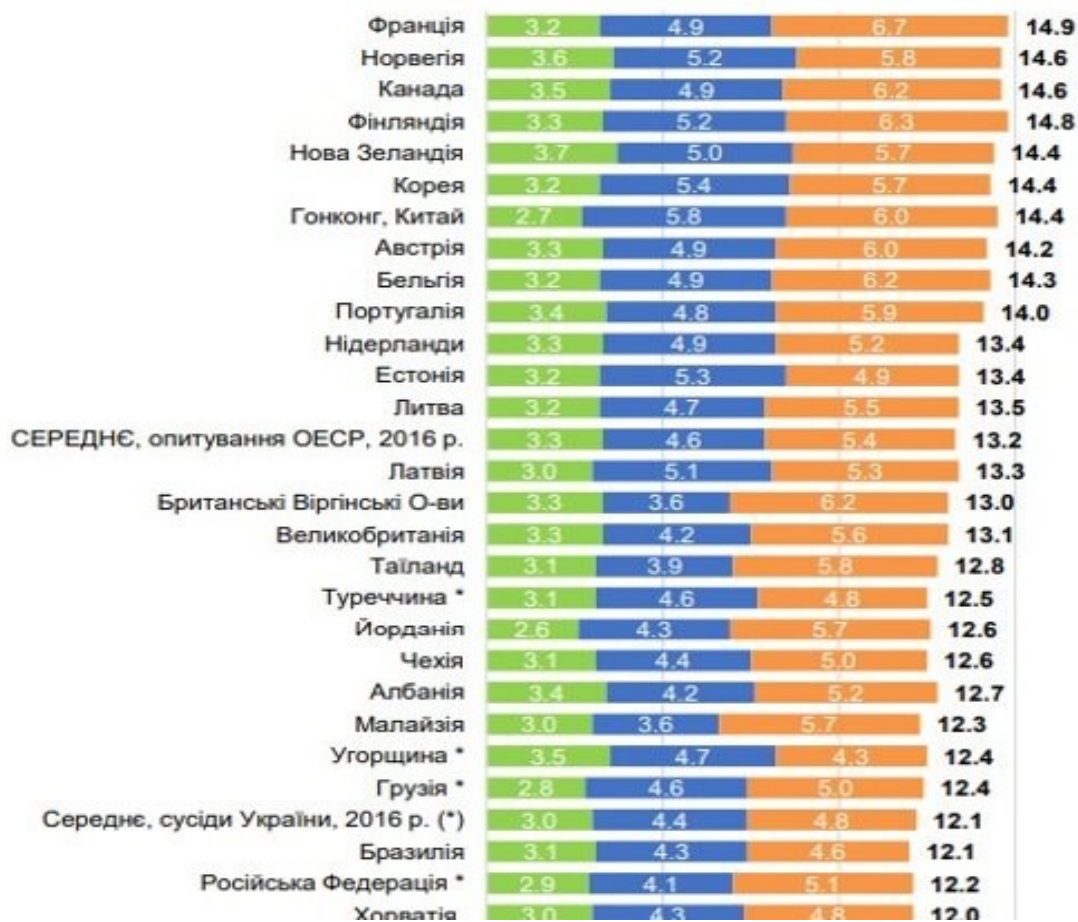

Рис. 1. Індекс фінансової грамотності населення в окремих країнах світу та Україні у 2018 році [2]

Нині у Сполучених Штатах Америки за активної участі Міністерства фінансів створено окрему освітню платформу «Money as you go» для різних вікових груп (починаючи від 3-5 років і до 18+), що містить 60 повноцінних уроків, на яких дітей ознайомлюють із особливостями ведення сімейного бюджету, методикою розрахунку кредитів, основами заощадження та інвестування тощо.

У Великій Британії «перші програми з навчання дітей фінансової грамотності у школах почалися в межах боротьби з наслідками фінансової кризи 2008 року» [1], а починаючи з 2014 року предмет «Фінансова грамотність» став у британських школах обов'язковим. На таких уроках учні дізнаються про специфіку користування кредитними і дебетовими картками, про особливості депозитів і позик. Також школярам роздають спеціальні бланки, де вони записують свої фінансові цілі та визначають, скільки грошей і часу потрібно для їх реалізації.

У Чехії учням пояснюють, що таке гроші і як ними управляти, для чого існують податки та як здійснювати заощадження й інвестувати їх. Значну увагу на уроках приділяють також «поводженню з договорами та іншими юридичними документами, розповідають про всі аспекти страхування» [1].

У Японії, згідно спеціальної програми, яка є обов'язковою для всіх шкіл, учнів у віці 10–11 років навчають планувати покупки та вигідно їх здійснювати,

розповідають про депозити і кредити; у віці 12–14 років дітей навчають вести облік доходів і витрат сім'ї, «інформують про облигації і кредити, а також про фінансові ризики і прибутковність» [1], а в 17 років школярі вже повинні вміти самостійно управляти особистими фінансами і фінансово грамотно планувати власне життя.

Насамкінець зазначимо, що Нова українська школа теж повинна стати тим освітнім майданчиком, де не лише виховують свідомого громадянина та справжнього патріота, але й формують фінансово грамотну особистість, спроможну забезпечувати особистий добробут та впевнено дивитися у майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Зятюк С. Фінансова грамотність дітей є одним з пріоритетів Нової української школи. За кордоном ця практика розвинулась уже давно. URL: https://education.24tv.ua/dogovori-spetsialni-blanki-fingramotnist-dlya-ostanni-novini_n1539966.

2. Індекс фінансової грамотності: яке місце посіла Україна – інфографіка. URL: https://education.24tv.ua/indeks-finansovoyi-gramotnosti-yake-mistse-posila-ukrayina-novini_n1537778.

3. Кізима Т. О. Доходи домогосподарств: інтерпретація сутності та проблеми детінізації. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону* : наук. зб. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. Вип. V, Т. 1. С. 274–280.

4. Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2012. Вип. 2. С. 64-71. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14651/1/ФІН ГРАМОТ Вісник ТНЕУ Кізима Т.pdf>.

5. Шахназарян Г. Э. Финансовая грамотность населения в свете современных тенденций развития образования. *Финансы и кредит*. 2008. № 20 (308). С. 51–58.

6. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.

Хмельницький Назар Романович
студент гр. ПОФГзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., професор Кізіма Т. О.

ВПЛИВ ЛОМБАРДІВ НА ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах вагомою фінансовою інституцією, яка активно надає кредитні послуги населенню, стають ломбарди. Надаючи послуги з короткострокового кредитування фізичних осіб, ці установи задовольняють потреби певних прошарків населення у позикових ресурсах, підтримують рівень їхнього життя, зменшують соціальну напругу в країні та забезпечують платоспроможний попит населення на товари і послуги. Тож ломбарди цілком справедливо можна вважати сучасною кредитною установою, послугами якої щорічно користується понад п'ять мільйонів людей у всьому світі [2, с. 901].

У контексті нашого дослідження важливо акцентувати, що в умовах нинішньої фінансово-економічної кризи більшість суб'єктів фінансового ринку в Україні скорочує свою діяльність, у тому числі і кредитну. Ломбарди ж, навпаки, активно нарощують свою присутність на цьому ринку, використовуючи власні конкурентні переваги. А оскільки нині вплив ломбардів на формування кредитної поведінки українців поступово зростає, то це вимагає активного дослідження тенденцій їх функціонування та розвитку в сучасних вітчизняних реаліях.

Насамперед зазначимо, що характерною особливістю ломбардних кредитів є обов'язкова наявність застави, що надається ломбарду, якою в основному є ювелірні вироби та побутова техніка. Причому вартість застави за кредитом має перевищувати розмір наданого клієнту кредиту.

Варто наголосити, що ломбарди забезпечують свою доволі високу прибутковість передусім завдяки встановленню високих відсотків за користування кредитом (скажімо, середньозважена річна процентна ставка цих інституцій у 2019 році становила 215,2%) (рис. 1) [1].

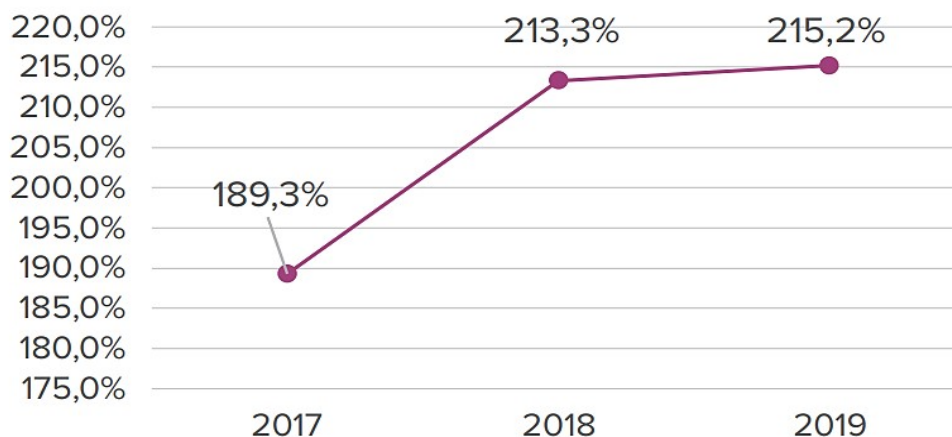

Рис. 1. Динаміка середньозваженої річної процентної ставки ломбардів в Україні у 2017-2019 роках [1]

Також ломбарди заробляють на високих штрафних санкціях за порушення умов кредитного договору та доходах від реалізації заставного майна.

Як свідчать дані рис. 2, упродовж 2019 року ломбардами України було видано кредитів населенню на суму 18,2 млрд грн, що на 11% більше показника 2018 року. Це було зумовлено насамперед зростанням попиту на короткострокові кредитні ресурси і недоступністю кредитів з інших джерел для людей із незначними доходами.

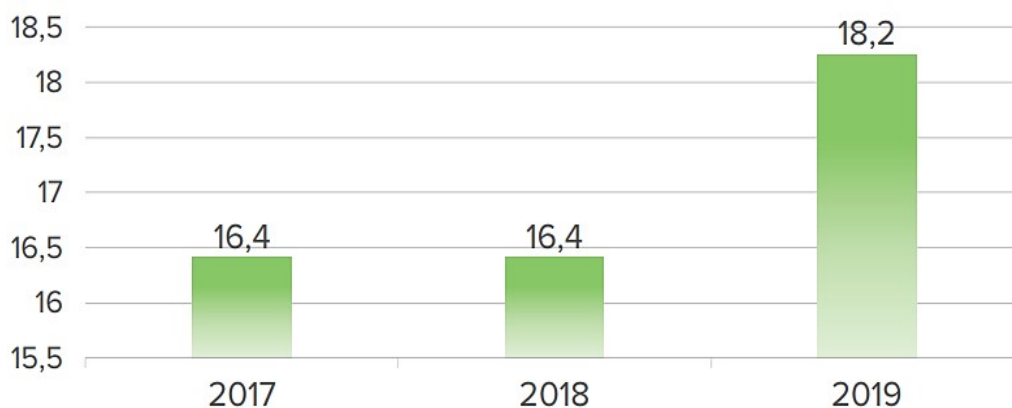

Рис. 2. Динаміка обсягів виданих ломбардами України кредитів у 2017-2019 роках, млрд. грн. [1]

Водночас слід акцентувати, що кількість ломбардів в Україні поступово зменшується. Так, станом на кінець 2019 року в Україні діяли 324 ломбарди, на кінець 2018 року — 359 ломбардів [1].

Найбільш поширеною заставою традиційно були ювелірні вироби (76,9% від усіх наданих кредитів) внаслідок їх високої ліквідності. На другому місці — побутова техніка (22,5%), і 0,6% становлять автомобілі та нерухомість (рис. 3).

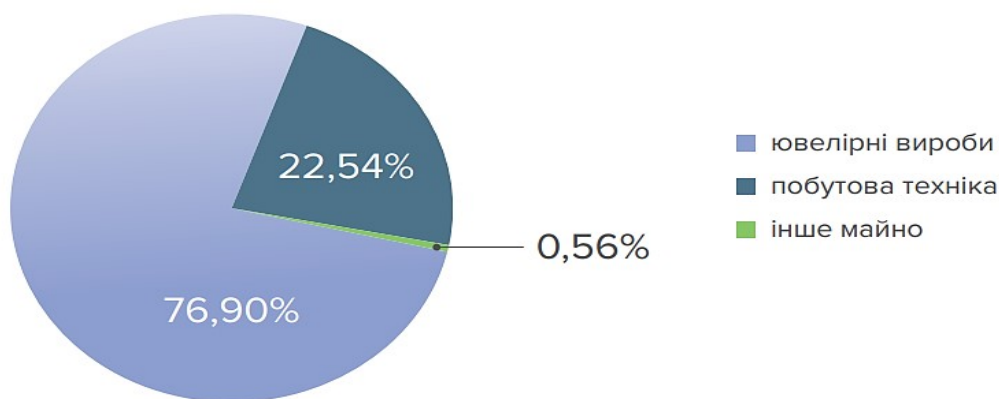

Рис. 3. Структура наданих ломбардами України кредитів за видами застави у 2019 році [1]

Упродовж 2019 року ломбардами було укладено 11 766 700 кредитних договорів, причому середній розмір кредиту становив всього лише 1 545 грн. [1], що свідчить про те, що досліджуваний ринок характеризувався інтенсивним оборотом коштів, адже кредити невеликого обсягу часто надаються і

повертаються протягом року. Частка кредитів, погашених коштами, отриманими від реалізації заставного майна, становить 10-14% від загального обсягу погашених кредитів (рис. 4).

Рис. 4. Динаміка обсягів наданих ломбардами України кредитів за видами погашення у 2019 році, млрд. грн. [1]

Проте варто наголосити, що у діяльності вітчизняних ломбардів існує і низка проблем. Зокрема, трапляються випадки, коли окремі ломбарди не подають об'єктивної інформації щодо реального розміру процентів за наданим кредитом; нерідко кредитні договори і договори застави містять складні для розуміння клієнта умови; ломбарди часто посилаються на різного роду внутрішні положення своєї установи (правила, що регламентують надання послуг саме цією установою). Відтак вважаємо, що у зазначеному контексті значно актуалізуються питання підвищення рівня фінансової грамотності українців, особливо незаможних прошарків, «адже громадяни, які володіють азами фінансової грамотності, можуть самостійно аналізувати основні тенденції економічного життя країни і відповідно до обставин моделювати стратегії своєї фінансової поведінки, обираючи найефективніші та найоптимальніші з них» [4, с. 17]. Крім того, «протиріччя між обмеженістю фінансових ресурсів та практично необмеженими потребами членів таких господарств часто провокує ситуацію, коли члени домогосподарства, не володіючи достатнім рівнем фінансової грамотності і фінансової освіченості, вдаються до необґрунтованих (часто – імпульсивних) запозичень, формуючи величезні борги домогосподарства перед інституціями фінансового сектору» [4, с. 17-18].

Також у ломбардах нерідко трапляються випадки застави викраденого майна, оскільки ломбарди зазвичай не вимагають підтвердження права власності на заставне майно, яке (у випадку його розшуку правоохоронцями) повертається власнику. До того ж, неналежна перевірка ломбардами походження заставного майна потенційно може спонукати шахраїв до здавання саме краденого майна до ломбарду.

Відтак переконані, що одним із пріоритетних завдань Національного банку України (який з липня 2020 року є регулятором щодо цих кредитних інституцій) має стати захист прав громадян, які користуються послугами ломбардів (адже діяльність ломбардів орієнтована в основному на осіб із

невеликими доходами, які прагнуть задовольняти свої базові потреби насамперед у кризових ситуаціях) із одночасним збереженням балансу прав і обов'язків цих фінансових інституцій та споживачів їхніх послуг, як це має місце у світовій практиці. Проте слід акцентувати, що, безумовно, «інфраструктура фінансового ринку України має розбудовуватися за міжнародними стандартами, однак з обов'язковим урахуванням специфіки нашої країни» [3, с. 68].

Насамкінець зазначимо, що в сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки ломбарди продовжують залишатися одним із найбільш консервативних, проте водночас і найбільш стабільних фінансових інститутів для громадян, зорієнтованих на видачу дрібних і короткострокових кредитів.

Список використаних джерел:

1. Діденко С. Робота ломбардів в Україні змінюється: нові правила НБУ. URL: <https://ua.news/ua/rabota-lombardov-v-ukrayne-menyuetsya-novye-pravyla-nbu/>.
2. Ісхакова О. М., Махова Н. І., Шаповал І. С. Розвиток ломбардів в Україні. *Молодий вчений*. 2017. №10 (50). С. 901-905.
3. Кізима Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2016. Вип. 2. С. 62-68. URL: [http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14566/1/Стаття Кізима Т.О.%2с Луцишин О.О..pdf](http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/14566/1/Стаття%20Кізима%20Т.О.%20Луцишин%20О.О..pdf).
4. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. № 2. С. 16-25. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_12_02_016_uk.pdf.

Якуц Діана Романівна

студентка гр. ФФзм-11, ННІНОТ, ЗУНУ, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Шашкевич О. Л.

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

В умовах ринкової економіки ефективний розвиток соціальної сфери неможливе без розвитку дієвого фінансового механізму участі держави у її функціонуванні. В практичній площині функціонування такого фінансового механізму отримує вираження у проведенні бюджетної політики у соціальній сфері. За допомогою бюджетної політики, впливаючи на параметри розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів, які спрямовуються на надання послуг соціальної сфери, держава сприяє забезпеченню добробуту суспільства, належному функціонуванню системи соціального захисту населення, а також забезпеченню доступності життєво важливих благ для широких верств.

Впродовж історичного розвитку визначальні риси бюджетної політики у соціальній сфері зазнавали радикальних змін. Впродовж XIX ст. в її основу було покладено принципи вільної ринкової економіки, обмеженого втручання держави в господарські відносини, збереження високого рівня конкуренції. Попри високу ефективність діяльності, пов'язаної із наданням послуг для населення, «вужкість» бюджетної політики у цій сфері спричиняла вилучення з кола споживачів важливих суспільних послуг цілих прошарків населення. Тому на зламі століть на впродовж майже усього XX ст. спостерігався стійкий процес посилення ролі державного регулювання соціальної сфери та збільшення масштабів її бюджетного фінансування. Поступово держава трансформувалась в головного суб'єкта реалізації соціальної функції, перебравши на себе відповідальність за надання найважливіших послуг соціальної сфери. Втім, в останні десятиліття XX ст. чітко виявились деструктивні наслідки надмірного державного втручання у господарські відносини та «одержавлення» соціальної сфери, а саме зниження якості суспільних послуг, падіння мотивації закладів соціальної сфери до забезпечення їх доступності, що в підсумку спричиняло проблему неефективності використання бюджетних коштів. Тому в сучасних умовах пріоритетним напрямом реалізації бюджетної політики у соціальній сфері є повернення у її функціонування ринкових принципів, впровадження елементів ринкової конкуренції при розподілі бюджетних коштів на надання послуг соціальної сфери, змагальності при розподілі замовлення на їх надання.

Ідеологічним підґрунтям реалізації бюджетної політики у соціальній сфері впродовж останніх десятиліть була теорія держави суспільного добробуту (соціальної держави), згідно якої держава є центральним суб'єктом виконання соціальної функції у суспільстві, а фінансові ресурси держави домінують серед джерел фінансування суспільних послуг. На думку багатьох науковців, саме бюджетне фінансування соціальної сфери створює передумови для того, щоб покращувати матеріальне становище та добробуту значної частини населення, розвивати системи освіти, медичного обслуговування, активізувати наукові

дослідження, розвиток культури і духовності. Такі блага в економічній науці отримали визначення як неринкові. Однак, соціальна сфера може надавати також послуги ринкового характеру, тобто такі, що не потребують фінансового забезпечення з боку держави, адже можуть надаватись на умовах платності. При цьому необхідно зазначити, що неможливо чітко відокремити ринкові та неринкові послуги. Оскільки послуги, що вважаються ринковими, можуть розглядатися і як неринкові залежно від суб'єкта споживання цих послуг. Основна проблема при цьому полягає в проведенні межі між різними типами послуг для визначення їх ефективного виробника. В сучасних умовах, коли «стираються» відмінності між принципами функціонування господарюючих суб'єктів публічного та приватного сектору економіки (впровадження ринкових підходів при наданні послуг державними закладами, а також посилення соціальної спрямованості діяльності бізнес-структур), ефективним продуцентом послуг соціальної сфери можуть бути підприємства не тільки державної чи комунальної, але й приватної форми власності. Залучення приватного сектору до продукування суспільних послуг потребує вироблення з боку держави відповідного організаційного та фінансового інструментарію.

Задоволення потреби населення в послугах соціальної сфери не можливе без формування відповідної соціальної інфраструктури – комплексу підприємств, закладів, організацій та установ, які забезпечують їхнє надання. Рівень задоволення суспільних потреб у різних галузях соціальної сфери шляхом надання відповідних послуг через установи соціальної інфраструктури формують відповідні соціальні індикатори. Однак, складність якісного та кількісного оцінювання результатів функціонування соціальної сфери пов'язана з відсутністю чіткої критеріальної основи оцінки та дискусійним характером методології такого оцінювання. Соціальна сфера направлена на задоволення суспільних потреб такого характеру, більшість з яких досить важко виміряти економічними показниками, оскільки ефект від їх надання слабо виражений кількісно та має довгостроковий характер. Однак, зважаючи на мету бюджетної політики, яка передбачає, в остаточному підсумку, підвищення рівня добробуту суспільства, методологічні підходи до оцінювання ефективності бюджетної політики у соціальній сфері мають базуватись на показниках рівня та якості життя населення. Ці показники доцільно розглядати як індикатори кінцевого соціально-економічного ефекту від реалізації бюджетної політики у соціальній сфері, оскільки ця політика направлена на виконання державою соціальної функції щодо реалізації прав громадян на нормальні умови життя, освіту, охорону здоров'я, відпочинок.

У світовій практиці до числа індикаторів, які отримали застосування для оцінювання рівня та якості життя належать: питома вага видатків соціального спрямування у ВВП, видатки держави на соціальні потреби, доступність початкової освіти, системи охорони здоров'я, рівні дитячої та материнської смертності, тривалість життя, показники соціального забезпечення та інші. Вони враховуються при визначенні інтегральних індикаторів, зокрема індексу щастя, індексу якості життя, індексу якості розвитку суспільства, індексу життєвої задоволеності, індексу людського розвитку та ін. Таким чином, через

реалізацію завдань, покладених на соціальну сферу, забезпечується високий рівень ефективності відповідної бюджетної політики.

Застосовуючи управлінські підходи до визначення умов ефективності бюджетної політики у соціальній сфері, доцільно виокремлювати стратегічні, тактичні та поточні її цілі. Бюджетна політика здійснює вплив на соціальну сферу шляхом формування основних пріоритетів її розвитку та їх подальшої реалізації. Визначення загальних цілей економічного та соціального розвитку, здійснюється на підставі відповідних нормативно-правових актів, які носять довго-, середньо- та короткостроковий характер.

Відповідно до внутрішнього змісту соціальної сфери, а також враховуючи основні стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку країни можна виділити такі основні стратегічні, тактичні та поточні цілі бюджетної політики у цій сфері: стратегічних цілі, які спрямовані на забезпечення економічної, соціальної безпеки і стабільності, включають: підвищення життєвого рівня та якості життя населення, підвищення результативності, ефективності та прозорості використання бюджетних коштів, створення ефективної системи фінансового контролю.

Тактичні цілі бюджетної політики у соціальній сфері, на наш погляд, можуть бути визначені таким чином: забезпечення достатнього рівня добробуту, встановлення і забезпечення соціальних стандартів, підвищення якості освітніх послуг, покращення умов проживання населення, забезпечення умов для демографічного відтворення населення, покращення рівня охорони здоров'я, розвиток ринку праці, формування громадянського суспільства та налагодження ефективного механізму взаємодії держави, громадськості та бізнесу у соціальній сфері, подальше запровадження програмно-цільового методу, забезпечення, забезпечення контролю за використанням бюджетних коштів та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

Нарешті, поточні цілі бюджетної політики у соціальній сфері, на наш погляд, доцільно визначати таким чином: зростання добробуту громадян, рівня та структури споживання, житлових умов та забезпечення належних умов життя та праці: розвиток соціальної інфраструктури, реформування системи медичного обслуговування та створення умов для всебічної якісної освіти й духовного розвитку, зниження рівня старіння та депопуляції населення, підвищення очікуваної тривалості життя, зниження рівня захворюваності, в тому числі за соціальними хворобами, зниження соціальної напруги, підвищення зайнятості населення.

Здійснення означених цілей можливий за умови проведення заходів направлених на перегляд та упорядкування передбачених законами зобов'язань держави з урахуванням можливості їх фінансового забезпечення; проведення інвентаризації та визначення головними розпорядниками бюджетних коштів пріоритетних державних (цільових) програм у відповідних галузях з метою концентрації ресурсів бюджету на здійснення першочергових заходів; поступовий перехід до розподілу коштів за принципом оплати наданих послуг, а не за принципом утримання бюджетної установи; посилення державного

контролю за пріоритетним спрямуванням державних інвестиційних ресурсів на реалізацію соціальних проектів у регіонах тощо.

Отже, бюджетна політика є вагомим інструментом реалізації державою своїх основних функцій, який шляхом формування та подальшої реалізації основних соціальних пріоритетів значно впливає на стан та розвиток соціальної сфери. Вона повинна сприяти реалізації завдань, направлених на покращення матеріального становища та добробуту громадян, підвищення якості надання освітніх послуг, розвиток науки, культури та духовності; забезпечення високоякісної та доступної медичної допомоги населенню та забезпечує загальний рівень і якість життя населення. Це вимагає більш виваженого стратегічно орієнтованого підходу до формування та реалізації бюджетної політики в соціальній сфері, її спрямування на забезпечення гарантованого виконання державою своїх соціальних зобов'язань не тільки в поточному періоді, але й на далеку перспективу.

Список використаних джерел:

1. Мартинова Т. О. Удосконалення діючих механізмів фінансового забезпечення соціально-культурної сфери. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки. 2010. Вип. 17. С. 241-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2010_17_39.

2. Овчарова Н. В. Роль бюджетної політики в розвитку соціальної сфери. *Економічні науки. Серія Облік і фінанси* : зб. наук. праць. Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2011. Вип. 8 (29). Ч. 3. С. 403-413. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63750/5/Ovcharova_biudzhethna_polityka.pdf.

3. Сидор І. Бюджетна політика у функціонуванні соціальної сфери: проблеми визначення ефективності. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 3 (48). С. 31-41.

4. Царук І. М. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери як складової економіки та її функцій. *Продуктивні сили і регіональна економіка*. 2008. Ч. 2. С. 115-122.

Глушко Максим Сергійович
студент гр. ФПФМ-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д. е. н., проф. Кириленко О. П.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Характерною тенденцією сучасного етапу розвитку провідних країн світу є демократизація та децентралізація влади, яка передбачає передачу владних повноважень на низовий рівень державного управління та активне залучення громадськості до прийняття рішень щодо управління публічними фінансами. У цивілізованих країнах на органи місцевого самоврядування покладений значний спектр повноважень, які торкаються забезпечення дотримання прав та свобод людини, добробуту її щоденного життя та задоволення особистих і колективних потреб. Адже серед владних інститутів саме органи місцевого самоврядування є найбільш наближеними до повсякденних і глобальних проблем життя населення, економічного та соціального розвитку територіальних громад [1, с. 84]. Проте якість виконання органами місцевого самоврядування владних повноважень залежить не тільки від фаховості працівників, але й від наявності необхідних для цього фінансових ресурсів. Переважна частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування концентрується у місцевих бюджетах, які виступають фінансовим підґрунтям для реалізації органами місцевого самоврядування своїх завдань та цілей. Зважаючи на це, децентралізація влади в першу чергу означає бюджетну децентралізацію, що сприяє ефективному забезпеченню населення благами та послугами за рахунок урахування місцевих потреб та пріоритетів у процесі формування доходів та видатків місцевих бюджетів.

Організація бюджетних відносин в країні залежить від багатьох чинників – державного устрою, розмежування владних повноважень, рівня соціально-економічного розвитку та традицій місцевого самоврядування. Міжбюджетні відносини базуються на двох основних моделях: бюджетного федералізму та бюджетного унітаризму, від чого можна стверджувати про наявність окремих моделей децентралізації. Суть бюджетного федералізму полягає у законодавчому розмежуванні прав та обов'язків центральної влади і місцевого самоврядування, організації їх взаємодії на усіх стадіях бюджетного процесу. Для реалізації цих прав забезпечується перерозподіл бюджетних ресурсів між рівнями бюджетної системи і регіонами. Така модель міжбюджетних відносин характерна для країн з федеративним устроєм, зокрема США, Швейцарії, Німеччини, Австрії. Канади та інших. Натомість, для країн з унітарним державним устроєм притаманна унітарна модель міжбюджетних відносин. Для неї характерна ознака, що на органи центральної влади покладена основна частина повноважень із надання населенню суспільно важливих послуг відповідної якості, також встановлення стандартів цієї якості та вирівнювання міжрегіональних відмінностей. Така система міжбюджетних відносин характерна для Данії, Болгарії, Італії, Польщі, Франції, інших країн. Модель міжбюджетних відносин є тільки одним із проявів

бюджетної децентралізації, вона виявляється також в інших аспектах. На думку науковців, бюджетна децентралізація виявляється у трьох ракурсах:

– децентралізація доходів, яка означає закріплення за органами місцевого самоврядування права на отримання власних доходів. Ці доходи мають бути достатніми для належного використання місцевою владою покладених на неї зобов'язань. Як правило, право отримувати власні доходи передбачає також повноваження щодо визначення складу місцевих податків та зборів, їх ставок та бази обкладання, надання пільг зі сплати тощо;

– децентралізація видатків бюджету, яка полягає у розширенні власних повноважень органів місцевого самоврядування, в тому числі через переведення до їхнього складу делегованих повноважень. Внаслідок цього органи місцевого самоврядування отримують ширші можливості впливати на процеси соціально-економічного розвитку територіальної громади, провадити самостійну політику в галузі видатків бюджету. В основі децентралізації видатків бюджету лежить принцип субсидіарності, який передбачає максимально можливе перенесення повноважень з надання суспільних благ і послуг на низовий рівень публічного управління;

– процедурна та організаційна самостійність передбачає, що формування, затвердження та виконання фінансових планів, кошторисів, бюджетів належить до компетенції певного органу чи посадової особи на місцевому рівні, які несуть повну відповідальність за їх належне виконання [2, с. 79].

Питання децентралізації доходів є складним, адже в цій сфері необхідно зберігати достатній рівень централізації оподаткування для уникнення небажаної податкової конкуренції між регіонами і використання ефекту економії масштабу в податковому адмініструванні. Надмірна самостійність регіонів у встановленні податків і зборів, визначенні їх ставок може спонукати органи самоврядування до заниження загального рівня податкового навантаження для того, щоб виграти конкурентну боротьбу з іншими громадами та регіонами за залучення інвесторів, створення більш сприятливих умов для бізнесу. Це може викликати надмірне зниження доходів місцевого бюджету та ускладнить фінансування важливих напрямів соціально-економічного розвитку територіальної громади. В умовах, коли між регіонами країни спостерігаються високі показники розбіжності у потенціалі формування власних доходів, високий ступінь самостійності органів місцевого самоврядування у царині встановлення податкових правил може викликати ще більше зростання розриву між рівнем економічного розвитку та добробуту населення у регіональному зрізі. Якщо високий рівень децентралізації доходів функціонує в поєднанні з децентралізацією видатків бюджету, то це може викликати ефект «бюджетного розриву», коли частина повноважень щодо здійснення видатків не має фінансового забезпечення. Відтак, у більшості країн з розвинутою економікою, не зважаючи на тенденції до загальної демократизації публічного управління і децентралізацію владних повноважень у сфері фінансів, значна частина видатків з місцевих бюджетів забезпечується за рахунок коштів, отриманих у вигляді міжбюджетних трансфертів, а можливості визначати норми оподаткування в місцевій владі регламентовані. Для прикладу, в середньому по країнах ОЕСР рівень міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів

складає понад 40%, а в Ірландії, Великобританії, Італії та низці інших країн він ще вищий.

Зважаючи на провідну роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, децентралізація у цій сфері перш за все стосується перерозподілу прав і повноважень в оподаткуванні. У світовій практиці сформувались три підходи до децентралізації податкових повноважень:

– повне розділення об'єктів оподаткування між органами державної влади та органами місцевого самоврядування відповідно до принципу «один податок – один бюджет». Органи місцевого самоврядування отримують компетенцію щодо встановлення та адміністрування певного переліку місцевих податків та зборів, власна ініціатива щодо впровадження фіскальних платежів, не передбачених законодавством не допускається. Повне розділення об'єктів оподаткування має як переваги, так і недоліки. Перевагою цього підходу є підзвітність органів місцевого самоврядування у питанні формування власних ресурсів, оскільки їх параметри залежать виключно від рішень місцевої ради. Таким чином, влада на рівні територіальної громади не може перекидати відповідальність за нестачу коштів у бюджеті та недофінансування суспільних потреб на центральні органи влади. Разом з тим, негативним наслідком такого підходу до децентралізації податкових відносин може бути втрата доходів територіальної громади через бажання представників депутатського корпусу місцевої ради чи виконавчого апарату зберегти прихильність у населення, уникнути прийняття непопулярних рішень щодо підвищення ставок податків, які стосуються переважної частини населення. З іншого боку, не варто ігнорувати проблему небажаної податкової конкуренції між регіонами, що може викликати невинуватену втрату доходів місцевих бюджетів;

– дублювання податків, або встановлення місцевих надбавок до податків загальнодержавного рівня. Такий підхід передбачає наділення органів місцевого самоврядування визначати ставки цих платежів, разом з тим, вони позбавлені компетенції визначати параметри бази оподаткування, пільг з їхньої сплати, а також адміністрування. Ці повноваження залишаються за центральним урядом. Основна перевага такого підходу полягає в тому, що органи місцевої влади отримують стимули для нарощування бази оподаткування, яка є спільною для загальнодержавних і місцевих платежів. Це матиме позитивний ефект також для державного бюджету. До недоліків дублювання податків можна зарахувати ускладнення податкової системи та зростання витрат на адміністрування цих платежів. Однак, при вдалій організації така модель податкової децентралізації функціонує достатньо ефективно. Вона представлена переважно в країнах Азії (Японія, Південна Корея), однак елементи дублювання податків застосовують також у європейських країнах, зокрема в Німеччині;

– розщеплення податкових надходжень між центральним та місцевими бюджетами. За цього підходу до податкової децентралізації органи місцевого самоврядування практично позбавлені повноважень щодо встановлення податків та визначення бази оподаткування, не беруть участі в адмініструванні. Водночас, вони мають право на отримання частини надходжень від сплати цих податків у визначених пропорціях. Розподіл податкових надходжень проводиться кількома

способами: за місцем реєстрації платника податків, за місцем походження, чи за формульним підходом. При цьому важливо, щоб нормативи розподілу доходів були чітко зафіксовані, адже в іншому випадку органи місцевої влади попадають у пряму залежність від рішень та прихильності представників центральної влади. Головною перевагою розщеплення податкових платежів є те, що для цього підходу діє ефект економії на масштабі, що виявляється у зниженні витрат на адміністрування податкових платежів. Однак, негативним боком цього підходу є позбавлення центральних органів влади мотивації нарощувати надходження за податками, які підлягають розподілу і більшою мірою зараховуються до доходів місцевих бюджетів; посилення міжрегіональної нерівності, яке виникає при використанні принципу зарахування надходжень за місцем їх походження. Фінансовий потенціал заможних регіонів за такої ситуації буде зростати, що викликатиме відтік населення і бізнесу з менш розвинутих й успішних територій. Крім цього, позбавлення органів місцевого самоврядування повноважень у сфері оподаткування значною мірою нівелює сам зміст самоврядування, демотивує місцеву владу займатися питаннями розвитку економіки, розширення податкової бази, залучення інвестицій. Така модель податкової децентралізації існує в країнах центральної Європи (Німеччина, Австрія та ін.), її елементи представлені також у взаємовідносинах між бюджетами різного рівня в Україні.

На відміну від вітчизняної практики, де податок на доходи фізичних осіб є основним джерелом формування власних доходів місцевих бюджетів, у країнах з розвинутою економікою податок на особисті доходи зазвичай надходить до центрального бюджету країни. Високий рівень добробуту західного суспільства визначає факт, що оподаткування особистих доходів населення у фіскальному вимірі є більш вагомим порівняно з оподаткуванням корпоративних доходів чи майна. Сповідуючи принцип закріплення за державним бюджетом найбільш фіскально-значимих податків, розвинуті країни зараховують надходження від прибуткового податку до фінансової бази центрального уряду. Натомість, менш фіскально-потужні фіскальні платежі, які безпосередньо прив'язані до мешканців територіальної громади (податки на власність) зазвичай закріплюють як складові фінансової бази органів місцевого самоврядування.

У розвинутих країнах Заходу найважливішим із місцевих податків є податок на майно. Серед причин «популярності» цього податку як джерела формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування є високий рівень територіальної залежності (прив'язка до конкретних мешканців громади), а також складність приховування об'єкта оподаткування, яким є рухоме та нерухоме майно платника. Крім традиційних об'єктів оподаткування, таких як житлова та комерційна нерухомість, транспортні засоби, в окремих країнах податком обкладаються товарно-матеріальні цінності компаній, обладнання та устаткування.

Податки на доходи та прибутки представлені у зарубіжній практиці або самостійними платежами, або надбавками до загальнодержавних податків. Їх вагомою перевагою є те, що вони зазвичай розглядаються як справедливі щодо рівня платоспроможності платника. У більшості країн функціонує прогресивна шкала ставок податку, однак загальною тенденцією останніх років є поступове

зниження рівня цієї прогресії, або перехід до єдиної ставки податку. У низці країн для детінізації доходів населення діють регресивні шкали ставок податку, коли із збільшенням обсягу доходів застосовується все нижча ставка.

Різновидом прибуткових податків є місцеві корпоративні податки, податки на підприємницькі доходи та інші. Такі податки найбільш ефективно сплачують в Австрії, Німеччині, Італії, Іспанії, США та деяких інших країнах. В окремих країнах база оподаткування корпоративним податком не обмежується тільки доходами компаній, а може залежати від рентабельності підприємства, фонду оплати праці, чисельності працівників та інших чинників. Такі податки діють у Франції, Німеччині, де вони формують близько 15% обсягу податкових надходжень місцевих бюджетів, а також в Італії, Швейцарії. Ставки цих податків зазнають найбільшого коригування при плануванні місцевих бюджетів на наступні бюджетні періоди, оскільки розглядаються як стабільне джерело доходів. В окремих країнах (Угорщина, Ісландія) для приваблення бізнесу до ведення діяльності на території країни ставку корпоративного податку в останні роки було значно знижено.

Список використаних джерел:

1. Боднарук Т. Г., Боднарук І. С., Вінницька О. А. Зарубіжний досвід розвитку бюджетної децентралізації. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. № 3. С. 83-95.
2. Демчак Р. Є. Формування моделей бюджетної децентралізації: досвід зарубіжних країн. *Економічний форум*. 2015. № 3. С. 77-83.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

**Збірник матеріалів Восьмої заочно-дистанційної наукової
конференції студентів і молодих вчених**

м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.